

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Pedagogikos fakultetas

Edukologijos katedra

Vilija Gedvilaitė

**PASLAUGŲ SEKTORIUJE DIRBANČIŲ 22-35 METŲ
VYRŲ SAVIUGDOS POREIKIAI**

Edukologijos magistrantūros studijų programos baigiamasis darbas

Klaipėda, 2015

TURINYS

IVADAS	3
1. ŠIUOLAIKINIŲ VYRŲ SAVIUGDOS TEORINIAI ASPEKTAI	9
1.1. Saviugdos esmė, segmentai, turinys.....	9
1.2. Saviugda – brandžios asmenybės savirealizacijos veiksnys: lyčių skirtybės.....	16
1.3. Šiuolaikinių vyrų saviugdos poreikių ir socialinių vaidmenų kaitos visuomenėje sąsajos.....	23
1.4. Vyrų motyvacija saviugdai: neformaliojo ir savaiminio mokymosi pripažinimo problemiškumas	31
2. I SUBRENDIMO AMŽIAUS VYRŲ SAVIUGDOS POREIKIŲ RAIŠKA DIRBANT PASLAUGŲ SEKTORIUJE	36
2.1. 22-35 metų vyrų psichosocialinė charakteristika: ugdymo ir ugdymosi galimybių bruožai	36
2.2. Šiuolaikinis paslaugų sektorius, kaip profesinės karjeros erdvė	38
2.3. Vyrų profesinės veiklos paslaugų sektoriuje ypatumai, lemiantys jų saviugdos poreikius	42
3. 22-35 METŲ AMŽIAUS VYRŲ, DIRBANČIŲ PASLAUGŲ SEKTORIUJE, SAVIUGDOS REALIJOS IR PERSPEKTYVOS	44
3.1. Empirinio tyrimo metodologijos pagrindimas.....	44
3.2. Tyrimo dalyvių charakteristika.....	47
3.3. Tyrimo rezultatai	50
3.3.1. Kiekybinių tyrimo duomenų analizė ir interpretacija.....	50
3.3.2. Kokybinių tyrimo duomenų analizė ir interpretacija.....	64
IŠVADOS	74
LITERATŪRA	76
SANTRAUKA	83
SUMMARY	84
PRIEDAI	

IVADAS

Temos aktualumas. Tema „Paslaugų sektoriuje dirbančių 22-35 metų vyrų saviugdų poreikiai“ aktuali tuo, jog šiandieniniame pasaulyje vis svarbesnę vietą užima žmogaus saviugda, arba savaiminis, savarankiškas, informalusis, mokymasis. Būtent savaiminio mokymosi apraiškos laikomos pirmu žingsniu į kūrimąsi tokios pilietinės visuomenės, kurioje kiekvienas narys galėtų vystyti visus savo gebėjimus ir jausti, kad gali prisidėti prie savo bendruomenės veiklos: „Šiandieninėje visuomenėje „informalusis ugdymas užima lyderio poziciją asmenybės vystymosi procese bei dalyvauja visuomenės integravimo procese“ (Liubinienė, 2002, p. 45). Tirti paslaugų sferoje dirbančių 22-35 metų amžiaus vyrų saviugdų poreikius verta todėl, kad, išsiaiškinus, ko reikia šių darbuotojų tobulėjimui, būtų galima geriau organizuoti jų mokymąsi. Pasaulyje vis labiau plečiasi paslaugų sfera, o jai, be abejo, yra svarbus kokybiškas bet kurios sferos – švietimo, medicinos, buities ar administravimo – klientų aptarnavimas. Saviugdų tyrimai yra vertingi tuo, jog padeda atskleisti, kaip visuomenės nariai, remdamiesi savo interesais, gali ugdyti save, kokios yra saviugdų galimybės, kaip galima geriau organizuoti bei realizuoti saviugdą.

Šio amžiaus tarpsnio vyrams labai svarbu užsiimti saviugda, kadangi jie turėtų vykdyti šias raidos užduotis: rasti partnerį; išmokti gyventi su sutuoktiniu; sukurti šeimą; auginti vaikus; tvarkyti namų ūkį; pradėti profesinę karjerą; imtis pilietinės atsakomybės; rasti tinkamą socialinę grupę (Lemme, 2003). Vyrams reikalinga pagalba, nes, pasak A. Giddens (2006), būtent siekdami profesinės karjeros jie patiria tam tikras netikrumo krizes, abejodami savo verte ir pasirinkimais.

Savaiminis mokymasis yra svarbus profesiniam tobulėjimui bei bendrai kompetencijai, jis neatsiejamas nuo konkrečios darbo vietos, spręstinių problemų, individualių atvejų. Šio tipo mokymosi poreikis kyla iš kasdienio gyvenimo veiklos, jis susijęs su darbu, šeima ar laisvalaikiu: „Šiuolaikiniu etapu į saviugdą būtina žvelgti ugdymosi per visą gyvenimą koncepcijos kontekste“ (Baublienė, 2003, 49 p.). Viena iš besimokančios visuomenės charakteristikų yra mokymosi poreikų atskleidimas ir infrastruktūros, padedančios mokytis visą gyvenimą, sukūrimas (Baublienė, 2003). „Mokymosi visą gyvenimą paradigmoje suaugusiųjų mokymosi poreikių tyrimo problematikai skiriama vis daugiau dėmesio, siekiant padėti suaugusiems ne tik geriau adaptuotis darbo rinkoje, bet ir siekti autentiškų, giluminių asmeninių tikslų. Psichocialiniai, socioekonominiai, kultūriniai ir net politiniai poreikiai yra neatsiejama kiekvieno individo kasdienos dalis, ir mokymosi poreikiai šių poreikių atžvilgiu turi būti pakankamai ištirti, apibendrinti ir paskelbti, siekiant teikti suaugusiems kokybiškas švietimo paslaugas“ (Zuzevičiūtė, 2006, 5 p.).

Mokymosi procesas visada prasideda nuo poreikų išsiaiškinimo: ko visuomenės nariui kaip potencialiam klientui reikia, ko jis nori išmokti, kokių žinių jam stinga. Kuo geriau žinomi besimokančiojo poreikiai ir interesai, tuo geriau galima suplanuoti mokymo/si eigą. Gali būti ne tik mokymo/si dalyvio poreikiai, bet ir jį įdarbinusios organizacijos poreikiai. Kartais visi jie skiriasi ir suderinti būna sunku. Saviugdų poreikų nustatymas reikalingas darbuotojų kompetencijų tobulinimui, formavimui, įgijimui, siekiant geresnių rezultatų darbe, norint kilti karjeros laiptais, norint sugebėti, atliepti naujus reikalavimus darbe ir visuomenėje, išlaikyti darbo vietą, įgyti naujų veiklos galimybių. Žmogus, patenkindamas saviugdų poreikius, aktualizuoja, realizuoja, kuria save, tobulina savo asmenybę, o pažadinti žmogų saviugdai – tai padėti šiam užsiimti asmenybės savikūra (Baublienė, 2003).

Pasak R. Baublienės (2003), savaiminiam suaugusiųjų švietimui trūksta matomumo, dažniausiai jis laikomas kitos srities dalimi. Saviugdų organizavimas ir realizavimas yra problemiška sritis, kuriai reikia atskiro tyrėjų ir švietimo institucijų dėmesio. Europos Komisijos komunikate „Suaugusiųjų mokymasis: mokyti niekada nevėlu“ (2006) vienas iš tikslų buvo, jog per ateinančius penkerius metus valstybės narės turėtų įdiegti neformalaus ir savaiminio mokymosi įteisinimo ir pripažinimo sistemas, paremtas bendraisiais Europos neformalaus ir savaiminio mokymosi įteisinimo ir pripažinimo principais, visiškai atsižvelgiant į sukauptą patirtį“ (Komisijos komunikatas. Suaugusiųjų mokymasis: mokyti niekada nevėlu, 2006, 8 p.).

Temos iširtumas. Nors Lietuvoje jau yra susiformavusi tradicija asmenybės saviugdų tyrimų srityje (Vydūnas, 1990; Spurga 1999; Baublienė, 1998; Dadelo, 2000; Tubelis, 2001; Bulajeva, 2001; Jovaiša, 2003; Batutis, 2003; Ivaškienė, Čepelionienė, 2005; Kardelienė, Masiliauskas, Kardelis, Trinkūnienė, 2009 ir kt.), tačiau dauguma šių tyrimų yra orientuoti tik į konkrečios asmenybės dimensijos (dažniausiai – fizinės) saviugdų problematiką (Vaivada, Blinstrubas, Mockienė, 2012, 257 p.). Vis dėlto mokslinių tyrimų, padedančių atskleisti visuminę saviugdų formavimosi kontekstą bei pateikiančių konkrečius saviugdų proceso ypatumus, stokojama (Kolbergytė, Indrašienė, 2013, 137 p.).

Iki šiol savaiminiam mokymuisi iš švietimo politikų ir tyrėjų pusės dėmesio yra skiriama mažiausiai: „Daugelio autorių darbuose saviugda nagrinėjama asmenybės tobulėjimo, o ne žinių įgijimo ar išmokimo veikti aspektu. Tačiau siekiant žinių visuomenės ir realizuojant mokymo per visą gyvenimą idėją, labai svarbus tampa ir antrasis saviugdų bruožas“ (Baublienė, 2003, 42 p.). Žinoma, jog Lietuvoje daugiausia tirta (Jovaiša, 1987; Spurga, 1992) mokinių saviugda, kurioje ypatingas ir netgi vadovaujantis vaidmuo skiriamas mokytojui (Baublienė, 2003, p. 45). Galima rasti informacijos apie užsienio suaugusiųjų mokymąsi (saviugdų programos, saviugdų projektai: darbo subjektai, namai, šeima, hobis ir poilsis) (Baublienė, 2003, 47 p.) Aptinkama informacijos karjeros organizavimo klausimais, taipogi

informaliojo mokymosi klausimais anglų kalba: K. J. Armstrong, T. H. Weidner (2010; 2011), T. Bahrani, T. S. Sim (2012), C. Baiyun, T. Bryer (2012), J. Cane, A. Policastri (2011), M. L. Clus. (2011), A. Hassan, S. Pudis (2011), P. Jenkins (2011), K. Jubas (2011), E. S. Lisboa, C. P. Continho (2011), Y. Park, G. M. Heo, R. Lee, (2011), J. Petruchova (2012), D. Pickering (2011), R. Skin (2011), O. Tracey (2011).

Pasak V. Zuzevičiūtės (2006), savaiminiam mokymuisi iki šiol buvo skiriama tikrai nedaug dėmesio. Galima atrasti informacijos apie asmenybės saviugdą, saviugdą renkantis profesiją, saviugdą ieškant darbo, apie saviugdą siekiant gerai dirbti ir užsidirbti, sugyventi su bendradarbiais, daryti karjerą, rūpintis savo sveikata, saviugdą mokantis kurti šeimą, saviugdą vardan taikaus konfliktų sprendimo, apie tautiečio saviugdą, apie prigimties ir sąlygų vaidmenį saviugdai, saviugdą palaikant viešus santykius, apie socialinę saviugdą, darnių socialinių santykių saviugdą (pvz., Jovaiša, 2010).

A. Zulumskytė (2006) yra rašiusi apie jaunų suaugusiųjų moteriškumo ir vyriškumo ugdymą šiuolaikinėje šeimoje. Apie lyčių problemas, lyčių ugdymą rašė F. Ivanauskienė ir V. Šildlauskienė (2008), M. Jankauskaitė (2005), I. Gečienė (2008). Apie vyrų, vyriškumo problemas rašė A. Tereškinas (2004; 2010; 2011), P. J. Burke (2011), A. Giddens (2005). Vyrų aukštesnio išsilavinimo klausimais rašė N. Raven (2012). Apie pagyvenusių vyrų informaliųjų mokymąsi rašė B. G. Golding (2011).

Pasak A. Giddens, „...dauguma ankstyvųjų lyčių tyrimų beveik be išimties domėjosi vien moterimis ir moteriškumo sampratomis. Tuo tarpu vyrai ir vyriškumas buvo laikomi palyginti paprastu ir aiškiu dalyku. Todėl ne itin stengtasi iširti vyriškumą, buvimo vyru patirtį ar vyro identiteto formavimąsi. Sociologams labiau rūpėjo suprasti vyrų vykdomą moterų priespaudą ir jų vaidmenį palaikant patriarchinius santykius“ (Giddens, 2005, 122 p.).

Pasak tyrėjo A. Tereškino, darbų, skirtų vyriškumo problematikai apskritai, Lietuvoje ir Rytų bei Vidurio Europos regione nėra daug: „Vyriškumas dar laukia tiek savo teoretikų, tiek praktikų“ (Tereškinas, 2011, 7 p.). Taipogi, pasak šio mokslininko, „...galima klausti: kokia vyriškumo esmė? Ką reiškia būti vyru Lietuvoje? Kokie jausmai ir pojūčiai susiję su nuolatiniu ir nepertraukiamu vyrų mėginimu būti tikrais vyrais? Kas daro vyrišką gyvenimą pakenčiamą? Kodėl vyriška tapatybė dažnai tampa skausmo ir nevilties priežastimi?“ (Tereškinas, 2011, 7 p.).

Nuo XX a. devintojo dešimtmečio pabaigos kritinėms vyrų ir vyriškumo studijoms imta skirti daugiau dėmesio, buvo užduodami įvairūs klausimai: kokia yra vyriškumo prigimtis ir kaip kinta vyro vaidmuo visuomenėje? Ką reiškia būti vyru vėlyvosios modernybės visuomenėje? Ar vyriškumas patiria krizę? Kaip šiame sparčiai kintančiame amžiuje transformavosi tradiciniai vyrams skirti lūkesčiai ir daromas spaudimas? (Giddens, 2005). Vis labiau domimasi vyrų padėtimi ir patirtimi platesnės juos

formuojančios tvarkos atžvilgiu, dar labiau pabrėžiami tyrimai, kurie nagrinėja vyrus bei vyriškumą visuotiniame santykių tarp lyčių – socialiai sumodeliuotų sąveikų tarp vyrų ir moterų – kontekste. Domimasi, kaip konstruojami vyrų identitetai ir kaip vyrų elgseną veikia socialiai priskirti vaidmenys (Giddens, 2005).

Nors išanalizuoti ir aukščiau išvardinti literatūros šaltiniai liudija, jog tam tikrais aspektais tiek saviugda, tiek lyčių poreikis saviugdai yra kažkiek tyrinėti, tačiau konkrečiai paslaugų sferos darbuotojų vyrų saviugdą poreikių mokslinių tyrimų nepavyko aptikti. Taigi žvelgiant tikslingai, temos iširtumas yra menkas. Tad juo labiau pasirinktoji tema leidžia analizuoti tam tikrus klausimus naujais, iki tol mažai tyrinėtiais aspektais: vyrų saviugda; vyrų, dirbančių įvairiose visuomenės paslaugų sektoriuose, saviugda; 22-35 metų amžiaus vyrų, kurie teoriškai gali labai sparčiai ir sėkmingai plėtoti asmeninę ir profesinę karjerą, saviugdą ypatumai.

Darbo problema: kokie yra paslaugų sektoriuje dirbančių 22-35 metų vyrų saviugdą poreikiai?

Darbo objektas: paslaugų sektoriaus darbuotojų vyrų saviugda.

Darbo tikslas: atskleisti 22-35 metų amžiaus paslaugų sektoriaus darbuotojų vyrų saviugdą poreikius.

Darbo uždaviniai:

- išanalizuoti šiuolaikinių vyrų saviugdą teorinius aspektus;
- išnagrinėti I subrendimo vyrų amžiaus ypatumus, paslaugų sektoriaus ypatybes;
- iširti 22-35 metų amžiaus vyrų paslaugų sektoriaus darbuotojų vyrų saviugdą poreikius.

Darbo metodai:

Teoriniai:

- mokslinės literatūros analizė;
- lyginamoji analizė;
- dokumentų analizė;
- content (turinio) analizė;
- abstrahavimas.

Empiriniai:

- anketinė apklausa;
- statistinė duomenų analizė.

Hipotezė: tikėtina, jog kuo labiau paslaugų sektoriuje dirbantys 22-35 m. amžiaus vyrai įvertina saviugdą naudą, tuo didesnis yra jų pasitenkinimas savo profesiniais ir asmeniniais pasiekimais.

Filosofinės nuostatos, kuriomis remiamasi rašant teorinę ir empirinę darbo dalis.

Materializmo filosofija. Keliamas tobulos asmenybės ugdymo tikslas. Žmogus, siekdamas susidaryti palankias gyvenimo sąlygas, pats to nesuvokdamas keičia savo žmogiškąją esmę. Individas savo aktyvia veikla keičia aplinką ir skatina savo asmenybės saviraidą. Ugdymas – ugdytinių gyvenimo ir veiklos organizavimas (ugdytiniai savo aktyvumo dėka perima žmonijos patirtį). Pagrindinė žmogaus aktyvumo išraiška yra darbas, tad pabrėžiamas darbo ugdomasis vaidmuo. Ugdymas yra pačių ugdytinių aktyvumas ir šio aktyvumo kryptis. Ugdytinių gyvenimo ir veiklos organizavimas visų pirma yra pačių ugdytinių veikla bei sąveika. Idelioje visuomenėje tobulomis asmenybėmis turi būti visi visuomenės nariai, kiekvieno visuomenės nario tobulėjimas yra visuotinio tobulėjimo, visuomenės narių esminių jėgų maksimalios realizacijos sąlyga.

Pragmatizmo filosofija. Akcentuojamas mokymasis spręsti praktines gyvenimo problemas. Ugdymo paskirtis – išmokyti ugdytinį spręsti realias gyvenimo problemas ir, sukaupus jų sprendimo patirtį, pasiekti maksimalią asmeninę gerovę nepažeidžiant tų normų, kurios galioja visuomenėje. Lavinimo ir ugdymo struktūroje svarbiausia individualus gebėjimas visuomeninę patirtį panaudoti asmeniškai reikšmingoms problemoms spręsti. Kiekvieno individo poreikiai skiriasi, todėl ugdymo turinio pagrindą turi sudaryti įvairių problemų sprendimo procesas. Ugdytiniai turi išmokti taikyti bendruosius problemų sprendimo principus bei metodus ir susiformuoti poreikį drąsiai ir protingai spręsti problemas, su kuriomis jie susidurs gyvenime. Ugdytinius reikia pratinti aktyviai ieškoti susiklosčiusių aplinkybių komponentų bei aspektų, kuriuos būtų galima panaudoti asmeninei gerovei, taip pat pertvarkant aplinkybes norima kryptimi. Kadangi aplinkybės (žmogaus gyvenimo sąlygos) nuolat kinta, ugdymu siekiama padėti individui adekvačiai keistis; ši idėja išreiškiama šūkiu *besikeičiantis žmogus dinaminėje aplinkoje*. Ugdymas – nuolatinis ugdytinio patirties atnaujinimas jo paties veikloje.

Progresyvizmo filosofija. Įtvirtina laisvos ir kūrybingos asmenybės ugdymo tikslą. Mokymasis grindžiamas nuolatine savikontrolė. Viena iš esminių ypatybių - laisvas ugdytinio apsisprendimas: spręsdamas, ko mokytis, ko siekti, ugdytinis imasi atsakomybės už savo ateitį, savo veiklą ir elgesį, įpranta priiminėti sprendimus, susijusius su asmenine rizika.

Humanistinė pedagogika. Svarbiausias asmenybės bruožas – jos veržimasis į ateitį, siekis laisvai realizuoti savo galias. Ugdymu siekiama padėti ugdytiniam suvokti savo poreikius ir taip skatinti jų asmenybės tapumą ir sklaidą. Mokymo procesas paremtas nuostatomis: išmokyti individo neįmanoma, galima tik padėti jam mokytis; individai pakankamai giliai įsisavina tik jų poreikius atitinkančią medžiagą; apie mokymosi rezultatus visų pirma sprendžia pats individas; pedagoginio vertinimo paskirtis – išmokyti individus adekvačiai vertinti save.

Pagrindinės darbe vartojamos sąvokos:

Saviugda — sąmoningas, kryptingas paties individo autonomiškai reguliuojamas, valdomas ir kontroliuojamas pažinimo procesas, nukreiptas į visapusišką savo asmenybės įvairių (intelektinių, psichinių, dorovinių, profesinių ir kt.) savybių tobulinimą (Autukevičienė, 2007).

Vyriškumas — vyriškumas yra fizinių, elgesio ir pasaulėjautos bruožų, apibūdinančių, ką reiškia būti vyru, visuma, jis traktuotinas, kaip veiksmai, bruožai ir vertybės, kultūriškai ir istoriškai siejami su vyrais (Tereškinas, 2011).

Paslauga — nematerialinė gėrybė, nematerialinė veikla, kuri prisideda prie žmonių poreikių tenkinimo. Paslauga gali būti įvardijama ir patarnavimu, pagalba, bet kuria veikla ar nauda, kurią viena šalis gali pasiūlyti kitai ir kuri yra nemateriali bei negali tapti nuosavybe.

Darbo naujumas. Tam tikrais aspektais tiek saviugda, tiek lyčių poreikis saviugdai yra kažkiek tyrinėti, tačiau konkrečiai paslaugų sferos darbuotojų vyrų saviugdų poreikių mokslinių tyrimų nepavyko aptikti. Taigi žvelgiant tikslingai, temos iširtumas yra menkas. Tad pasirinktoji tema leidžia naujai atžvilgiais analizuoti tam tikrus klausimus (vyrų saviugda; vyrų, dirbančių įvairiose visuomenės paslaugų sektoriuose, saviugda; 22-35 metų amžiaus vyrų, kurie teoriškai gali labai sparčiai ir sėkmingai plėtoti asmeninę ir profesinę karjerą, saviugdų ypatumai).

Darbą sudaro: turinys, įvadas, dvi teorinės dalys, viena empirinė dalis, išvados, literatūra, santraukos, priedai.

1. ŠIUOLAIKINIŲ VYRŲ SAVIUGDOS ASPEKTAI

1.1. Saviugdos esmė, segmentai, turinys

Žinioms nuolat gausėjant ir sudėtingėjant, atsiranda būtinybė nuolat ugdytis, tačiau Lietuvos sąlygos šiuo metu gerokai skiriasi nuo Vakarų šalių, tad siekiant tapti lygiaverte ir konkurencinga partnere, reikia įvairiomis priemonėmis, ypač edukacinėmis, skatinti žmonių tobulėjimą, žadinti nuolatinės saviugdos siekį (Suaugusiųjų švietimas Europoje: tendencijos ir problematika, 2006). Be to, vienas iš UNESCO 1976 m. vykusios generalinės konferencijos iškeltų uždavinių yra saviugdos skatinimas, kaip alternatyvus savęs lavinimas (Baublienė, 2003). Saviugdos reiškinyje pastarųjų dešimtmečių mokslinėje literatūroje vis labiau analizuojamas įvairiais aspektais, o ši problema susilaukia dėmesio ir Lietuvoje (Autukevičienė, 2007). Pasak R. Baublienės (2003), saviugda turi būti nagrinėjama asmenybės tobulėjimo, žinių įgijimo ar išmokimo veikti aspektu, o, pasak J. Albrechto (2005), kalbant apie saviugdą, turi būti keliami klausimai apie asmenybės augimą, karjeros siekimą, realių gyvenimo tikslų nusistatymą, pasitikėjimo savimi ugdymą. R. Baublienės (2003) teigimu, saviugdos prielaidos atsiranda tada, kai savęs vertinimo vyksme susiformuoja žmogaus savimonė, o individo aktyvumas išreiškiamas siekiant savo realųjį „Aš“ keisti pagal idealiojo „Aš“ įvaizdį. Taipogi, pasak šios mokslininkės, „...mūsų dienomis saviugdos sampratą išreiškia ugdymosi per visą gyvenimą teorija, kurioje išryškinamos tiek pačios asmenybės galios, tiek aplinkos poveikis, pabrėžiama paremiančių edukacinių sistemų įtaka ugdymosi kryptingumui, aktyvumui ir gilumui“ (Baublienė, 2003, 50 p.). Paremianti edukacinė sistema padeda individui pačiam tapti ir ugdytoju, ir ugdomuoju — tai ateities vizija ir kelias, kuriuo reikia eiti (Baublienė, 2003). Žinių visuomenėje aukšto lygio edukacinės technologijos leidžia ugdomajam, pasiekusiam pakankamą žinojimo lygį, pačiam užsiimti saviugdos vyksmo organizavimu (Baublienė, 2003). Siekiant profesionaliai organizuoti saviugdą, „paremianti“ išorinė sistema, „...turi būti parengta įvertinant daugybę saviugdos poreikių ir situacijų, t.y. sistema, kuri padėtų žmogui nusistatyti konkrečius žinojimo ar kitos kokybės asmeninį lygį, atsižvelgiant į perspektyvos viziją pagalbėtų formuoti saviugdos tikslus, pasiūlytų reikalingą informaciją, alternatyvius saviugdos kelius ir būdus, pageidaujant – ir pedagogo dalyvavimą“ (Jucevičienė, 1997, p. 33).

Saviugda siejama su modernia, dinamiška ir holistine ugdymo koncepcija bei visą gyvenimą trunkančiu žmogaus vystymosi procesu, be to išskiriamos trys pagrindinės saviugdos charakteristikos, apibūdinančias saviugdą, kaip *ugdymo siekinį, ugdymo priemonę ir formą bei asmenybės tobulėjimo procesą* (Kolbergytė, Indrašienė, 2013). Saviugda yra visų *vidinių asmens galių darnos siekimas*, todėl ji negali būti priešinama su ugdymu, o turi būti vertinama ir, kaip priemonė *gyvenimo kokybei gerinti*, ir kaip

saviauklos, savirangos ir savišvietos darna. *Sąmoningumu* paremta saviugda, lemianti darnios asmenybės vystymąsi, sukuriama *ugdant materialines, fizines ir dvasines vertybes*, ypač pažymint dvasinių vertybių svarbą saviugdų procesui, nes jos lemia gyvenimo *harmoniją ir prasmę* (Kolbergytė, Indrašienė, 2013). Saviugdų reikšmė atsispindi visose gyvenimo srityse, o jos turinys pasireiškia per: *savęs pažinimą* (teigiamų savybių ugdymą bei neigiamų savybių keitimą), *sąmoningumo ugdymą* (per savianalizę), *emocinę saviraišką* (emocijų pažinimą ir kontrolę), savo *siekių įgyvendinimą* (tikslus), *vertybinę sistemą* (nuostatų, įsitikinimų, požiūrių, prioritetų formavimą), *santykį su aplinka* (bendravimą), *patirties perėmimą* bei pasidalijimą ja (Kolbergytė, Indrašienė, 2013).

Mokslinėje literatūroje aptinkama įvairių saviugdų definicijų: saviaukla, savišvieta, savimonė, savikūra, savižina, savikontrolė, sielovada, savitvarda, savistaba, savianalizė, savivalda, lavinimasis, mokymasis visą gyvenimą, asmenybės nuolatinis tobulėjimas, asmenybės ugdymas, emocinio intelekto ugdymas, gyvenimo įgūdžių ugdymas, socialinis-emocinis ugdymasis, savojo „aš“ efektyvumo kūrimas ir t.t. (Kolbergytė, Indrašienė, 2013). Užsienio literatūroje taip pat sudėtinga aptikti vieną saviugdų apibrėžimą, todėl vartotini skirtingi terminai ir reikšmės: *self-educating* (savęs mokymas), *self-training*, *self-improvement*, *selfdevelopment* (asmenybinis vystymasis), *self-help* (pagalba sau), *self-management* (savęs valdymas), *guided self-help* (kryptinga, prižiūrima, instrukuota savipagalba) ir kt. (Kolbergytė, Indrašienė, 2013). Taigi nustatyta, jog saviugda yra esminis asmenybės tobulinimo metodas, kurio tikslas yra visų žmogaus vidinių galių darnos siekimas sąmoninga, tikslinga bei organizuota individo veikla, siekiant paties nusistatytų tikslų, pasirinktų priimtinių saviugdų būdų. Saviugda laikoma ir sąmoningu, kryptingu, paties individo autonomiškai reguliuojamu, valdomu ir kontroliuojamu pažinimo procesu, nukreiptu į visapusišką savo asmenybės įvairių (intelektinių, psichinių, dorovinių, profesinių ir kt.) savybių tobulinimą (Autukevičienė, 2007). R. Baublienė (2003) saviugdą įvardija, kaip savarankišką mokymąsi, ir teigia, jog saviugda – tai saviauklos ir savišvietos harmonija, kryptingas tobulėjimas, kurio metu žmogus pats nusistato tobulėjimo kryptį, išsikelia tikslus, pasirenka priimtinus saviugdų bei ugdymo būdus ir, aktyviai siekdamas užsibrėžto tikslo, tobulina savo asmenybę. Siekiant mokytis tokiu būdu reikia turėti pakankamai motyvų ir būti kvalifikuotam edukacine prasme, t. y. mokėti organizuoti bei realizuoti saviugdą (tai didelės problemos, kurioms reikia atskiro tyrėjų ir švietimo institucijų dėmesio) (Suaugusiųjų švietimas Europoje: tendencijos ir problematika, 2006). Taipogi saviugda yra sąmoningos asmens pastangos, kuriomis siekiama slopinti bei šalinti savo trūkumus ir tobulinti jau turimas teigiamas savybes bei ugdytis naujas. Be to, saviugda, galinti būti trumpalaikė ir ilgalaikė, daugiau ar mažiau sąmoninga, tikslinga bei organizuota, yra laikoma savęs tobulinimu visuomeniniame auklėjimo procese (Kolbergytė, Indrašienė, 2013).

Asmenybės saviugdosa procesas – kryptingas tobulėjimas, „kurio metu žmogus pats nusistato tobulėjimo kryptį, iškelia tikslus, pasirenka priimtinius saviugdosa bei ugdymo būdus ir, aktyviai siekdamas užsibrėžto tikslo, tobulina savo asmenybę” (Vaivada, Blinstrubas, Mockienė, 2012, 256 p.). Šis procesas svarbus tuo, jog atsižvelgiant į ypač dinamišką aplinką žinių visuomenės formavimosi sąlygomis, žmogus turi tobulėti intensyviau, o efektyvaus tobulėjimo siekiama šį procesą valdant. Asmenybės saviugda turėtų būti siejama su reflektviu sumanymu pažinti save: kiekvienas žmogus, visų pirma, turi suprasti, kas jis yra, ką moka geriausiai, ko turi išmukti, kad išnaudotų visas savo stipriąsias puses (Vaivada, Blinstrubas, Mockienė, 2012). Tik pažindamas save, suvokdamas, ką moka geriausiai ir žinodamas, ko nemoka, asmuo gali žinoti savo vertę, be to, savo stiprybių suvokimas, vertybių nusistatymas bei žinojimas, kas esame, yra esminiai dalykai, padedantys asmeniui siekti gerovės (Vaivada, Blinstrubas, Mockienė, 2012). Siekiant minėtų tikslų reikia turėti pakankamai motyvų ir būti kvalifikuotam edukacine prasme, t.y. mokėti organizuoti bei realizuoti saviugdą, kuri siejasi su keturiomis žmogaus prigimtiniomis dimensijomis – fizine, protine, socialine (emocine) ir dvasine, – kurios atspindi keturis pagrindinius visų žmonių poreikius ir motyvācijas: gyventi (išlikti), mylėti (bendrauti tarpusavyje), mokytis (augti ir vystytis) ir būti naudingam (gyventi prasmingai ir palikti pėdsaką) (Vaivada, Blinstrubas, Mockienė, 2012).

Saviugdą sudaro tam tikri elementai, įvairūs metodai (poveikio sau būdai), kurie gali būti: saviugdosa programos susidarymas, savikritika, savikontrolė, savidrausmė, savitaiga, savitvarda, savigarbos puoselėjimas, savireguliacija, saviraiška, savišvieta ir kt. (iš viso daugiau nei 40) (Autukevičienė, 2007). Kiekvienas žmogus, norėdamas išspręsti vis naujus gyvenimo uždavinius, naudoja daugybę saviugdosa metodų. Saviugdoje, pasak R. Baublienės (2003), populiariausi tokie aktyvūs mokymo metodai, kaip praktika, skaitymas, diskusijos, klausymas, stebėjimas, kitų žmonių pagalba. Pasyvus technikos naudojimas (TV, radijas, videoįrašai) yra mažiau populiarūs tiek Vakaruose, tiek, tuo labiau, Lietuvoje (Baublienė, 2003).

Kaip labai populiarų saviugdosa metodą, galima aptarti kaučingą, kuris vieniems pirmiausia yra menas, o kitiems – savos rūšies intervencija, vykdoma žmogaus asmeninio tobulėjimo, tarpasmeninių santykių, strateginio vadovavimo sričių sankirtoje (Suaugusiųjų švietimas Europoje: tendencijos ir problematika, 2006). Kaučingas – tai savotiška vadovavimo praktika, kurios tikslas yra padėti vadovui ar visai komandai; tai ir pagalba, palaikymo procesas profesionalams ar profesionalų grupei jų asmeninės, profesinės veiklos srityse, sprendžiant įvairaus pobūdžio problemas (Suaugusiųjų švietimas Europoje: tendencijos ir problematika, 2006). Dažniausiai kaučingu įvardijama „...tam tikros rūšies pagalba, palaikymas, asmens, siekiančio mobilizuoti savo turimus asmeninius šaltinius, konsultavimas, parama, ieškant išeities, primant sprendimus, nepriklausomybės (taip pat ir nuo paties kaučingo specialisto)

ugdymas“ (Suaugusiųjų švietimas Europoje: tendencijos ir problematika, 2006, 63 p.). Kaučingas yra ir bendras šios srities specialisto bei kliento kūrybos procesas, o intervencijos metu kaučingo specialistas tampa kliento profesinės, asmeninės veiklos palydovu (Suaugusiųjų švietimas Europoje: tendencijos ir problematika, 2006). Taipogi kaučingas yra ištisa gama pokalbių su savimi ir dar su trečiuoju asmeniu (kaučingo specialistu, angl. coach), o tokių pokalbių tikslas – susitarti su pačiu savimi ir numatyti bei siekti tikslų asmeninėje ir profesinėje srityje (Suaugusiųjų švietimas Europoje: tendencijos ir problematika, 2006). „Kaučingo tikslas – sukurti klientui sąlygas, leidžiančias jam rasti nevienalaikę išeitį, bei problemų sprendimo būdą, vedantį į globalų ir perspektyvų asmens tobulėjimą“ (Suaugusiųjų švietimas Europoje: tendencijos ir problematika, 2006, 64 p.). Kaučingas yra nukreiptas į individą, siekiantį palaikyti optimalų rezultatyvumo lygį, geriau pažinti save, kitus, aplinką; jis padeda išsiskleisti asmens turimoms intelekto, organizacinėms, kūrybinėms galioms; padeda valdyti kontaktus su kitais, remiantis psichologiniais ir tarpusavio santykių ypatumais (Suaugusiųjų švietimas Europoje: tendencijos ir problematika, 2006). Kaučingas vyksta dviejų, viena kitai įtaką darančių, veiksmų sankirtoje: asmens turimų išteklių ir specifinės veiklos situacijos sankirtoje. Pagrindinė kaučingo specialisto misija yra asmens turimų išteklių ir specifinės situacijos derinimas, siekiant optimalių veiklos rezultatų, o ši misija gali būti įgyvendinama trimis būdais: galia pasakyti, galia išgirsti ir būti aktyvinamam (stimuliuojamam) (Suaugusiųjų švietimas Europoje: tendencijos ir problematika, 2006).

Pagal kaučingo sritis (karjeros projektavimas, elgsenos tobulinimas, praktinės veiklos tobulinimas, asmens vidinių galių vystymas, parama strateginių pokyčių metu kt.), skiriamos kaučingo kategorijos – individualus ir komandinis kaučingas bei įvairios jų formos, organizacijų kaučingas (strateginis kaučingas) (Suaugusiųjų švietimas Europoje: tendencijos ir problematika, 2006). Kaučingo taikymas suaugusiųjų švietimo srityje – tai kas kita nei paprastų užsiėmimų vedimas andragogo veikla: andragogas atlieka pagalbininko vaidmenį ne vien tik naujų žinių, informacijos įgijimo, bet ir kolektyvinių kompetencijų, asmeninio tobulėjimo srityse (Suaugusiųjų švietimas Europoje: tendencijos ir problematika, 2006). Kaučingas taikomas šiose tobulėjimo srityse: *kognityvinio tobulėjimo* (naujų reprezentacijų, žinių įgijimas; naujų žinių konstravimas; naujų interpretacijų įgijimas; paties mokymosi proceso valdymas); *socialinio tobulėjimo* (asmens profesinio identiteto konstravimas; elgsenos tobulinimas; nepriklausomybės ugdymas); *afektyvinio tobulėjimo* (asmens pasitikėjimas savimi, savo jėgomis); *asmeninio/profesinio tobulėjimo* (asmeninių ar profesinių tikslų įgyvendinimas) (Suaugusiųjų švietimas Europoje: tendencijos ir problematika, 2006).

I. Žemaitaitytė (2007), kaip vieną iš saviugdodos elementų nurodo savišvietą – labiausiai individualizuotą pažinimo veiklą, kuri padeda ugdyti visapusišką, harmoningą asmenybę, ir įsitvirtinti jai

visuomenėje. „Savišvieta – tai kryptingas, iš anksto asmens suplanuotas, pasirinktas mokymasis“ (Lietuvos gyventojų nuolatinis mokymasis. Statistinio tyrimo rezultatai, 2005, 10 p.). Savišvieta priklauso įstatymais nereglamentuojamai suaugusiųjų mokymosi daliai (Tamošiūnienė, 2006). Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2011) nurodoma, jog savišvietos paskirtis yra suteikti galimybes asmeniui nuolat savarankiškai mokytis remiantis supančia informacijos erdve (bibliotekomis, visuomenės informavimo priemonėmis, internetu, muziejais ir kita) ir iš kitų perimama gyvenimo patirtimi. Be to, savišvietos būdu asmens įgyta kompetencija gali būti pripažįstama, kaip baigta formaliojo švietimo programos (išskyrus studijų programas) dalis, švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka arba, kaip studijų programos dalis, aukštosios mokyklos nustatyta tvarka (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2011).

Saviugdosa elementams priskiriama ir asmenybės savilava – savarankiškas savo intelektualių galių (žinių, mokėjimų, įgūdžių) plėtojimas, vystymas, tobulinimas (Uznienė, 2009). Kaip saviugdosa elementą, galima išskirti savimoką, kurią „...skatina individo ir aplinkos veiksniai, kurie, sąveikaudami tarpusavyje ir veikdami ta pačia kryptimi, sustiprina motyvaciją“ (Medonis, Blauzdys, 2008, 148 p.). Savimoka yra su interesais ir perspektyvomis susijęs savarankiškas kokių nors mokymo programų turinio studijavimas, siekiant išsimokslinimo (Uznienė, 2009). „Savimoka – tikslinga, savarankiška, autonominė mokymosi subjekto veikla, skirta įgyti žinias, jas suvokti, plėtoti vaizduotę, įtvirtinti kategorijas ir sąvokas, formuoti mokėjimus ir įgūdžius“ (Medonis, Blauzdys, 2008, 148 p.). B. Jatkauskienė, G. Tolutienė (2012) šiuolaikine savimoka laiko visišką arba iš dalies autonomišką ir savarankišką mokymasi, kuris yra priešingybė socializacijos (didaktikos) procesui, realizuojamam kito asmens – hetero. Savimoką galima apibrėžti, ir kaip procesą, kurio metu individas su ar be kitų pagalbos rodo iniciatyvą šiais atvejais: nustatant mokymosi poreikius, formuojant mokymosi tikslus, identifikuojant žmogiškuosius ir materialinius išteklius, pasirenkant ir įgyvendinant tinkamas mokymosi strategijas, įvertinant mokymosi rezultatus (Medonis, Blauzdys, 2008). Savimokos pagrindą sudaro egzistencialistinis ir kognityvinis žinių įgijimo būdas, už kurio procesą socialinis subjektas yra visiškai atsakingas: „šių dienų savimoka yra suaugusiųjų švietimo pagrindas, kuris išsiplėtė dėl tęstinio mokymosi vystymosi“ (Jatkauskienė, Tolutienė, 2012, 178).

Edukologės B. Jatkauskienė ir G. Tolutienė (2012) pateikia pagrindines savimokos charakteristikas:

- a) *savivalda* (autonomija) – gebėjimas numatyti ir pasirinkti mokymosi tikslus, principus, turinį, metodus, priemones ir juos taikyti be jokios išorinės pagalbos ar prievartos (neformalus savimokos aspektas);

b) *savarankiškumas* – reiškiasi, kaip asmenybės ypatybė, aktyvumas, gebėjimas mobilizuoti, koncentruoti visas gyvybines jėgas, turimus šaltinius siekiant užsibrėžto tikslo; savarankiškumas atsiskleidžia taip pat ir gebėjimu realizuoti mokymosi tikslus, principus, turinį, metodus, kuriuos numato švietimo sistema, bet be jokios išorinės prievartos (formalusis savimokos aspektas).

B. Jatkauskienė ir G. Tolutienė (2012) išskiria tokias savimokos dimensijas:

- *integralioji savimoka* – pati seniausia savarankiško mokymosi forma, kurios išskirtinis bruožas nusakomas taip: savamokslis semiasi žinių, nesikreipdamas į jokią formalią švietimo instituciją ir į jokią mokytoją;
- *egzistencialistinė savimoka* – paties besimokančiojo gebėjimas savarankiškai įgyti žinių egzistencine prasme (išmokti gyventi, būti);
- *socialinė savimoka* – mokymasis socialinėje grupėje ir per socialinę grupę;
- *kognityvinė savimoka* – savarankiško mokymosi valdymas, apimantis įvairias psichologinio savarankiško mokymosi mechanizmo koncepcijas;
- *edukacinė savimoka* – ugdomieji mokslo ir švietimo institucijų veiksmai, padedantys besimokančiajam savarankiškai siekti ir įgyti žinių, mokėjimų, įgūdžių. Dažniausiai naudojamos šios edukacinės savimokos sąvokos: mokymosi individualizavimas, diferencijavimas, kompiuterizuotas mokymasis, pagalba mokymosi procese, tutorystė, grupės kuratorius, grupės vadovas, lektorius, projekto vadovas ir kt.

Kaip labai svarbią saviugdą dalį L. Jovaiša (2011) išskiria saviauklą, kuri yra savita auklėjimo proceso dalis, ir kurią apibūdina specifiška auklėtinių veiksmų visuma, skirtinga nuo auklėjimo veiksmų. „Saviaukla – aktyvi, į save sutelkta sąmoninga individo veikla stengiantis tobulėti, išsiugdyti teigiamus asmenybės dorovinės brandos bruožus, doroviškai vertingą orientaciją, įveikti žalingus įpročius, ydas, silpnybes, *keisti savo asmenybę*. Savęs auklėjimas pasireiškia per savistabą, savianalizę, savivertę ir savęs įsipareigojimą” (Kolbergytė, Indrašienė, 140 p.). Saviaukla yra specialiai organizuota, tikslinga, ilgalaikė individo veikla, skirta savo asmenybei tobulinti – akcentuojamas specifiškas savarankiškas auklėjamasis darbas su savimi (Jovaiša, 2011). Taipogi saviaukla yra teigiamų savo bruožų ugdymas, savęs tobulinimas visuomeniniame auklėjimo procese, kuris gali būti trumpalaikis ir ilgalaikis, daugiau ar mažiau sąmoningas, tikslingas bei organizuotas (Jovaiša, 2011). Pasak L. Jovaišos (2011), saviauklos poreikis iškyla kartu su savimonės pabudimu, sąveikaujant su žmonių ir daiktų aplinka (Jovaiša, 2011). Saviauklos būtinumą sukelia savęs įtvirtinimo aplinkoje, savisaugos poreikis, o visavertė saviaukla įmanoma tada, kai individas gerai pažįsta save (Jovaiša, 2011). „Saviauklos tikslas – harmoninga, adekvati asmenybė“

(Jovaiša, 2011, 374 p.). Saviaukla gali būti neįsisąmoninta ir įsisąmoninta (pastaroji esti situacinė ir programinė), o jos turinys aprėpia visą asmenybės vidinį gyvenimą ir jos santykius su aplinka. Saviauklos būdai yra žodinių ir veiksminių priemonių panaudojimo variantai savęs tobulinimo tikslais, o saviauklos būdų panaudojimas įmanomas tik tuo atveju, kai individas geba vaidinti du vaidmenis – auklėtojo ir auklėtinio (jis tarsi susidvejina: tuo pačiu metu kelia auklėjimo tikslus, parenka atitinkamas priemones ir įsako sau siekti auklėjimosi tikslų pasirinktomis priemonėmis).

Esama įvairių saviugdų rūšių, o L. Jovaiša (2010) išskiria šias: religingumo saviugdą; saviugdą tinkamam profesijos išsirinkimui; meilės šeimai ugdymą savyje; intelekto saviugdą. Pasak šio mokslininko, valstybės institucijos ir joms priklausomų veikėjų elgesys tvarkomas reglamentais, statutais ir kitokiais dokumentais, pagal kurių reikalavimus ir vyksta saviugda (Jovaiša, 2010). Taipogi saviugda gali būti komunikacinė, fizinė bei profesinė (Autukevičienė, 2007). Išskiriama ir studentų pedagoginė saviugda, „...suprantama kaip vidinė būsimojo mokytojo veiklos pusė – jo profesinė savimonė – pasireiškianti atsidavimu savo būsimai profesinei veiklai, pedagoginio darbo prasmės suvokimu“ (Survutaitė, Žalytė, 2006, 74 p.). Studentų pedagoginė saviugda yra studento, kaip pedagogo savikūros procesas, kurio tikslas – tobulėti pačiam, kaip būsimajam pedagogui, o šiame procese visų pirma turi būti atsižvelgiama į mokytojui būtinas profesines kompetencijas. Fizinės saviugdų metu ugdomi specialieji judėjimo, sveikatos stiprinimo bei tausojimo gebėjimai; ugdomi fizinės saviraiškos ir judėjimo poreikiai; didinama atsakomybė už savo sveikatą ir fizinio ugdymosi kokybę; mokoma susidaryti ir atlikti įvairius fizinių pratimų kompleksus, domėtis, pasirinkti netradicines fizinio aktyvumo formas (Medonis, Blauzdys, 2012).

Apibendrinant galima teigti, jog saviugdų vyksmui reikalingas sąmoningas žmogaus apsisprendimas tobulėti, savarankiškos pastangos siekti užsibrėžtų tikslų, o saviugdų metodai gali būti šie: saviugdų programos susidarymas, savikritika, savikontrolė, savidrausmė, savitaiga, savitvarda, savigarbos puoselėjimas, savireguliacija, saviraiška, savišvieta, praktika, skaitymas, diskusijos, klausymas, stebėjimas, kitų žmonių pagalba, kaučingas, savišvieta, savilava, savimoka, saviaukla.

1.2. Saviugda – brandžios asmenybės savirealizacijos veiksnys: lyčių skirtybės

Savo asmenybės ugdymas visą gyvenimą – įgimta žmogaus teisė (Cymbaliuk, 2007). Teisę į saviugdą, pasak I. Žemaitaitytės (2007) nustato pilietiškumas. L. Jovaiša (2010) teigia, jog saviugda yra tautos išminties veiksnys, ir ji galima tik vykdant pareigą ir atsakomybę savo asmenybės kūrybai. Saviugda yra vienas svarbiausių ir labiausiai skatintinų asmens ugdymosi elementų sprendžiant ne tik dabartines individo problemas, bet ir formuojant įgūdžius bei vertybes, kaip pagrindą brandesniam ir atsakingesniam požiūriui į nuolatinį savęs ugdymą (Kolbergytė, Indrašienė, 2013). Suaugęs žmogus mokosi nuolat: mokosi būti savimi, sutuoktiniu, dirbančiuoju, tėvu ar mama (Zuzevičiūtė, 2006). A. Baublienė (2003) teigia, jog saviugda padeda žmogui tapti laisvam, kuriančiam ir atsakingam, išreiškiančiam save, jaučiančiam savo vertę ir savo būklės prasmę. Saviugda, kaip kryptingai paties individo valdomas pažinimo procesas, nukreiptas į visapusišką asmenybės tobulinimą, yra labai svarbi brandžios asmenybės tapsmui. Šis procesas yra būtinas tam, kad žmogus prisiimtų atsakomybę už sėkmingą savo raidą, tobulėjimą ir taptų brandžia asmenybe (Kolbergytė, Indrašienė, 2013). Saviugda gali būti kreipiamą į *kompetencijos* (fizinės, intelektinės, emocinės, socialinės, profesinės, moralinės, religinės) arba *charakterio bruožų* tobulinimą (ten pat, 140 p.). Be to, saviugdą tikslas yra savęs realizavimas – visapusiškas savęs kūrimas ir atskleidimas, asmenybės subrendimas, gebėjimas savo gyvenimą padaryti autentišką ir vertingą (Baublienė, 2003).

Saviugdą procese *sąmonės formavimas* yra pagrindinis ugdymo uždavinys, o saviugdą priemonė bei tikslu laikomas *kritinis sąmoningumas* ir ypač *teorinis reflektyvumas* (Kolbergytė, Indrašienė, 2013). Saviugdą procesas prasideda nuo savęs pažinimo bei vertinimo, kurių įrankis savimonė. *Savimonė* – paties savęs suvokimas, visų savo jėgų, gebėjimų, veiksmų, poelgių, minčių ir jausmų įvertinimas. Tai savęs žinojimas, vieningas ir visapusiškas požiūris į save. Savimonę skatina asmens noras suprasti nepasitenkinimą sukeliančius reiškinius, asmenybės brandą rodo nuolatinė savo veiklos ir elgsenos analizė, vidinė motyvacija saviugdai ir pasirengimas organizuoti ir realizuoti saviugdą. Asmens valios pastangos keistis siejamos su drąsa įveikti save, pasiryžimu įveikti sunkumus ir gyventi pagal savo vertybes siekiant santarvės ir harmonijos su savimi. Saviugdą rezultatai (kaip saviugdą proceso paskata) pasireiškia per patirtas teigiamas pasekmes: auga pasitikėjimas savimi dėl įgytų gebėjimų save valdyti ir pasikeitusių gebėjimų bendrauti (Kolbergytė, Indrašienė, 2013). Saviugdą procese aukštesniajai savasčiai, kuri yra asmeninių motyvų šaltinis, suteikiantis žmonėms paskatas, priskiriami šie tikslai ir asmenybės savybės: išmintis ir tiesumas, teisingumas ir pagarba, narsa ir gėris (Bodakas, 2011). Pasak L. Jovaišos (2010), būtina išsiugdyti *asmenybės aurą* – spindesį, pasižymintį dorovinėmis, estetinėmis,

pažintinėmis vertybėmis – kad galėtume teigiamai veikti aplinką. „Kuriant savo aurą neįkainojamą reikšmę turi jausmų kokybė, jos valdymas“ (Jovaiša, 2010, 10 p.). Asmenybės saviugda taip pat siejama su asmeninių žinių konstravimu arba valdymu, kurio „...tikslas yra gebėjimas išlaikyti pozityvią emociją išraišką santykiuose su socialine aplinka, partneriais, darbu, šeima sudėtingų gyvenimo situacijų, krizių metu ar priimant savarankiškus sprendimus“ (Vaivada, Blinstrubas, Mockienė, 2012, 256 p.). Valdydamas asmenines žinias individas plečia savo suvokimą – individualią pažintinių subjekto galimybių, apibrėžtų asmeninių žinių lygio, realizaciją. Saviugdą formavimosi kontekstas priklauso nuo įvairių veiksnių ir būtinausių saviugdą paskatų, kurių svarbiausios susijusios su asmenybiniais veiksniais, pvz., susiformavę motyvai keistis, savimonė, valios pastangos keistis ir saviugdą rezultatai. Kaitos poreikį lemia asmenį netenkinanti situacija (augantis nepasitenkinimas ar nusivylimas, patirtos nesėkmės) ir pozityvi trauka (sužavi konkretaus žmogaus patirtis, charizma) (Kolbergytė, Indrašienė, 2013).

B. Dattner ir R. Hogan (Dattner, Hogan iš Kolbergytė, Indrašienė, 2013) išskyrė esminius saviugdą žingsnius:

1. Siūloma ugdyti *savęs supratimą ir sąmoningumą* (angl. *self-awareness*), pažinti save (tai galima išsiaiškinti, atliekant įvairius asmenybės pažinimo psichologinius testus, paprašant savo artimiausių žmonių ar koučerių (asmeninio efektyvumo trenerių) suteikti tiesioginį grįžtamąjį ryšį);
2. Ugdant vadinamąjį *socialinės sąveikos sąmoningumą* (angl. *political awareness*), kuris parodo žmogaus suvokimą apie kitus per komunikaciją (tik pažinus save bei suvokus santykio su socialine aplinka ypatumus, siūloma pritaikyti sau keletą naujų *strategijų*, pvz., išmokti aktyviai klausytis ir bendrauti; analizuoti bei reflektuoti situacijas ir bendravimą su žmonėmis; apgalvoti savo elgesio pasekmes dar prieš veikiant; mokytis iš klaidų, t. y. stengtis jų nekartoti).

Pasak A. Kolbergytės ir V. Indrašienės (2013), saviugdą formavimosi procesas priklauso nuo tokių veiksnių, kaip amžius, išsilavinimas, individualios asmenybės savybės, o būtinausios saviugdą sąlygos yra sąmonės aktyvumas, savo netobulumo supratimas ir tvirtas noras keistis. Taigi saviugda yra *kompleksinis* procesas, kuris prasideda nuo savęs pažinimo, vertinimo, supratimo ir sąmoningumo lygio pažinti save, kas reiškia, jog saviugda pirmiausiai prasideda nuo vidinio sąmoningumo per suvokimus ugdymą, palapsniui pereinant prie esamos gyvenimo praktikos keitimo bei socializavimosi (Kolbergytė, Indrašienė, 2013). Saviugda yra vienas svarbiausių ugdymo rezultatų, tačiau mokykloje įgyta žinių sistema dar nelemia sėkmingos saviugdą — ją pirmiausia lemia *asmenybės branda, motyvacija bei pasirengimas*. Be to, saviugdą proceso formavimuisi išskirtinę reikšmę turi asmens prisiimta atsakomybė už tobulėjimo galutinį rezultatą, siejamą su visų pagrindinių asmenybinių dimensijų pozityviais pokyčiais.

Kalbant apie saviugdą, būtina aptarti informalojo mokymosi ypatumus. Šiomis dienomis, kai ugdymo institucijos prarado informacijos skleidimo monopoliją, informalojo mokymosi svarba auga (Petnuchova, 2012). Informalusis mokymasis nėra naujas reiškinys, iš tikro jis yra senesnis nei formalusis (Jenkins, 2011). Jis laikomas galinga edukacinio proceso dimensija (Tamura, 2010). Šiandieninėje visuomenėje „informalusis ugdymas užima lyderio poziciją asmenybės vystymosi procese bei dalyvauja visuomenės integravimo procese (Liubinienė, 2002, p. 45). Dabar informalusis mokymasis yra mažiausiai naudojama švietimo subsystema, grindžiama natūraliomis žmonių galimybėmis sužinoti ir išmokti, turinti potencialą, vedantį link formaliai pripažįstamos kvalifikacijos ir kuria suteikiamos visos sąlygos praktiniam profesijų įsisavinimui (mokymasis darant) (Petnuchova, 2012). Informalusis ugdymas – sudėtinė neformalaus ugdymo dalis, skirta nenuolatiniam, tačiau tikslingam ugdymui iš įvairių informacijos šaltinių (Uznieienė, 2009). Terminas informalusis (neformalusis savaiminis) švietimas apibrėžiamas, kaip atsitiktinis požiūrių, žinių ir įgūdžių (akcentuojant požiūrius) perdavimas, kuomet būdingi labai skirtingi laiko, vietos, medžiagos organizavimo modeliai (Žemaitaitytė, 2007). Informalusis švietimas – tai atviras, neplanuotas, natūralus kiekvieną dieną vykstantis mokymasis, kuris nebūtinai yra iš anksto apgalvotas, todėl jo gali nepripažinti nė patys individai, papildantys savo žinias ir įgūdžius Pasak R. Uznieienės (2009), informalusis ugdymas – nestruktūruotas, vykstantis savaime, kasdienių patyrimų metu, kiekvieno asmens individualus ir natūralus. I Žemaitaitytės (2007) teigimu, toks švietimas yra nesistemiška, vykstanti skirtingose vietose veikla, kuriai priklauso massmedia, švietimas darbo vietoje, politikos srityse bei žiniasklaidoje. Pasak šios mokslininkės, šis mokymasis apibūdinamas, ir kaip idėjų pasikeitimo su kitais žmonėmis procesas, iš kurio gali kilti naujų idėjų ir žinių. Informalusis mokymasis apima kasdienes, mėgstamus užsiėmimus, darbą, šeimą ar laisvalaikį, savanorišką veiklą, natūralų, kasdienį mokymąsi ar kitas gyvenimo patirtis (Petnuchova, 2012). Šis mokymasis gali būti suprantamas, kaip atsitiktinis ir todėl patirtinis mokymasis, vykstantis ten, kur žmonės turi poreikių, motyvacijos ir galimybę mokytis. Pasak B. G. Golding (2011), informalusis mokymasis apima ir dalyvavimą bendruomenės veikloje, organizacijoje. Jis gali vykti ir dalyvaujant visuomeniniuose judėjimuose (pvz., protestuose) (Ollis, 2011). A. Cohen-Miller (2012) teigimu, šis mokymasis gali vykti profesinėse veiklose (pvz., konferencijose), pasak D. Pickering (2011) jis gali vykti ir „Kompiuterių klubo namuose“, kaip kad yra Dubline.

Informalusis mokymasis turi tris formas: mokymasis sau vadovaujant, atsitiktinis mokymasis, socializacija (Park, Heo, Lee, 2011). Vienas iš informalojo mokymosi privalumų yra tas, jog jį skatina laisvas, žaidybiškas požiūris (Jenkins, 2011). I Žemaitaitytė (2007) išskiria šiuos informalojo mokymosi bruožus:

- tai natūralus, kiekvieną dieną vykstantis mokymasis, kuris nebūtinai yra iš anksto apgalvotas, todėl jo gali nepripažinti nė patys individai, papildantys savo žinias ir įgūdžius;
- tai veikla, kuri yra nestructūrizuota, nesistemiška, vykstanti skirtingose vietose, kuriai priklauso massmedia, švietimas darbo vietoje, politikos srityje bei žiniasklaidoje;
- tai atviras, neplanuotas švietimas svarbiose gyvenimo ir darbo situacijose;
- tai idėjų pasikeitimo su kitais žmonėmis procesas, iš kurio gali kilti naujų idėjų ir žinių.

J. Petnuchova (2012) išskiria pagrindines informального mokymosi charakteristikas:

1. Rutina – integracija su kasdiene rutina;
2. Sukrėtimas – iš vidaus/vidinis arba amžinas;
3. Vidumi suvokiantis, mąstantis – nelabai suvokiantis;
4. Atsitiktinis – atsitiktinis, ir jam padarė įtaką netikėtumas;
5. Induktyvus – refleksijos ir veiksmo procesas;
6. Susijęs su kitų mokymu.

Informalusis mokymasis yra labai lankstus, tad leidžia žmonėms įgyti žinių be instruktorių ir iš šalies nustatytų mokymo plano kriterijų, taipogi su mažesniais apribojimais, tad gali būti labiau orientuotas į besimokantįjį, ir besimokantieji gali nuspręsti patys sau, kokius svarbius dalykus jie nori mokytis (Park, Heo, Lee, 2011). Be to, jį sunku atskirti nuo gyvenimo patirčių, nes jis vyksta kasdieniame gyvenime ir gali būti laikomas „aisbergo“ fenomenu, nes didelė dalis tokio mokymosi yra nematoma ir ją lengva nuvertinti (ten pat, 2011). Informalusis mokymasis yra daug mažiau parengtas pagal scenarijų ir todėl sudaro daug natūralesnį mokymosi procesą (Shin, 2011). Pavyzdžiui, informalusis mokymasis per interetninius susitikimus projektų metų padeda neutralizuoti ir apsieiti be stereotipų bei šališkumų, kuriuos žmonės gali būti išmokę iš ankstesnės socializacijos ir populiariosios vizualinės kultūros žiniasklaidoje, o dalyvaudami tokio pobūdžio projektuose, žmonės išeina iš savo socialinių komforto zonų per įsitraukimą į dialogus ir sąveikas su žmonėmis ir su žmonių grupėmis iš skirtingų etninių ir kultūrinių kilmių (Shin, 2011). Informального mokymosi koncepcija pripažįsta faktą, jog žmonės mokosi įvairiose vietose ir įvairiais būdais, vietoj susitelkimo ties mokymosi procesu, šis požiūris pabrėžia rezultatus – nesvarbu, kaip individai įgyja tam tikras žinias, jeigu jie gali pademonstruoti, ką yra iš tikro išmokę. J. Petnuchova (2012) nurodo informalaus mokymosi įvertinimo bruožus: dominuoja kokybiniai įvertinimo metodai; įvertinimo ir įsivertinimo integracija; įvertinimas proceso metu; savo progreso gerinimas; atliktų individualių užduočių įamžinimas ir vystymo galimybės; mokymosi įvertinimas išreikštas žodžiu tam tikrame kontekste; atskleidžiami silpni ir stiprūs profesinės veiklos elementai; operatyvių/veiksmingų žinių

vyravimas; operatyvių žinių ir įgūdžių integracija ir jų taikymas nestandartinėse situacijose; konteksto reikšmė įvertinime; kompleksinis įvertinimas.

J. Kanapickaitė (2007) nurodo, jog informaliajam švietimui priskiriamas *suaugusiųjų meninis švietimas*, kurio tikslas yra kurti ir ugdyti save: per meninę veiklą gali būti plėtojami bendrieji asmens gebėjimai – asmeniniai, socialiniai, komunikaciniai, darbo ir veiklos. Siekiant praturtinti ir atliepti informalųjį suaugusiųjų mokymąsi, reikšminga mokymosi aplinka gali būti internetinio dienoraščio rašymas (angl. blog), nes jame galima diskutuoti, bendrauti, transformuoti ir kurti naujas žinias (Park, Heo, Lee, 2011). Virtualios bendruomenės socialiniuose tinkluose (pvz., *MySpace, Facebook, Ning, Orkut*) gali funkcionuoti, kaip ervės bendradarbiaujančiam mokymuisi, kur, remiantis abipuse parama ir sąveika tarp narių, informacija gali būti transformuojama į žinias (Lisbôa, Coutinho, 2011). *Facebook* ir *Twitter* gali būti naudojami besimokančiųjų interakcijai (diskusijos, komentarai, interesų grupės (Cane, 2011). Naudojimas masinės informacijos priemonėmis, kaip mokymosi įrankiais, galbūt gali sujungti informalųjį mokymąsi su formaliojo mokymosi aplinka (Chen, Bryer, 2012). Malaizijoje vis labiau yra vystomas ir propaguojamas informalusis suaugusiųjų aplinkosauginis ugdymas, o įvairios programos ir užsiėmimai yra įgyvendinami pokalbiais, parodomis, radijo laidomis, piešimo ar spalvinimo varžybose, organizuojant išvalymo kampanijas, medžių sodinimus, seminarus, dirbtuves ir kitus aplinkos tausojimo mokymus (Hassan, Pudín, 2011).

Pavyzdžiui, Slovakijoje, terminas „informalusis mokymasis“ nėra gerai žinomas, tačiau ši ugdymo rūšis be jokių abejonių egzistuoja ir turi didelį potencialą (Petnuchova, 2012). Gali būti ir informalus mokslinis mokymas, kuris apima išvykas į laukus, svečių kalbas, informalių resursų naudojimą, muziejus, mokslo centrus, zoologijos sodus, akvariumus, botanikos sodus, gamtos centrus, mokslo programas, mokslines stovyklas, internetą, televiziją ir filmus (Riedinger, Marbach-Ad, McGinnis, Hestness, 2011). Šie informinio mokymo resursai gali patenkinti smalsumą, padidinti motyvaciją ir puoselėti pozityvų požiūrį į mokslą (Riedinger, Marbach-Ad, McGinnis, Hestness, 2011). Galima išskirti informalųjį kalbos mokymąsi, kuris yra pati plačiausia ir pati svarbiausia dalis viso mokymosi, kurį mes atliekame kiekvieną savo gyvenimo dieną (Bahrani, Sim, 2012). Informalioje kalbos mokymosi aplinkoje besimokantieji kalbą sąveikauja su vietos žmonėmis, naudoja įvairias technologijas namie ar darbe, žiūri filmus, klauso muzikos, dainų, visa tai darydami tarsi pasilinksmindami (besimokantieji netiesiogiai įtraukiami į kalbos mokymosi procesą, kai jie stengiasi suprasti filmą ar dainą, naudodami žodyną ar subtitrus) (Bahrani, Sim, 2012). Taipogi galima išskirti informalųjį apsipirkinėjimo mokymąsi, kuris apima: mokymąsi iš įvairių šaltinių apie apsipirkinėjimą; pirkėjų tapimą tyrinėtojais-pirkėjais ir besimokančiais pirkėjais (tokiu būdu pasipriešinama daugybei reikalavimų ir spaudimų, atsirandančių

apsipirkinėjimo arenoje); apsipirkinėjimo raštingumą; mokymąsį sudaryti apsipirkinėjimo vietų žemėlapi (Jubas, 2011).

Informalusis mokymasis gali vykti darbo vietoje bendraujant su bendradarbiais, užsiimant kasdienėmis veiklomis (naujų žinių ir įgūdžių įgijimas, sujungiant teoriją ir praktiką realiu ir veiksmingu būdu) (Clus, 2011). D. Beckett'as ir P. Hager'is (Beckett ir Hager iš Jenkins, 2011) pateikia šešis pagrindinius informального mokymosi bruožus darbo situacijose:

1. Organiškumas/holistiškumas;
2. Kontekstualumas;
3. Grindžiama aktyvumu ir patirtimi;
4. Prasideda situacijose, kur mokymasis nėra pagrindinis tiklas;
5. Pradedamas pačių besimokančiųjų, o ne mokytojų/trenerių;
6. Dažnas bendradarbiavimas/kolegialumas.

Taipogi šį mokymąsi galima vadinti *savaiminiu mokymusi*, kuris vyksta kasdieniame gyvenime arba darbo vietoje (Jatkauskienė, Tolutienė, 2012). Savaiminis mokymas(is) yra mokymasis iš paties gyvenimo, tai pats gyvenimas, ir tokiu būdu mokosi visi žmonės (Rudytė, 2011). Savaiminio/patirtinio mokymosi poreikis kyla iš kasdienio gyvenimo veiklos, susijęs su darbu, šeima ar laisvalaikiu (Baublienė, 2003). Jis yra natūralus, kiekvieną dieną vykstantis mokymasis, kuris yra nebūtinai iš anksto apgalvotas, mažiau organizuotas, mažiau struktūruotas, gali būti skatinamas gyvenimo, aplinkybių, šeimos sąlygų, todėl jo gali nepripažinti nei patys individai, papildantys savo žinias ir gebėjimus (Teresevičienė, Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2006). Būtent savaiminio mokymosi apraiškos laikomos pirmu žingsniu į kūrimąsi tokios pilietinės visuomenės, kurioje kiekvienas narys galėtų vystyti visus savo gebėjimus ir jausti, kad gali prisidėti prie savo bendruomenės veiklos, tad propaguojant šį mokymąsi galima skatinti dalyvavimą suaugusiųjų švietime (Suaugusiųjų švietimas Europoje: tendencijos ir problematika, 2006). Savaiminis mokymasis siejasi su sportu, laisvalaikio leidimu, klubais, bendruomenių projektais, kultūros centrais, bibliotekomis, muziejais, teatrais, profesinėmis sąjungomis, bažnyčiomis, žiniasklaida; jis pirmiausia atsiranda ir remiasi individualia iniciatyva, o jo pagrindas yra asmeninių, socialinių, šeimos poreikių tenkinimas (Teresevičienė, Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2006). Savaiminis mokymasis yra svarbus ir profesiniam tobulėjimui bei kompetencijai, jis neatsiejamas nuo konkrečios darbo vietos, sprendžiamų problemų, individualių atvejų, o bet koks konteksto pasikeitimas sudaro naujas galimybes mokytis darbo vietoje, suprantant tai kaip mokymąsi dabarčiai ir mokymąsi iš patirties (Teresevičienė, Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2006). Savaiminio mokymo(si) pasiekimai (patirtis, funkcinės/funkcinio raštingumo žinios, įgūdžiai ir kt.) gali būti pritaikyti ir formaliojo mokymo(si) situacijose: savaiminis mokymas(is)

įprasminamas, kaip universalus pobūdžio mokymas(is), kurio metu įgytas žinojimas, patirtis, kaip pasiekimai, yra funkcionalūs, nes išvelgiama galimybė jį panaudoti naujose, t. y. įprasto/formaliojo mokymo(si) situacijose.

Savaiminis mokymasis dar vadinamas *kitonišku* mokymusi, kuris vyksta laisvoje kasdienybės aplinkoje, ir kuriame yra daugiau galimybių reikštis demokratijos kultūrai (Rudytė, 2011). Kitoniško mokymo(si) vertingumas pasireiškia gyvenimui reikalingų (funkcinių) dalykų išmokimu, t. y. tokų dalykų, kurių nesimokoma formaliojo mokymo(si) metu (Rudytė, 2011). Šio mokymo(si) metu atrandamos kitokios mokymo(si) aplinkos (gamtinė, namų, kaimo ir kt.); galima išmokyti neatverčiant vadovėlio, knygos; galima patikrinti žinias praktikoje, jas pritaikyti, plėtoti ir pritaikyti praktinius gebėjimus; galima įgyti konstruktyvių – patiems besimokantiejiems reikšmingų, nereglamentuojamų žinių (Rudytė, 2011).

Kaip sinonimas informaliajam švietimui gali būti naudojamas *populiariojo švietimo* terminas. *Populiarus* reiškia visiems prieinamas, paplitęs, suprantamas (Žemaitaitytė, 2007). Populiarusis švietimas sudaro sąlygas ugdyti asmenybę, jos kūrybiškumą, talentą, iniciatyvumą ir socialinės atsakomybės jausmą, taipogi suteikia naujų žinių bei gebėjimų, leidžiančių susidoroti su gyvenimo sunkumais (Žemaitaitytė, 2007). Šis švietimas yra organizuojamas kursų, studijų ratelių ar kitomis formomis, tinkančiomis besimokantiejiems (Žemaitaitytė, 2007).

Kalbant apie lyčių skirtis saviugdų kontekste, galima teigti, jog vyrai yra mažiau kruopštūs negu moterys, mažiau dėmesingi savo asmenybei, menkiau besirūpinantys savo tobulėjimu, nebent nuolatinio tobulėjimo reikalauja darbo sritis.

Apibendrintai galima teigti, jog kalbant apie saviugdą, iškyla klausimai apie asmenybės augimą, karjeros siekimą, realių gyvenimo tikslų nusistatymą, pasitikėjimo savimi ugdymą. Saviugda yra vienas svarbiausių ir labiausiai skatintinų asmens ugdymosi elementų, sprendžiant ne tik dabartines individo problemas, bet ir formuojant įgūdžius bei vertybes kaip pagrindą brandesniame ir atsakingesniame pažiūriui į nuolatinį savęs ugdymą. Saviugda padeda žmogui tapti laisvam, kuriančiam ir atsakingam, išreiškiančiam save, jaučiančiam savo vertę ir savo būklės prasmę. Saviugdų procesas, nukreiptas į visapusišką asmenybės tobulinimą yra būtinas, siekiant, kad žmogus prisiimtų atsakomybę už sėkmingą savo raidą, tobulėjimą ir taptų brandžia asmenybe. Vyrai yra mažiau kruopštūs negu moterys, mažiau dėmesingi savo asmenybei, menkiau besirūpinantys savo tobulėjimu, nebent nuolatinio tobulėjimo reikalauja darbo sritis.

1.3. Šiuolaikinių vyrų saviugdų poreikių ir socialinių vaidmenų kaitos visuomenėje sąsajos

Pradedant kalbėti apie šiuolaikinius vyrus, būtina paminėti, jog sociologijos požiūriu vyras visada kreipia dėmesį į tam tikrą jėgą, kurią jis linkęs panaudoti siekdamas savo tikslo, norėdamas valdyti ir pan. — tokiu būdu jis tikisi sulaukti aplinkinių pagarbos bei pripažinimo: „Vyrui tradiciškai reikėjo rūpintis šeimos išlaikymu, jos apsauga. Todėl jis turėjo sugebėti kovoti, rungtyniauti, varžytis su konkurentais” (Taikomoji švietimo sociologija, 2006, 159 p.). Be to, „...pirminis vyrų viešpatavimas moterų atžvilgiu slypi tame, jog vyrai yra stambesni ir stipresni už moteris, todėl gali jas priversti paklusti ir elgtis kaip su „seksualia nuosavybe“. Primityviose visuomenėse moteris buvo galima mainyti, egzistavo „seksualinė rinka“, kurioje rinkosi seksualinius partnerius“ (Taikomoji švietimo sociologija, 2006, 161 p.). Žmonijos istorijoje vyrų socialinių vaidmenų spektras buvo kur kas platesnis nei moterų (be šeimos išlaikymo, vyrai atlikdavo pagrindinius vaidmenis ekonomikoje, politikoje, religijoje, karyboje), tačiau po pramonės ir socialinių ekonominių revoliucijų Europoje ir JAV prasidėjo besiplečiantis lig šiol procesas, kai vis daugiau ir daugiau tradicinių vyriškų vaidmenų tampa tiek vyriškais, tiek moteriškais (vis daugiau moterų renkasi iš seno vyriškomis laikytas profesijas, pvz., tarnavimas kariuomenėje) (Ivanauskienė, Šildlauskienė, 2008). Lyčių vaidmenų stereotipai keičiasi, tačiau ne taip greitai, kaip to galbūt norėtų moterys.

Pasak A. Zulumskytės (2006), vyriškumo sąvoka yra problemiška ir reliatyvi, ji nėra stabili, vienareikšmė ar vientisa. Kadangi vyriškumas konstruojamas santykyje su visa lytine tvarka, analizuojant jį itin svarbūs yra galios santykiai visoje lytinėje sąrangoje, o maskulinizmo studijų atstovų požiūriu, vyriškumo sąvoka pirmiausia kondensuoja kultūrinę moterų spaudos realybę, įkūnytą ir kalbos falocentrizme, ir kasdieniniame bet kokios socialinės, ekonominės ir politinės institucijos funkcionavime (Zulumskytė, 2006). Dabartinėje pokyčių visuomenėje vyriškumo samprata nėra stabili, įgyja naujų ypatumų, kurie yra svarbūs ugdant (ypač rengiant šeimai) jaunąją kartą, be to, religijos pedagogika pažymi, kad šiuolaikinėje visuomenėje vyriškumo raiškos nuostatos keičiasi (Zulumskytė, 2006). Vyriškumas apibrėžiamas įvairiai, pvz., Vakaruose vyrų ir maskulinizmo studijos (angl. masculinity studies) traktuoja vyriškumą, kaip dinamišką socialiai sukonstruotą dirbinį (Tereškinas, 2011). Pasak A. Tereškino (2011), vyriškumas yra fizinių, elgesio ir pasaulėjautos bruožų, apibūdinančių, ką reiškia būti vyru, visuma, jis traktuotinas, kaip veiksmai, bruožai ir vertybės, kultūriškai ir istoriškai siejami su vyrais. Vyriškumas – ne tik socialinis struktūrinis reiškinys, įsitvirtinęs socialinėse institucijose ir praktikose, bet ir nuolat iš naujo išgyvenama patirtis ir įveiksinamas vaidinimas: mes išgyvename ir patiriame vyriškumą per norminius, visuomenėje priimtus elgesio, išvaizdos, laikysenos standartus, populiarias

figūras bei įvaizdžius, cirkuliuojančius mūsų kultūroje (tai taisyklės ir normos priimtinam vyro elgesiui. Vyriškumas susijęs su daugybe dimensijų, iš kurių itin svarbi valstybės ir tautos dimensija, o patį vyriškumą formuoja valstybinė politika, jį veikia politiniai procesai ir judėjimai (Tereškinas, 2011).

Vyriškumas pasižymi tokiais savybėmis, kaip fizinė jėga, galia, racionalumas ir kontrolė, o sportas yra toji sritis, kur formuojama ir paremiama normatyvinio vyriškumo samprata (Jankauskaitė, 2004). Sportinio Olimpo šviesulai simbolizuoja ne tik fizinę jėgą, bet ir įprasmina „tikrąjį vyriškumą“: veržlumą ir sugebėjimą konkuruoti, valią, savitvardą ir savikontrolę arba įteisintą, motyvuotą agresiją, strateginį mąstymą ir finansinę sėkmę, ištikimybę grupei (komandinio sporto atveju) ir ištvėrę: „Vyrai sportininkai tampa valstybės garbės ambasadoriais, jų sėkmės ar nesėkmės virsta visuotine ekstaze ar gedulu“ (Jankauskaitė, 2004, 54 p.). Karo tarnyba daugelyje kultūrų buvo ir tebėra laikoma išskirtine institucija, įtvirtinančia vyro statusą visuomenėje, be to ir tautos garbė, istorijos kūrimas ir išsaugojimas mūsų kultūroje tradiciškai priklauso vyrams. Pasak A. Tereškino, „...vyriškumo ugdymui svarbi homosocialinė kitų vyrų aplinka, geri pavyzdžiai ir gebėjimas pasinaudoti gerais pavyzdžiais“ (Tereškinas, 2010c, 75 p.). Vyriškumo formos yra istoriškai sukonstruotos, kaičios ir dažnai atsitiktinės. „Institucinėse ir interaktyviose kasdienio mūsų gyvenimo kovose skirtingos vyriškumo formos kovoja viena su kita, konkuruoja ir kuria skirtingas strategijas“ (Tereškinas, 2011, 16 p.). „Nors dominuojančios hegemoninės vyriškumo formos stengiasi nuolat palaikyti pastovumo, stabilumo ir natūralumo įvaizdį, įvairios vyriškumo formos kiekvienoje visuomenėje yra atsitiktinės, fluidiškos, socialiai ir istoriškai sukonstruotos, nuolat besikeičiančios, nuolat atgaminamos per masinės komunikacijos priemonių reprezentacijas ir individualius bei kolektyvinius veiksmus“ (ten pat, 149 p.).

Kiekvienoje visuomenėje egzistuoja kelios vyriškumo formos, iš kurių viena dominuoja, vyrauja, yra privilegijuojama ir normalizuojama. Pasak A. Tereškino (2004), ši vyriškumo forma vadinama hegemoniniu/norminiu vyriškumu, neatskiriamu nuo heteroseksualumo ir heteroseksualinės šeimos. Šiuolaikinėje socialinėje santvarkoje ši vyriškumo forma, kaip kultūriškai vyraujantis vyriškumo konstruktas, ir dominuoja. „Hegemoninis vyriškumas apibrėžiamas kaip tam tikro vyriškumo modelio socialinis įsitvirtinimas, kai tas vyriškumas operuoja kaip konvencinė moralė, nusakanti tai, ką reiškia būti vyru“ (Tereškinas, 2004, 29 p.). Hegemoninio vyriškumo tipą įkūnija populiarūs herojai, fantazijos figūros ir sektini vyriškumo pavyzdžiai. „Šį labiausiai vertinamą visuomenėje vyriškumą paprastai apibūdina heteroseksualumas, ekonominė nepriklausomybė, gebėjimas išlaikyti savo šeimą, fizinė galia, buvimas racionaliu, žeidžiančių emocijų užslopinimas, moterų bei kitų vyrų dominavimas, dėmesys seksualinėms „pergalėms“ ir svarbiausia nedarymas to, kas suvokiama kaip moteriška“ (ten pat, 29 p.). Hegemoninio vyriškumo, susijusio su vyro valdžioje įvaizdžiu, normos pabrėžia tokias vertybes, kaip

draša, agresyvumas, bravada, proto ir kūno tvirtumas: „Nors ir grįstas autoritetu, finansine kompetencija, agresyvumu ir heteroseksistine aistra moterims bei jų dominavimu, „hegemoninis vyriškumas“ nėra fiksuotas charakterio tipas, visada ir visur toks pat. Veikia pats vyriškumas užima hegemoninę padėtį apibrėžtų lyčių santykių struktūroje, padėtį, kuri visada ginčijama“ (Tereškinas, 2011, 16 p.).

Žiniasklaida ir populiarioji kultūra apskritai pateikia supaprastintus ir gerokai vienpusius diskursus apie vyrus, kuriuose lanksčiai, bet represyviai hegemoninio vyriškumo formai atstovauja klestintys verslininkai ir pasiturintys politikai. Per hegemoninį vyriškumo tipą veikia hierarchija, kurioje, iš vienos pusės, vyrai dominuoja moterų atžvilgiu, iš kitos — įtvirtinami hierarchiniai santykiai tarp vyrų, kai nuo hegemoninio vyriškumo nukrypstantys vyriškumo tipai yra marginalizuojami (Mažeikienė, Dorelaitienė, 2012). Pasak T. Coles (iš Šumskaitė, 2014), hegemoninio vyriškumo, dominuojančio kultūroje, daugelis vyrų neatitinka, todėl jie gali kurti dominuojančias vyriškumo formas ir savo subkultūrose, pavyzdžiui, vyresnio amžiaus vyrų grupėje, juodaodžių bendruomenėje ar neįgalių vyrų grupėje. Pasak A. Tereškino (2011), pagal santykį su dominuojančiu vyriškumu ir visa lytine tvarka skiriamos dar trys vyriškumo formos:

- *pritampantis* — šiam tipui priklausantys vyrai naudojami „patriarchaliniiais dividendais“, itin nerizikuodami ir nesiverždami į patriarchyto fronto priekį;
- *subordinuotas* — dažniausiai siejama su homoseksualiais vyrais (nors gėjų vyriškumas labiausiai pastebimas, jis nėra vienintelė subordinuoto vyriškumo forma. Kai kurie heteroseksualūs vyrai ir berniukai išstumiami iš patriarchalinės legitimacijos rato ir dėl savo skirtingo elgesio patiria kitų heteroseksualų prievartą ir smurtą. Vyrai, patenkantys į subordinuoto vyriškumo apibrėžimus, nesutinka pripažinti hegemoninio vyriškumo spaudimo ir savo vyriškumą apibrėžia naujai, taikydami tam tikrus hegemoninio vyriškumo elementus ir kurdami savąjį vyriškumą kaip mozaiką, pabrėždami savo dominavimą kitų vyrų atžvilgiu savo subkultūroje ar priešpriešindami save moterims, moteriškumui bei grįsdami savo vyriškumą biologine prigimtimi);
- *marginalizuotas* — dažniausiai priskiriamos rasinės mažumos.

Galima kalbėti ir apie vyriškumo formų dinamiškumą, jų išsklaidymą santykių, praktikų ir padarinių tinkluose. Kadangi visuomenė smarkiai keičiasi, tenka pripažinti vyriškumo tipų neapibrėžtumą, kaitumą ir dinamiškumą (Mažeikienė, Dorelaitienė, 2012).

Galima paminėti moterų turimą vyriškumą, neįgaliųjų vyriškumą (Mažeikienė, Dorelaitienė, 2012). Kaip teigia kai kurie autoriai, „vyriškumas gali būti „minkštas“, feminizuotas, homoseksualus,

neįgalus, senas, nesubrendęs, tačiau simbolinėje plotmėje jis vis tiek disponuos kontrolę, galią įprasminančiu žvilgsniu” (Jankauskaitė, 2004, 62 p.).

Kita vyriškumo forma yra „protesto vyriškumas“, arba „kompulsyvus vyriškumas“, kuris reiškia protestą prieš nustatytas socialines normas, prieš save, prieš gyvenimo beviltiškumą, prieš skirtingus, sunkiai kategorizuojamus žmones (Tereškinas, 2011). Šiai vyriškumo formai priklausančių vyrų „...elgesiui būdingas aukštas fizinės agresijos lygmuo, destruktivumas, uždelsto pasitenkinimo netoleravimas (pavyzdžiui, „noriu sekso čia ir dabar“), nusikaltimai, girtavimas ir panašūs polinkiniai...“ (Tereškinas, 2011, 232 p.). Dažniausiai įspūdingu „vyriško protesto“ elgesiu ir reginiu mėgaujasi vyrai, paveikti socialinės atskirties — vyrai, turintys ribotą priėjimą prie galios, kurios negali suteikti žemesnė socialinė padėtis ar jų profesinė veikla, jie negali konstruoti savo vyriškumo darbe, valdydami nuosavybę ar naudodamiesi išsilavinimu, kurio jie negavo, dėl to kryptama į nusikaltimą, žeminami kiti, griebiamasi moralinės panikos ir isterijos (ypač tai akivaizdu Lietuvos kontekste). Nemažą dalį protesto vyriškumo įkvepia pyktis, įniršis ir neapykanta, kuri vienija vyrus ir sukuria autonomiško subjekto regimybę (neapykanta laikoma ir desperatišku atsaku į dominuojančių socialinių grupių abejingumą socialiai marginalizuotų ir atstumtų žmonių žaizdoms).

Vyriškumas, kaip kultūrinė forma, negali būti atskirtas nuo kūno ir seksualumo, kurie yra esminiai lyčių socialinio konstravimo komponentai. Gali būti akivaizdu, jog suaugusio/brandaus vyriškumo koncepcija yra apibrėžiama universaliai visuomenių, institucijų, individų ir viešosios politikos terminais aprūpintojo, maitintojo ir dirbančio vyro vaidmeniu (Men in families, 2011). Suvokimas, ką reiškia būti vyru, priklauso nuo daugybės faktorių: laikotario, pozicijos, klasės, etniškumo, seksualinės orientacijos, kūno atributų (Tereškinas, 2011). Dominuojantys vyriškumo tipai nustato taisykles ir normas priimtinam vyro elgesiui o, „...vyriškumas nebūtinai sietinas su vyrais, nes savaiminio ryšio tarp vyriškumo ir biologinių vyrų nėra. Kaip moteriškumas gali priklausyti ir vyrams, taip vyriškumas gali būti ir moterų nuosavybė“ (Tereškinas, 2011, 40 p.). Pasak M. S. Kimmel, jeigu vyrai konstruoja savo vyriškumo sampratą vadovaudamiesi turto, valdžios ir padėties visuomenėje kategorijomis, iš jų tik nedaugelis pasiekia tokią padėtį, kuri leidžia save suvokti kaip vyrišką (Kimmel iš Meilius, Jonaitis, 2007). Požiūris, kai finansinės galimybės yra prilyginamos asmeninei vertei, vadinamas „rinkos“ dalyvio vyriškumu (Meilius, Jonaitis, 2007). „Vyrų prestižas – neišnykęs dalykas: jis vis dar laikosi ant tvirtų ekonominių ir socialinių pamatų“ (Gustainienė, 2005, 112 p.). Kadangi daugeliui vyrui trūksta statuso ir valdžios, patvirtinančios jų vyriškumą, jie gali savo vyriškumą konstruoti fizinio pranašumo ir jėgos bei išskirtinio emocinio tvirtumo ir *moteriškumo* neigimu, tačiau toks kompulsyvus vyriškumas skatina rizikingą elgesį, sveikatos problemų ignoravimą, ardo šeiminius ryšius.

Vyriško vaidmens sąvoka yra silpna ir moksliskai, ir praktiskai — ji neaprepia vyriškumo formų sudėtingumo, ji gali pasiūlyti labai ribotas lyties problemų sprendimo ir kaitos strategijas, tačiau praktiniu aspektu žvelgiant, ši sąvoka yra vartotina (Meilius, Jonaitis, 2007). Vyro socialinio vaidmens struktūra sudaryta iš statuso, protinio, emocinio ir fizinio tvirtumo normų bei nemoteriškumo (nedirbti to ir taip kaip moterys) normos (Radžiūnienė, 2010). „Socialiniai vyrų vaidmenys įtvirtinami pasitelkiant meną, žiniasklaidą, masinės kultūros vaizdinius: žurnaluose, televizijos ekranuose, internete pateikiami vyrų įvaizdžiai formuoja požiūrį į save ir priešingą lytį“ (Ustilaitė, 2007, 14 p.). Vyriui jaustis *vyriškai* leidžia esminių reikalavimų (sėkmė, statusas, fizinis, emocinis ir intelektinis pajėgumas ir *nemoteriškumas*) realizavimas (Meilius, Jonaitis, 2007). Be to, iki šiol esminis vyro tapatybės bruožas yra darbas (Šumskaitė, 2014). Apmokamas darbas, kuris yra artimai susijęs su namų ir šeimyniniu gyvenimu, ir vyriškumo identitetas yra artimai sujungti: apmokamas darbas vyrams yra galios ir resursų išteklius, centrinis gyvenimo interesas, identiteto tarpinė, priemonė paprasto kiekvienos dienos, bet struktūriniam lyčių lygybės pasipriešinimui (Tereškinas, 2010a). Darbas ir vyro, kaip šeimos maitintojo, vaidmuo yra laikomi esminiais hegemoninio vyriškumo ir apskritai vyriškosios tapatybės pagrindais, todėl manoma, kad vaiko priežiūra yra lytinė veikla, „moters darbas“. Hegemoninė tėvystės ideologija atspindi tradicinę vyro, kaip šeimos finansinio ramsčio, sampratą, kai geras tėvas yra tas, kuris sugeba aprūpinti šeimą, o jo žmona paprastai rūpinasi namų ūkiu ir vaikų priežiūra, be to, geras aprūpintojas užima atskirą statusą šeimoje ir nebūtinai turi dalyvauti veikloje, susijusioje su rūpinimusi vaikais ar motinyste. Tačiau tėvo vaidmuo keičiasi, kadangi apskritai keičiasi vaidmenų darbe ir šeimoje modeliai (Lemme, 2003).

Pasak A. Tereškino (2011), vienas iš svarbiausių Vakarų pasaulio tėvystės politikos aspektų yra susijęs su mėginimu maskulinizuoti šeiminių gyvenimą arba pripratinti vyrus prie šeimos gyvenimo, kas vis dar kelia nerimą tėvystės politikoje, nes šeimos pasaulis – vis dar moters erdvė, o vyro dalyvavimas šeimoje – vyriškumo priešybė. Gerovės valstybės taiko įvairias priemones, siekdamos įtraukti vyrus į globos praktinių ir emocinių darbų atlikimą: plėtoja švietimą lyčių klausimais, psichologinės paramos partneriams paslaugas bei įgyvendina šeiminių švietimo programas (Maslauskaitė, 2004). Remiantis dabartine socialine politika, tradicinis vyro-šeimos maitintojo vaidmens modelis turi būti keičiamas į naują, individualizuotą, palankesnę lyčių lygybei įgyvendinti ir kuriam būdingas individualumas, nepriklausomybė ir lygiavertis skirtingumas (Reingartienė, 2004). Įvairiose Europos šalyse projektais yra skatinama vyrus imtis naujų ir modernių lyties vaidmenų ir įveikti lyčių stereotipus, stengiamasi kurti naują globėjo įvaizdį (Tereškinas, Reingartienė, 2005). Drauge yra ir reikalavimas, kad tėvas būtų „duonpelnys“, todėl jo tėviška saviraiška neretai labiau priklauso nuo rinkos santykių sėkmės nei nuo atstovaujama etinių vertybių bei psichologinio ryšio su vaikais, todėl Vakarų visuomenėje tėvas visada

duoda vaikams pinigų ir taip pat, kaip anksčiau nebuvo, mažai su vaikais bendrauja, nes naujai kartai profesinius įgūdžius bei etines vertybes ji pakeisdamos perteikia ugdymo institucijos ir žiniasklaida (Navaitis, 2007). Tokia, kiek pakitusi, norminio vyriškumo samprata tėvystės praktikose vadinama *hibridiniu vyriškumu*.

Tėvystės prigimtis keičiasi, nes atsiranda naujojo/moderniojo tėvo modelis, kuriam būdingas didesnis sąmoningumas, koncentracija ties tuo, ką jis daro, kaip tėvas, ir kaip jis tai daro (Men in families, 2011). M. A. Pavilionienė (2010) taipogi pažymi, jog vyriškoji giminė pakito akivaizdžiai: vyras grįžo į šeimą, pajuto tėvystės džiaugsmą, suvokė atsakomybę už vaikų ugdymą, ėmė nesigėdyti savo silpnumo, nustojo pretenduoti būti „stipriosios ir pirmosios“ lyties atstovu. Pasak W. Marsigel, „naujoji tėvystė“ – tai vidurinės klasės vyrų strategija prisitaikyti prie dviejų dirbančių ar abiejų partnerių, darančių karjerą, namų ūkio (Marsigel iš Radžiūnienė, 2010). Tam tikra vyrų dalis, kuriems anksčiau tėvystė buvo tik antrasis vaidmuo po pagrindinio – šeimos maitintojo – vaidmens, pradeda daugiau bendrauti su vaikais ir siekia didesnės pusiausvyros tarp darbo ir šeimos, o poslinkius šia kryptimi iliustruoja tokie pokyčiai: didėja vienišų tėvų, kurie po skyrybų gauna teisę auginti vaikus, skaičius; daugiau tėvų dalyvauja gimdyme ir pasiima vaiko priežiūros atostogas; tėvai dažniau veda vaikus į darželį ir pasiima iš jo, lydi vaikus pas gydytojus ir pan.; reklamose dažnėja siužetų apie kūdikius globojančius vyrus; vyrai dažniau atsisako su darbu susijusių persikėlimų į kitą gyvenamąją vietą, nenorėdami sukelti sunkumų šeimai (Lemme, 2003). Yra kuriamos vyrų organizacijos, siekiant populiarinti „naujojo tėvo“ įvazdį, kuriami tinklalapiai tėčiams (pvz., „Mes esam ir būsim geriausi pasaulio tėčiai“, „Tėvo dienoraštis“) (Radžiūnienė, 2010).

Šiandien tėvas yra atsakingas visuomenei ir vertinamas pagal visuomenės kriterijus, ir netgi vaikai, suprasdami tuos kriterijus, bet kada gali teisti tėvą, o ši moralės teisė kyla iš ekonomikos dėsnių ir naikina tėvo autoritetą daugiau nei bet koks valstybės įstatymas, be to, sėkmė tapo vieninteliu kriterijumi, vertinančiu tėvą (Radžiūnienė, 2010). Pažengusios demokratijos šalyse vis daugiau vyrų įsitraukia į rūpinimosi vaiku klausimus, pasinaudoja savo teise į tėvystės atostogas ir lengviau priima karjeros ambicijas iš savo kolegijų, tačiau Lietuvoje galimybė būti vyru-vaiko globėju yra problematiška (Tereškinas, Reingartienė, 2005). Šiuolaikinės tėvystės formos yra tokios įvairios (tradiciniai susituokę tėvai, išsiskyrę tėvai, tėvai paaugliai, namuose auginantys vaikus tėvai, vieniši tėvai, tėvai gėjai ir pan.), kad sunku pateikti vieningą tėvo paveikslą (Radžiūnienė, 2010). Nėra vienintelio lengvai sekamo tėvystės pavyzdžio, kurį galėtų perimti daugelis vyrų, be to, nepaisant dramatiškų XX a. tėvo idealo pokyčių, daugelyje Europos kultūrų išlieka stiprūs lyčių vaidmenų stereotipai, tačiau akivaizdžiai pastebimi kai kurių vyrų nuostatų šeimos atžvilgiu radikalūs pokyčiai, ypač tų, kurie augina vaikus namuose, nors

daugelis vyrų nepritaria šioms praktikoms. Dabartinėje Lietuvoje vis dar vadovaujamosi nuostata, kad vyras yra šeimos aprūpintojas (Navaitis, 2007). Lietuvoje vyrų tapatumas/identitetas siejamas su buvimu viešojoje sferoje, ir jų vaidmenys vis tiek lieka siejami su veiklomis viešojoje erdvėje (Tereškinas, 2010b). Pagal nusistovėjusį stereotipą vyras visuomenės akyse privalo būti stiprus, drąsus, nerodyti savo jausmų, išlikti šaltakraujiškas: visus savo jausmus privalo slėpti ir, svarbiausia, neišsakyti jų, o jei yra galimybė – išlieti emocijas fiziškai (Ustilaitė, 2007). Ypač pabrėžiamas sunkiai dirbančio vyro vaizdinys (tikras vyras privalo materialiai aprūpinti savo šeimą), tačiau Lietuvos gyventojai vertina ir vadinamojo „naujojo vyro“ bruožus: didesnę rūpinimąsi vaikais, jų auklėjimą ir priežiūrą, jautrumą bei supratingumą (Tereškinas, 2011). Lietuva progresuoja, tolsta nuo pirmykštės bendruomenės, kadangi vis daugiau vyrų pradeda nesigėdyti imti motinystės (tėvystės) pašalpų vaiko priežiūros atostogoms, jauni vyrai vis mažiau dėmesio kreipia į tai, ką mano kiti, o žiūri, kas yra naudingiau jų šeimai (Stankevičius, 2010). Šiandien vyrai turi būti labai įvairiapusiai, daug vyrų dirba stereotipiškai moteriškus darbus (vaikų auklėjimas, pagalba jiems susitvarkyti higienos reikalus, apiprausimas, valgio gaminimas, kambarių tvarkymas, patalų keitimas) (Saukienė, 2013).

Pasak J. Sinicienės (2012), žiniasklaidos pateikiamos vyrų reprezentacijos yra normalizuojamos – stereotipizuojamos. Be to, Europos Komisijos patvirtintos „Moteryų ir vyrų lygybės gairės 2006-2010“ numatė griauti visuomenėje pasireiškiančius lyčių stereotipus ir pabrėžė, kad būtinas lyčių stereotipų naikinimas švietime, mokyme ir kultūroje, nes šiose srityse toliau perduodami lyčių stereotipai (Ivanauskienė, Šidlauskienė, 2008). Stereotipiškai vyriškais laikomi nepriklausomi, linkę pirmauti, nerodantys jausmų, vadovaujantys, ieškantys nuotykių ir pan. žmonės, tačiau stereotipiškai apibrėžtas vyriškumas prasilenkia su realių vyrų savybėmis. Pasak A. Zulumskytės, „...populiarioje spaudoje pateikiamas vyro, kaip aktyvaus savo erdvės, socialinių santykių, sėkmės kūrėjo įvaizdis“ (Zulumskytė, 2006, 204 p.). Amerikiečių sociologas N. Smelseris (Smelseris iš Ivanauskienė, Šidlauskienė, 2008) išskiria tokius labiausiai paplitusius vyriškumo stereotipus:

- vyras yra šeimos maitintojas;
- vyras mažiau nerimauja dėl savo išorės;
- turi lytinio gyvenimo patyrimą;
- neemocionalus ir tvirtas;
- logiškai mąstantis, objektyvus, išlavinto intelekto;
- nepriklausomas, garbėtroška, siekia sėkmės ir linkęs sportuoti.

Vyriškumo stereotipai skirtingose visuomenėse paplitę nevienodai, tačiau jie ir kinta (Ivanauskienė, Šidlauskienė, 2008).

Vis garsiau kalba apie vyriškų vaidmenų krizę, aiškinamą ekonominiais pokyčiais, dėl kurių vyrai praranda šeimos maitintojo vaidmenį, dėl didėjančio šeimų, kurioms vadovauja moterys, kiekio, vyrų antisocialinio elgesio ir smurto, prasmingų vyriškų vaidmenų trūkumo (Radžiūnienė, 2010). S. Faludi nustatė (Faludi iš Lemme, 2003), jog stiprėjančios amerikiečių visuomenės vartotojiškos nuostatos nuvertino daugelį gyvenimo lūkesčių, kurių išsipildymą dabartiniams vyrams jaunystėje žadėjo ir kuriam ruošė jų tėvai, todėl vyrai patiria gilią netikrumo krizę, abejodami savo verte ir naudingumu, o tuo metu tradicinę ištikimybę, įsipareigojimus ir vaidmenis ardo nevaldomai vešanti vartotojiška kultūra bei sparčiai didėjantis vartojimas.

Labai kenkia mūsų visuomenėje įsišaknijęs stipraus vyro kultas — klaidingas požiūris, kad vyras turi iškęsti visas problemas nesiskųsdamas tarsi uola, tad nenuostabu, kad daug vyrų nusivilia gyvenimu, pradeda girtauti, vartoti narkotikus, panyra į depresiją arba pradeda smurtauti (Grabauskas-Karoblis, 2010). Slėpti savo problemas vyrus skatina visuomenėje gajūs stereotipai: visuomenė stumia vyrus tam tikra kryptimi (pvz., uždirbti pinigų, materialiai aprūpinti šeimą) ir nustumia nuo jausmų, nuo buvimo su šeima (Ivaškevičius, 2008).

Lietuvoje, Latvijoje yra kuriami psichologinės pagalbos centrai vyrams (jų kūrimąsi skatina ES ir šalių vyriausybės), Vilniuje išsiskyrusių asmenų centre „Bendrakeleiviai“ organizuojamos išsiskyrusių vyrų grupės (Radžiūnienė, 2010). Politikos kūrėjai pradėjo telkti dėmesį į paramą tėvams, kurie gyvena atskirai nuo savo vaikų dėl daugėjančių santuokos nutraukimų ir santykių žlugimų. Plačiai plinta skyrybų ir santuokos nutraukimų programos ir vis jautresniais atskirai nuo vaikų gyvenančių tėvų klausimais. Programos apima tokias paslaugas, kaip patarimai, ginčų sprendimai, santykių parama, tarpininkavimas ir parama tėvams. Daugybėje šalių yra aktyvių ne pelno siekiančių organizacijų, tiesiogiai paremiančių išsiskyrusius tėvus ir praktikuojančių darbus su tėvais (pvz., Tėvystės institutas), visame pasaulyje paplito interesų grupės, agituojančios už išsiskyrusius tėvus ir tėvų teises po skyrybų (pvz., Šeimoms reikalingi tėvai).

Apibendrinant galima teigti, jog patriarchalinės nuostatos tebėra gana populiarios Lietuvoje: vyriškumas tapatinamas su sugebėjimu uždirbti, išlaikyti šeimą. Pastaruoju metu vyras yra skatinamas rūpintis savo vaiku, padėti motinai auklėti savo vaiką nuo pat mažų dienų, pasiimti tėvystės atostogų. Dabartinėje pokyčių visuomenėje vyriškumo samprata nėra stabili, įgyja naujų ypatumų, o šiuolaikinėje visuomenėje vyriškumo raiškos nuostatos keičiasi. Vyriškumas yra fizinių, elgesio ir pasaulėjautos bruožų, apibūdinančių, ką reiškia būti vyru, visuma, jis traktuotinas, kaip veiksmai, bruožai ir vertybės, kultūriškai ir istoriškai siejami su vyrais. Vyriškumas pasižymi tokiomis savybėmis, kaip fizinė jėga, galia, racionalumas ir kontrolė. Vyriškumo formos yra istoriškai sukonstruotos, kaičios ir dažnai atsitiktinės.

Institucinėse ir interaktyviose kasdienio mūsų gyvenimo kovose skirtingos vyriškumo formos kovoja viena su kita, konkuruoja ir kuria skirtingas strategijas. Vyro socialinio vaidmens struktūra sudaryta iš statuso, protinio, emocinio ir fizinio tvirtumo normų bei nemoteriškumo normos. Iki šiol esminis vyro tapatybės bruožas yra darbas. Remiantis dabartine socialine politika, tradicinis vyro-šeimoms maitintojo vaidmens modelis turi būti keičiamas į naują, individualizuotą, palankesnę lyčių lygybei įgyvendinti ir kuriam būdingas individualumas, nepriklausomybė ir lygiavertis skirtingumas.

1.4. Vyrų motyvacija saviugdai: neformaliojo ir savaiminio mokymosi pripažinimo problemiškas

Pradedant kalbėti apie vyrų motyvaciją saviugdai, galima paminėti, jog L. Dromantienė (2003) pažymi, jog esminis Europos Sąjungos lyčių lygybės politikos tikslas yra siekis užtikrinti vienodas vyrų ir moterų teises, pareigas, galimybes, taip pat vienodą lyčių atsakomybę už namus ir šeimą. Vienas svarbiausių Europos Sąjungos socialinių principų yra vyrų ir moterų lygių galimybių reikalavimas, kuris remiasi Europos Bendrijos sutarties 119 straipsniu, kuris nustato, kad kiekviena valstybė narė garantuoja, o vėliau taiko principą, kad vyrai ir moterys už vienodą darbą gauna vienodą atlyginimą (Taljūnaitė, 2005). Vyrai kaip moterys turi tokias pat teises dalyvauti valstybės politiniame, ekonominiame bei socialiniame gyvenime. Žmogaus socialinės raidos požiūriu...vyrai privalo turėti lygias galimybes, turint mintyse vidinių galimybių plėtimą ir naudojimąsi išoriniais ištekliais (Tamutienė, 2004, 80 p.). Visų bendram labai svarbu, kad moterys ir vyrai įvairiuose gyvenimo etapuose turėtų vienodas galimybes, o ekonominė nepriklausomybė – būtina sąlyga, kad tiek moterys, tiek vyrai galėtų patys tvarkyti savo gyvenimą ir turėtų galimybę rinktis (Komisijos komunikatas Europos parlamentui, tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. 2010-2015 m. moterų ir vyrų lygybės startegija. 2010). Lyčių lygybei užtikrinti reikalingas aktyvus vyrų indėlis, jų parama ir dalyvavimas, todėl reikėtų politinėmis priemonėmis spręsti su berniukais ir vyrais susijusius lyčių nelygybės klausimus, pavyzdžiui, neraštingumo lygio, mokyklos nebaigimo ir profesinių ligų keliamas problemas (Komisijos komunikatas Europos parlamentui, tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. 2010-2015 m. moterų ir vyrų lygybės startegija. 2010, 10 p.).

Tyrimo „Lyčių vaidmenys užimtumo sferoje“, atlikto 2007 metais Vilniaus universiteto Lyčių studijų centro užsakymu, rezultatai rodo, kad daugiau nei pusė Lietuvos gyventojų, vertindami moterų ir vyrų padėtį darbo rinkoje, teigia, kad vyrams sąlygos užimtumo srityje yra palankesnės, du trečdaliai Lietuvos gyventojų mano, kad vyrui lengviau susirasti darbą nei moteriai, daugiau nei pusė respondentų

pritaria ir teiginiui, kad moteriai reikia daugiau ir sunkiau dirbti nei vyrui, kad sulauktų savo kvalifikacijos ir gabumų pripažinimo (Nacionalinė antidiskriminacinė 2009-2011 metų programa, 2008). Vyrų dirba technologijų, valdymo srityje, dominuoja valdymo piramidės viršūnėje, sudaro daugumą technologiškai pažangiuose ekonomikos sektoriuose (pvz., naujų technologijų, naujų medijų sritys) (Mažeikienė, Dorelaitienė, 2012). Be to, nelygiateisiškas išteklių ir atsakomybės sričių paskirstymas, sociokultūrinės normos, sankcionuojančios nelygybę, reiškia, kad vyrai, kaip socialinė grupė, turi didesnius įgaliojimus ir didesnes galimybes kontroliuoti išteklius negu moterys. Dėl to jie turi daugiau galimybių mobilizuoti įvairius ekonominius ir socialinius išteklius, siekdami kovoti už savo interesus: „jeigu naujos ekonominės galimybės iš pradžių suteikiamos vyrams, tai ir vėliau tos galimybės bus plečiamos vyrų socialinėje grupėje – susidaro savaiminis mechanizmas, draudžiantis galimybių plėtrą moterų socialinėje grupėje“ (Rakauskienė, 2002, 14-15 p.).

Vyriškoji lytis, kaip teigia M. A. Pavilionienė (2010), iki šiol nuo moteriškosios lyties budriai saugo politinės, ekonominės, finansinės valdžios „Olimpą“. Pasaulio banko ir Tarptautinio valiutos fondo valdymo institucijose vyrauja vyrai, pasaulinė prekybos organizacija yra išskirtinai vyriškas forumas, o privačiame finansų sektoriuje (ypač bankininkystės ir kt.) sprendimus priima kabinetai, kuriuose taipogi dominuoja vyrai: „esant genderiniam darbo pasidalijimui, vyrai dominuoja ūkio veiklų srityse, labiausiai remiamose valstybės biudžeto: krašto apsaugos, valstybės valdymo, taip pat pramonės šakose, orientuotose į eksportą (nafta ir jos perdirbimo produktai), finansų, energetikos, transporto, statybos, paslaugų sektoriuose...“ (Rakauskienė, 2002, 19 p.).

Suaugusiųjų švietimo politikoje akcentuojama, jog „būtina sukurti ir tobulinti struktūras bei mechanizmus, skirtus neformaliai ar savišvietos būdu pasiektiems mokymosi rezultatams įvertinti ir pripažinti“ (Suaugusiųjų švietimas: aktualijos ir tendencijos, 2012, 2 p.). Neformalaus ir savaiminio mokymosi pripažinimas ir įteisinimas yra mokymosi visą gyvenimą strategijos pagrindas, o mokymosi rezultatus reikėtų pripažinti ir vertinti neatsižvelgiant į tai, kur ir kaip jie buvo pasiekti (Komisijos komunikatas. Suaugusiųjų mokymasis: mokytis niekada nevēlu, 2006). Toks neformalaus ir savaiminio mokymosi pripažinimas leidžia besimokantiems asmenims nustatyti savo žinių lygį, suteikia galimybę mokytis pagal atitinkamo lygmens mokymosi programą, įgyti kvalifikacinių žinių ir (arba) įgyti reikiamą žiniomis ir įgūdžiais paremtą kvalifikaciją — tai motyvuoja dvejokančius dalyvius, suteikia vertės ankstesniam mokymuisi ir leidžia sutaupyti laiko bei pinigų, nes nebereikia iš naujo mokytis to, kas jau išmokta, be to, tai nieko nekainuoja, taigi naudos gauna ir visuomenė (Komisijos komunikatas. Suaugusiųjų mokymasis: mokytis niekada nevēlu, 2006). „Mokymosi, ypač neformaliojo ir savaiminio,

pripažinimas ir įteisinimas yra svarbus lygybės, prieinamumo ir darbo rinkos prasme“ (Suaugusiųjų švietimas Europoje: tendencijos ir problematika, 2006, 106 p.).

Pripažinimui ir įteisinimui skiriamas didelis dėmesys nėra nauja tendencija, kadangi daug valstybių narių jau įdiegė mokymosi rezultatų pripažinimo ir įteisinimo sistemas (Komisijos komunikatas. Suaugusiųjų mokymasis: mokytis niekada nevēlu, 2006). Neformalaus ir savaiminio mokymosi pripažinimo sistemos ir metodų kūrimas Lietuvoje dar tik pradėtas. Be to, 2012-2014 m. suaugusiųjų švietime yra ypač svarbu: diegti neformaliojo mokymosi ir savišvietos pasiekimų įteisinimo sistemas; didinti kultūros įstaigų, pilietinės visuomenės, sporto ir kitų organizacijų, kuriančių kūrybingą ir inovatyvią neformaliojo suaugusiųjų mokymosi ir savišvietos aplinką, vaidmenį (Suaugusiųjų švietimas: aktualijos ir tendencijos, 2012). Pasak I. Žemaitaitytės (2007), neformalaus ir savaiminio mokymosi formalaus pripažinimo sistemos nebuvimas mažina mokymosi prestižą, mažina konkurencingumą darbo rinkoje, sunkina darbuotojų santykius su darbdaviais. Minimios sistemos tikslas būtų įvertinti individo pasiekimus ir paskatinti jį siekti naujų kvalifikacijų (Žemaitaitytė, 2007). Be to, neformaliojo švietimo identifikavimas, įvertinimas bei pripažinimas neabejotinai suvokiami, kaip būtinos priemonės siekiant naujų mokymosi būdų bei spartinant visuomenės pažangą. Norint išvengti sunkumų dėl pripažinimo, reikia formalizuoti jau įgytas įvairiapuses kompetencijas bei žinias, tad ankstesniojo mokymosi pripažinimas tampa aktualia šalies švietimo sistemos dalies problema (Butvilienė, 2011). Dabartiniu laikotarpiu neformaliojo suaugusiųjų švietimo pripažinimui ir vertinimui skiriama vis daugiau dėmesio, ypač kuomet diskutuojama apie individo kompetencijas bei profesinį lankstumą ir mobilumą. Be to, didėja konkurencija dėl darbo vietų, darbdaviams vis labiau reikia kvalifikuotų darbuotojų, dėl to ypač aktualus tampa neformaliai įgytų žinių bei gebėjimų pripažinimas ir vertinimas (Žemaitaitytė, 2007).

Vis svarbesnis tampa neformaliojo ir informального mokymosi įvertinimas ir pripažinimas, kadangi yra vis daugiau iniciatyvų ir galimybių mokytis įvairiuose kontekstuose ir dalyvauti kaitos procesuose (Petnuchova, 2012). OECD ir ES šalys savo politikoje pabrėžia neformaliojo ir informального mokymosi pripažinimo svarbumą, kviečiant tirti ankstesnio mokymosi pripažinimo būdus šiose srityse ir kurti priemones jį įgyvendinti. Visa tai privalo būti greta su pagrindinių ugdymo struktūrų vystymu visoje Europoje, ir jie yra susiję su ECTS (Europos kreditų perkėlimo sistema) ir EQF (Europos kvalifikacijų struktūra). Ir nors neformalusis darbuotojų kvalifikacijos tobulinimas įgauna vis didesnes galimybes, didžiąja dalimi apima tik savarankišką saviugdą, dažniausiai skatinamą ir remiamą tiek, kiek jos turinys atitinka profesinio rengimo įstaigų interesus (Laužackas, 2008, 137 p.). Mokymosi, vykstančio ne mokymo institucijose, laisvalaikio ar dirbant, pasiekimai yra ne mažiau vertingi nei įgytieji formaliose mokymosi institucijose. Neformalusis ir savaiminis mokymasis, orientuotas į individualią, dažniausiai

darbo vietoje išskylančių mokymosi poreikių tenkinimą, yra neišvengiamas modernios visuomenės elementas, kuris vis dar vyksta formaliojo mokymosi šešėlyje, ir pats savaime nėra matomas, tačiau, sistemiškai išnaudotas, turi potencialo atlikti svarbų vaidmenį formaliojo švietimo sistemoje. Minimame kontekste ir atsiranda poreikis įvertinti ir pripažinti neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimus (Fokienė, 2007). Neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimai gali pasireikšti, kaip žinios, gebėjimai, įgūdžiai arba vertybinės nuostatos, kiekvienas atskirai arba kompleksiskai. Neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų įgijimo specifiškumas reikalauja kompleksinio požiūrio į jų vertinimo metodiką. Pasak A. Fokienės (2007), vertinimo metodikos pasirinkimas yra svarbus, kadangi neformalusis ir savaiminis mokymasis pasižymi šiomis specifinėmis savybėmis:

- asmuo dažnai nesuvokia turintis vieną ar kitą kompetenciją, arba jos dažniausiai yra tik numanomos, tad reikalinga metodika, kuri leistų asmeniui aiškiai suvokti, kokias kompetencijas jis/ji turi;
- neformalusis ir savaiminis mokymasis vyksta įvairiuose ir skirtinguose kontekstuose;
- žinios, gebėjimai ir įgūdžiai yra įgyjami skirtingais mokymosi būdais.

Atsižvelgiant į neformaliojo ir savaiminio mokymosi specifiką bei jo metu įgytų pasiekimų vertinimo tikslus galima teigti, kad labiau tinkamas neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimams vertinti yra kriterinis vertinimas, o vertinant lemiamą vaidmenį turi pasirinkto matavimo kokybė (Fokienė, 2007). Pasak A. Fokienės, neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų įvertinimas pirmiausia reikalingas tam, kad būtų galima pripažinti neformaliojo ir savaiminio mokymosi metu įgytas kompetencijas: „atsižvelgiant į kompetencijos sąvokos kompleksiskumą galima teigti, kad vertinimo procesas apima tokių sudėtinių dalių, kaip žinių, įgūdžių, gebėjimų ir vertybinių nuostatų raišką profesinėje veikloje bei individualioje elgsenoje” (Fokienė, 2007, 45 p.).

Galima pateikti Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos patirtį vertinant neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimus: dažniausiai šis procesas integruojamas į modulinės studijų programos turinį, kaip įvadinis ir laisvai pasirenkamas modulis, kuris skirtas neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų įvertinimui ir pasitarnauja kaip „tiltas“, jungiantis asmens patyrimą darbo vietoje ir formalių studijų programą (Fokienė, 2007). Neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų vertinimo ir pripažinimo procesas baigiamas tuo, jog paskutiniame etape pripažintos kompetencijos sertifikuojamos (gali būti vykdomas pilnas (kai pripažįstamos visos siektos pripažinti kompetencijos) arba dalinis (kai pripažįstamos ne visos siektos pripažinti kompetencijos) kompetencijų sertifikavimas) bei parengiamas individualus mokymosi planas, kuriame rekomenduojamas tolesnio, į tikslą orientuoto kvalifikacijos tobulinimo kelias (Fokienė, 2007). Neformaliojo suaugusiųjų švietimo sistemoje įgytų kompetencijų vertinimas ir

pripažinimas atliekamas asmeniui siekiant įgyti aukštojo mokslo kvalifikaciją arba kompetencijų oficialaus patvirtinimo dokumentą (kitas nei aukštojo mokslo kvalifikaciją liudijantis diplomą), turint tikslą padidinti savo galimybes darbo rinkoje. Aukštojoje mokykloje vertinamos įvairioje aplinkoje įgytos kompetencijos: dirbant, keliant kvalifikaciją, dalyvaujant įvairių organizacijų ir grupių veikloje, atliekant savanorišką veiklą, dirbant bendruomenei naudingą darbą, mokantis institucijose, vykdančiose neformalųjį švietimą ar savarankiškai, mokantis laisvalaikio ir kt. (Suaugusiųjų švietimas, 2013). Šiuo metu neformaliojo suaugusiųjų švietimo sistemoje įgytų kompetencijų vertinimo ir pripažinimo paslaugą teikia šios aukštosios mokyklos: Kauno kolegija, Lietuvos edukologijos universitetas, Mykolo Romerio universitetas, V. A. Graičiūno aukštoji vadybos mokykla, Vakarų Lietuvos verslo kolegija, Vytauto Didžiojo universitetas (Suaugusiųjų švietimas, 2013).

Apibendrintai galima teigti, jog vyrai turi turėti tokias tobulėjimo galimybes kaip ir moterys. Neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų įvertinimas ir pripažinimas vis labiau aktualėja, yra kuriamos sistemos tokio pobūdžio mokymosi pasiekimams įvertinti ir pripažinti juos formalizuojant bei suteikiant sertifikatus.

2. Į SUBRENDIMO AMŽIAUS VYRŲ SAVIUGDOS POREIKIŲ RAIŠKA DIRBANT PASLAUGŲ SEKTORIJE

2.1. 22–35 metų vyrų psichosocialinė charakteristika: ugdymo ir ugdymosi galimybių bruožai

Pasak A. Zulumskytės (2006), 22-35 m. yra pirmojo subrendimo amžiaus laikotarpis, kuomet dauguma jaunų žmonių įgyja pageidaujama išsimokslinimą, kaupia bendrąją darbinę ir profesinę patirtį, kuri susijusi su savos šeimos (arba partnerystės ryšių) kūrimu, šeimos gyvenimo būdo vizijos realizavimu. Jaunas dvidešimtmetis žmogus (22-28 m.) turi įgyvendinti du prieštarigus tikslus: iširti galimybes, bet jų visų neišnaudoti, ir drauge susikurti pastovią gyvenimo struktūrą. Kai kurie susikuria lanksčią gyvenimo tvarką per daug neinvestuodami, kiti labai daug investuoja į vedybas, profesiją ir jų kelias iš praeities į ateitį yra be pasikeitimų, treči suderina pastovumą su asmeniniais pasikeitimais ir kartais investuoja tik į vieną sritį (vedybas, darbą) (Černius, 2006, 207 p.). Šios grupės žmonės jaučiasi esą suaugę, turi savo, nuo tėvų nepriklausomą gyvenimo stilių, ir siekia savo tikslų, per daug nesusimąstydami, ar teisingu keliu eina, be to, jaunatvės amžiuje (iki 29 m.) būdinga labai intensyviai galinėtis su intymumo ir izoliacijos krize, kurią sėkmingai išsprendus gimsta meilė kitam žmogui. V. Černiaus (2006) teigimu, jaunatvė yra amžius, kai individas ieško santykių, draugystės su kitais žmonėmis, tuomet reikia išsiugdyti sugebėjimą užmegzti artimus ir intymius santykius su kitais, o jeigu tai nepasiseka, žmogus susiduria su pavojumi, kad jo gyvenimas taps skurdus, be prasmingų ryšių su aplinkiniais. Suaugęs jaunas vyras turi sėkmingai spręsti tokias užduotis: 1) susirasti žmoną/nuolatine draugę, su kuria kuriamas bendras gyvenimas; 2) išmokti gyventi kartu su išrinktąja; 3) pradėti šeimą (kai kurie vyrai išsigąsta padidėjusios atsakomybės bei pasikeitimų šeimoje; tenka mokytis tėviškų elgsenų); 4) auginti vaikus (kūdikiai gimus, reikia prisitaikyti prie naujų sąlygų); 5) išlaikyti namus; 6) įgyti profesiją; 7) prisiimti visuomeninę atsakomybę (prisidėti prie visuomenės formavimo, apylinkės gyvenimo, jos gerovės kėlimo; dalyvauti su kitais žmonėmis visuomeniniame gyvenime); 8) susirasti kongenialią socialinę draugų grupę, kurioje gerai jaustųsi (Černius, 2006).

V. Černiaus teigimu, 29-34 metų amžiaus žmonės pradeda savęs klausiti: kas yra gyvenimas? Ar aš einu teisingu keliu? Ar jis vienintelis? Jiems svarbios vedybos, darbas ir vaikai, bet kartu jie bando būti atsakingi už save. Jie nepatenkinti savo sutuoktiniais, kadangi pastarieji mato jas/juos tokius, kokie jie buvo, o ne tokius, kokie galėtų būti. Tai laikotarpis, kuomet gręžiamasi į savo vidų. „Čia pagrindinė neteisinga nuostata ta, kad „gyvenimas yra paprastas ir kontroliuojamas, o manyje nėra viena kitai prieštaraujančių jėgų“ (Černius, 2006, 227 p.). Taipogi, pasak šio mokslininko, nuo 30-35 m.

skaičiuojamas viduramžis, kuomet galinėjamosi su kūrybingumu ir užsisklendimo, stagnacijos krize, o kūrybingumu yra laikoma nuostata padėti įsitvirtinti naujajai kartai (naujos kartos mokymas, skatinimas, vadovavimas jai; pirmiausia tai savo vaikų, bet kartu ir visos jaunuomenės ugdymas mokykloje, darbovietėje). Kūrybingas suaugusysis plečia savo interesus, juos puoselėja ir skina savo kūrybos vaisius, bet kartu jis auga psychoseksualiai ir psichologiškai praplėsdamas savo vyriškumą bei savo visuomeniškumą, o sėkmingai įveikęs šią kūrybingumo ir stagnacijos krizę jis rūpinasi jaunąja karta ir visuomene (Černius, 2006). 32-40 m. yra periodas, kai ankstyvi apsisprendimai (darbas, šeima) lemia visą laikotarpį ir pradedami įgyvendinti specifiniai tikslai, parengiamas specifinis gyvenimo planas: kada, kiek uždirbti, kokią poziciją pasirinkti, kiek vaikų turėti, kokį namą įsigyti, kokią vietą visuomenėje užimti.

B. H. Lemme (2003) nurodo, jog 33-40 m. yra ankstyvasis brandos amžius, kuomet siekiama svarbiausių gyvenimo tikslų, priimami lemiami sprendimai profesijos, šeimos ir gyvenimo būdo klausimais, be to, jauni suaugusieji privalo tobulinti sugebėjimą bendrauti ir rūpintis kitais, nebijodami prarasti savo tapatumo, alternatyva – likti vienišam. Taigi 22-35 m. amžiaus vyrai turėtų vykdyti šias raidos užduotis: rasti partnerę, išmokti gyventi su sutuoktine, sukurti šeimą, auginti vaikus, tvarkyti namų ūkį, pradėti profesinę karjerą, imtis pilietinės atsakomybės, rasti tinkamą socialinę grupę. V. Černius (2006) nurodo šias raidos užduotis:

- vykdyti suaugusiojo visuomeninę ir socialinę atsakomybę (visa kai kurių vyrų energija nukreipta į profesiją arba į šeimos aprūpinimą, jie neranda laiko kitiems dalykams ir dažnai pykteli ant visokių „politikuočių ir visuomeninkų, tačiau kitiems vyrams visuomeninė veikla suteikia daug pasitenkinimo);
- susikurti ir palaikyti ekonominį gyvenimo lygį;
- padėti paaugliams, vaikams tapti atsakingais ir laimingais;
- plėsti suaugusiųjų laisvalaikio užsiėmimus;
- artimiau bendrauti su savo sutuoktiniu;
- suvokti vykstančius fizinius ir fiziologinius pokyčius, prisitaikyti prie jų;
- prisitaikyti prie senstančių tėvų.

Apibendrintai galima teigti, jog 22-35 m. yra pirmojo subrendimo amžiaus laikotarpis, o šiuo laikotarpiu dauguma jaunų žmonių įgyja pageidaujamą išsimokslinimą, kaupia bendrąją darbinę ir profesinę patirtį, kuri susijusi su savos šeimos (arba partnerystės ryšių) kūrimu, šeimos gyvenimo būdo vizijos realizavimu. Šio amžiaus vyrai turėtų vykdyti šias raidos užduotis: rasti partnerę, išmokti gyventi su sutuoktine, sukurti šeimą, auginti vaikus, tvarkyti namų ūkį, pradėti profesinę karjerą, imtis pilietinės atsakomybės, rasti tinkamą socialinę grupę.

2.2. Šiuolaikinis paslaugų sektorius, kaip profesinės karjeros erdvė

Pradedant kalbėti apie paslaugų sektoriaus ypatumus, būtina paminėti, jog statistikos departamento duomenimis, darbuotojų, dirbančių paslaugų sektoriuje, skaičius nuolat auga (Balvočiūtė, Skunčikienė, 2007). Paslaugų sektorius yra viena perspektyviausių, sparčiai besiplėtojančių ūkio šakų Lietuvoje, jis plėtojamas spartesniu tempu, lyginant su pramonės gamyba (Bukantaitė, 2011). Paslaugų sektoriaus pelnas, apyvarta ir eksportas auga, tačiau tik dėl žemos pridėtinės vertės paslaugų (Paslaugų sektorius ima atsigauti, 2010). Be to, „tik aukštos pridėtinės vertės kūrimas paslaugų ir kituose sektoriuose gali lemti spartesnę ekonomikos augimą“ (ten pat, 1 p.). Paslaugų sektorius yra ES ekonomikos augimo variklis. Daugelyje valstybių narių jis sudaro apie 70 % BVP ir darbo vietų. Paslaugos yra visų šiuolaikinės ekonomikos sričių dalis ir jos yra labai įvairios: tai ir tradicinės paklausa paremtos paslaugos (pvz., transporto, telekomunikacijų, turizmo, reglamentuojamų profesijų sektoriaus) ir neseniai atsiradusios paslaugos (pvz., atliekų valdymo, energijos taupymo, verslo ir duomenų tvarkymo). Kuomet Lietuva įstojo į Europos Sąjungą, atsivėrė naujos galimybės paslaugų sektoriaus plėtrai, nes šiomis sąlygomis Lietuvos įmonės, teikiančios įvairias paslaugas mūsų šalyje ir užsienyje, gali pasinaudoti ES laikinąja valstybės pagalbos priemonių sistema ir gauti finansavimą iš ES struktūrinių bei sanglaudos fondų (Dubinas, Smilga, 2010).

Paslaugų įvairovėje iki šiol nėra nusistovėjusio paslaugų apibrėžimo, o dalis paslaugų specialistų šią problemą ignoroja, laikydami ją ne tokia reikšminga, ir tiria konkrečias paslaugų problemas, kiti formuluoja apibrėžimą priklausomai nuo tikslo, akcentuodami vieną ar kitą paslaugos aspektą (Bukantaitė, 2011). Pasak D. Bukantaitės (2011), daugkartiniai bandymai suformuluoti paslaugos apibrėžimą parodė jo sudėtingumą, kurį lėmė šios priežastys:

- veiksmų, kuriuos galima pavadinti paslaugomis yra daug ir jie įvairūs kaip ir objektai, į kuriuos nukreipti šie veiksmai;
- dažnai įsigyjant prekę teikiamos paslaugos ir beveik visada kartu su paslauga gaunamos ir prekės;
- tai lankstus objektas, kurio ribos kinta priklausomai nuo paslaugos teikėjo ir/ar vartotojo.

Pasak L. Žalimienės (2003), galima rasti gana daug ir įvairių paslaugų apibrėžimų, o pats bendriausias būtų toks: paslauga — tai nematerialinė gėrybė arba paslaugos — nematerialinė veikla, kuri prisideda prie žmonių poreikių tenkinimo. Taipogi šios autorės teigimu, paslauga yra funkcija ar veikla, kuri turi paklausą ar poreikį. Paslauga gali būti įvardijama ir patarnavimu, pagalba, bet kuria veikla ar nauda, kurią viena šalis gali pasiūlyti kitai ir kuri yra nemateriali bei negali tapti nuosavybe. Pasak

D.Bukantaitės (2011), paslauga paprastai yra suvokiama subjektyviai — klientas, apibūdinamas paslauga, paprastai remiasi tokiomis sąvokomis, kaip savijauta, patirtis, įspūdis, saugumas, patikimumas, o to priežastis – neapčiuopiama paslaugos prigimtis. Paslaugos teikimas gali būti susijęs arba nesusijęs su materialiu produktu, o paslaugų sektoriui, palyginti su materialinių vertybių gamyba, būdingi specifiniai ypatumai: pirmiausia tai, kad paslaugos teikiamos ir vartojamos vienu metu (Žalimienė, 2003). Paslaugų atlikimo metu gerinama paties paslaugos gavėjo, jo turimo turto ar jo vykdomos veiklos arba kartais aplinkos kokybė ar stabdomas jų blogėjimas. Paslaugų teikimas sudaro *trečiąjį ūkio sektorių, paslaugų sektorių*, kurio branduolį sudaro paslaugų tiekimas. Jis aprėpia tokias sritis, kaip mokytojavimas, vadovavimas ir pramoninių gaminių platinimas: „teikiant vartotojui paslaugas vyksta procesas, kurio turinį ir vyksmą nulėmė jo poreikiai, lūkesčiai, tiekėjo ir vartotojo susitarimas dėl paslaugos kokybės” (Martišauskienė, Trakšelys, 2013, 209 p.).

Paslaugų sektorius apima ūkinės veiklas, kur kompanijos, įmonės ar atskiri žmonės, naudodami savo žinias ir laiką, didina produktyvumą, efektyvumą, potencialą, aplinkos tausojimą. Sektoriaus produktas yra paslaugos, o ne gaminiai. Paslaugos apima įvertinimą, patarimus, patirties panaudojimą, aptarimus. Informacijos kūrimas (gamyba) dažnai irgi vadinamas paslauga, tačiau dalis ekonomistų žinių kūrimą priskiria ketvirtajam ekonomikos sektoriui. Trečiasis sektorius apima paslaugų teikimą tiek kitoms verslo formoms, tiek galutiniams vartotojams. Taipogi paslaugos apima gabenimą, paskirstymą, perpardavinėjimą, pramogų teikimą, kovą su kenkėjais ir pan. Kartais teikiant paslaugas fizinės gėrybės yra perdirbamos (pvz., restoranų versle), bet dažniausiai paslaugos apima sąveikas su žmonėmis, gamybinių ir kitokių procesų modifikavimą. Per paskutinius 30 metų ekonomika smarkiai keitėsi, ir pramoninėse valstybėse ekonomikos svorio centras ryškiai pasislinko iš pirminio ir antrinio sektorių į trečiąjį (paslaugų) sektorių. Šiuo metu Vakarų pasaulio šalyse jis didžiausias ir sparčiausiai augantis.

Paslaugų, kaip nematerialinių gėrybių, sistema apima labai daug įvairaus pobūdžio, funkcinės paskirties, tikslo paslaugų, o jų spektras gali būti įvertintas ir suprastas išanalizavus paslaugų įvairovę pagal įvairius kriterijus (Žalimienė, 2003). Paslaugos yra klasifikuojamos pagal įvairius požymius: pagal teikėjo statusą; pagal tai, ar klientui būtina dalyvauti jas teikiant; pagal motyvus — kodėl klientas perka paslaugas; pagal paslaugų teikėjų motyvus; pagal paslaugų apčiuopiamumą; pagal tai, kiek joms reikia darbo sąnaudų; pagal teikėjo ir vartotojo sąlyčio glaudumą; pagal tai, kiek joms reikia darbo sąnaudų; pagal tai, kokiam rinkos segmentui teikiamos paslaugos (pavieniam vartotojui ar organizacijai). Naudojami ir kiti paslaugų klasifikavimo būdai. L. Žalimienė (2003) nurodo, jog paslaugos gali būti klasifikuojamos tokiu būdu:

1. Paslaugos pagal teikėjo statusą: viešojo sektoriaus paslaugos; privataus sektoriaus paslaugos; NVO sektoriaus paslaugos (socialinės paslaugos gali būti teikiamos kiekviename iš šių išvardytų sektorių, atsižvelgiant į kiekvienos šalies socialinės apsaugos sistemos ypatybes, įstatymus);
2. Paslaugos pagal išlaidų kompensavimą kliento požiūriu: komercinės paslaugos (kai tarp paslaugos teikėjo ir gavėjo yra pirkimo – pardavimo santykiai); nekomercinės paslaugos (klientas nedalyvauja padengiant išlaidas);
3. Paslaugos pagal galutinius tikslus, siekiamą rezultatą: pelno siekimas (paslaugos, kurias teikia privačios ar viešosios pelno institucijos); poreikių tenkinimas (NVO ar viešųjų institucijų teikiamos paslaugos);
4. Paslaugos pagal ekonominės veiklos rūšių klasifikaciją:
 - didmeninė ir mažmeninė prekyba;
 - viešbučiai ir restoranai;
 - buitinis aptarnavimas, prietaisų taisymas;
 - transportas, sandėliavimas, ryšiai;
 - finansinis tarpininkavimas, privatus draudimas;
 - nekilnojamasis turtas, nuoma, kita verslo veikla ir moksliniai tyrimai;
 - viešasis valdymas ir gynimas, privalomas socialinis draudimas;
 - švietimas;
 - sveikatos priežiūra ir socialinis darbas;
 - kita komunalinė, socialinė, asmeninė aptarnavimo veikla (pvz., atliekų, nuotėkų šalinimas, sanitarinės sąlygos, poilsis, kultūros, sporto veikla).

Gali būti išskiriamos tokios paslaugų rūšys:

1. Apgyvendinimo paslaugos (bendrabutis, botelis, motelis, nakvynės namai, viešbutis);
2. Aprangos priežiūra (drabužių taisymas, sausasis valymas, skalbimas);
3. Atliekų tvarkymas;
4. Bendrasis verslo aptarnavimas (vadybinis konsultavimas, vartotojų tyrimai, žmogiškųjų išteklių paslaugos (pvz., darbuotojų parinkimas);
5. Finansinės paslaugos (apskaita, banko paslaugos, mokesčių administravimas, nekilnojamo turto vertinimas, prekyba akcijomis);
6. Grožio paslaugos (kosmetologinės paslaugos, plaukų kirpimas ir šukuosenų darymas);

7. Informacinės paslaugos (duomenų apdorojimas, duomenų bazių palaikymas, tekstų vertimo paslaugos, sinchroninis vertimas);
8. Konfliktų sprendimas (arbitražas, juridinės paslaugos);
9. Konsultacinės paslaugos;
10. Maitinimo paslaugos;
11. Su mirtimi susijusios paslaugos (mirties laiko ir priežasties nustatymas, kremavimas, laidojimas);
12. Pramogų paslaugos (kino teatras, lošimų namai, sporto renginiai, teatras, televizija);
13. Remonto paslaugos ir techninės priežiūros paslaugos (automobilių priežiūra, mašinų priežiūra, pastatų priežiūra, statinių priežiūra);
14. Rizikos valdymas (draudimas, saugos paslaugos);
15. Ryšių paslaugos;
16. Socialinės priežiūros paslaugos;
17. Statybos darbai (dailidystės darbai, elektros tinklų projektavimas, vandentiekio ir kanalizacijos tiesimas);
18. Sveikatos apsauga;
19. Švietimo ir lavinimo paslaugos (mokyklos, muziejai);
20. Tiekimo paslaugos (elektros energijos tiekimas, gamtinių dujų tiekimas, vandens tiekimas);
21. Transporto paslaugos;
22. Vaikų priežiūra;
23. Valymo paslaugos (patalpų valymas, sodų ir parkų priežiūra).

Šiandien, kaip paslauga, vis labiau imama suvokti politinė veikla — ypatinga paslauga, susijusi su individų ir jų grupių tarpusavio interesų derinimu, kuris tampa neatsiejama komunikacijos dalimi (Pruskus, 2012). Šios paslaugos imasi ne tik politinė organizacija, bet vis dažniau ir pavienis politikas, siūlydamas derinti interesus, teikti daugiau ar mažiau abiem šalims priimtinius galimus alternatyvius nesutarimų sprendimo variantus, o politinės paslaugos teikimo sėkmė priklauso nuo dviejų dalykų — gebėjimo atspėti visuomenės (atskirų jos grupių) politinius interesus bei poreikius ir rasti tinkamas priemones bei būdus, kaip pateikti paslaugą, kad potencialūs rinkėjai jį paremtų (Pruskus, 2012).

Apibendrintai galima teigti, jog paslaugų sektorius yra viena perspektyviausių, sparčiai besiplėtojančių ūkio šakų Lietuvoje. Paslaugų sektorius yra ES ekonomikos augimo variklis. Paslaugos yra visų šiuolaikinės ekonomikos sričių dalis ir jos yra labai įvairios. Paslaugų įvairovėje iki šiol nėra

nusistovujusio paslaugų apibrėžimo, tačiau pats bendriausias — paslauga — tai nematerialinė gėrybė arba nematerialinė veikla, kuri prisideda prie žmonių poreikių tenkinimo. Paslaugų, kaip nematerialinių gėrybių, sistema apima labai daug įvairaus pobūdžio, funkcinės paskirties, tikslo paslaugų, o jų spektras gali būti įvertintas ir suprastas išanalizavus paslaugų įvairovę pagal įvairius kriterijus. Be to, paslaugų sektorius pasžymi tam tikrais ypatumais, kurie susiję su šiame sektoriuje dirbančių darbuotojų darbu, jų kompetencijomis.

2.3. Vyrų profesinės veiklos paslaugų sektoriuje ypatumai, lemiantys jų saviugdos poreikius

Kalbant apie profesinės veiklos paslaugų sektoriuje ypatumus, būtina nurodyti, jog šiame sektoriuje (dėl jo spartaus augimo) vyksta aktyvi konkurencija, todėl tokių organizacijų darbuotojai privalo nuolat tobulėti, o tai galima padaryti per mokymą(si) darbo vietoje. Anot M. Morley ir T. Garavan (Morley ir Garavan iš Bukantaitė, 2011), organizacijos aplinka kinta kasdien ir apima kainų pokyčius, vartotojų nepasitenkinimo valdymą, darbuotojų migraciją, strateginių galimybių kitimą. Kita vertus, dauguma pokyčių tapo labiau visa apimantys ir reikalaujantys iš organizacijos darbuotojų naujų, veiksmingesnių elgesio modelių ir gebėjimų: jie turi identifikuoti ir išmokti naujų kritinių įgūdžių, elgesio modelių, juos įtvirtinti, kad palaikytų nuolatinę aukšto lygio veiklą (Bukantaitė, 2011). Šiame sektoriuje savaiminio mokymosi procese darbo vietoje daugiausiai pozityvios įtakos turi netikėtos situacijos, kurių sprendimui stengiamasi imtis įvairiausių veiksmų (Bukantaitė, 2011). Kadangi šiandieniniam paslaugų sektoriui būdinga stiprėjanti konkurencija, paslaugų organizacijos personalo profesionalumas tampa svarbiu konkurencinio pranašumo veiksniumi (Balvočiūtė, Skunčikienė, 2007). Tam, kad paslaugų organizacija tinkamai atsakytų į šiuos konkurencijos inspiruojamus iššūkius kompetencijai, būtina darbuotojų autonomija, pagrįsta jų įgalinimu ir didesne atsakomybe.

R. Balvočiūtė ir S. Skunčikienė (2007) išskiria keletą paslaugų sektoriaus bruožų, kurie yra sietini su darbuotojų gebėjimų vystymu:

- darbas paslaugų sferoje yra imlesnis už gamybinį darbą;
- darbuotojai dažniausiai nuolat kontaktuoja su klientais, todėl privalo mokėti bendrauti su jais;
- paslaugų organizacijos darbuotojų kompetencija turi būti heterogeninė (nevienalypė) (rinkos sąlygomis, kai vis trumpėja paslaugos gyvavimo ciklas, daugėja inovacijų ir spartėja technologijos pažanga, personalo kompetencijos ugdymas turėtų būti nuolatinis paslaugų organizacijos ir kiekvieno darbuotojo rūpestis);

- nors pripažįstamos mažesnės paslaugų standartizavimo ir automatizavimo galimybės, lyginant su kitomis veiklomis, tačiau informacinių technologijų tobulėjimas ir jų diegimas iš esmės keičia daugelį paslaugų;
- kai kurios gamybos, viešosios ir nepelno siekiančios organizacijos imasi teikti paslaugas, kurias anksčiau teikė tik paslaugų įmonės;
- rinkoje siūloma vis daugiau visiškai naujų arba modifikuotų paslaugų;
- nemažai paslaugų yra susijusios su informacijos teikimu, konsultavimu ir pan.

Remiantis asmenine patirtimi, bendraujant su vyrais, dirbančiais paslaugų sektoriuje, galima teigti, jog šie vyrai pasižymi tokiais savybėmis, kaip nuolatinis dėmesys klientams, įsiklausymas į jų poreikius, paslaugumas, maloningumas, bendravimo lankstumas, bet tuo pačiu ir darbinis užimtumas, skubotumas, kartais ir nenoras, vengimas užsiimti pašaliniais užsiėmimais.

Apibendrinant galima pažymėti, jog paslaugų sektoriuje vyksta aktyvi konkurencija, todėl tokių organizacijų darbuotojai privalo nuolat tobulėti. Dauguma pokyčių tapo labiau visa apimantys ir reikalaujantys iš organizacijos darbuotojų naujų, veiksmingesnių elgesio modelių ir gebėjimų; jie turi identifikuoti ir išmokti naujų kritinių įgūdžių, elgesio modelių, juos įtvirtinti, kad palaikytų nuolatinę aukšto lygio veiklą. Tam, kad paslaugų organizacija tinkamai atsakytų į šiuos konkurencijos inspiruojamus iššūkius kompetencijai, būtina darbuotojų autonomija, pagrįsta jų įgalinimu ir didesne atsakomybe. Kadangi šios sferos darbuotojai dažniausiai nuolat kontaktuoja su klientais, jie turi būti komunikabilūs, įgiję įvairių kompetencijų, gebantys dirbti su informacija. Paslaugų sferos vyrams būdingos tokios savybės, kaip dėmesys klientams, įsiklausymas į jų poreikius, paslaugumas, maloningumas, bendravimo lankstumas, darbinis užimtumas, skubotumas, kartais ir nenoras, vengimas užsiimti pašaliniais užsiėmimais.

3. 22–35 m. AMŽIAUS VYRŲ, DIRBANČIŲ PASLAUGŲ SEKTORIUJE, SAVIUGDOS REALIJOS IR PERSPEKTYVOS

3.1. Empirinio tyrimo metodologijos pagrindimas

Empirinis tyrimas buvo atliekamas siekiant atskleisti 22-35 metų amžiaus paslaugų sektoriaus darbuotojų vyrų saviugdos poreikius.

Tyrimo struktūra. Atsižvelgiant į tyrimo objektą – paslaugų sektoriaus darbuotojų vyrų saviugdą - buvo parengta tyrimo struktūra, nusakanti atliekamo empirinio tyrimo procesą ir logiką. Tyrimo procesas vyko penkiais etapais (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Tyrimo etapai

I etapas – <i>mokslinės literatūros analizė</i>	2012 m. spalio mėn. – 2014 m. gegužės mėn.
II etapas – <i>konceptijos formavimas</i>	2014 m. rugpjūčio mėn. – rugsėjo mėn. apgalvotas tyrimo instrumentas (klausimynas), duomenų analizės metodai (matematinė analizė)
III etapas – <i>empirinis procesas (anketinė apklausa)</i>	2014 m. rugsėjo mėn. – spalio mėn. atliekama vyrų, dirbančių paslaugų sektoriuje, anketinė apklausa
IV etapas – <i>statistinė tyrimo duomenų analizė</i>	2014 m. gruodžio mėn. – naudojant matematinę analizę, statistiškai analizuojami surinkti tyrimo duomenys
V etapas – <i>tyrimo duomenų aprašymas ir apibendrinimas</i>	2015 m. sausio mėn. išvadų ir rekomendacijų rengimas

Tyrimo populiacija. Tikslinę tyrimo populiaciją sudaro Lietuvos vyrai, dirbantys paslaugų sektoriuje. Remiantis 2013 m. statistikos duomenimis Lietuvoje paslaugų sektoriuje dirba 330 000 vyrų (Mauricas, 2013).

Tyrimo imtis. Imčiai sudaryti pasirinkta netikimybinė tikslinė atranka. Tikslinė atranka atlikta, norint į tyrimą įtraukti tipiškiausiai populiacijos požymius atitinkančius respondentus.

Empirinių **tyrimo duomenų rinkimo būdas** – apklausa raštu.

Tyrimo instrumentas – anketa. Empirinis tyrimas, atsižvelgiant į jo tipą (kiekybinis – anketinė apklausa), buvo atliekamas, laikantis kelių autorių (Kardelio, 2002; Babbie, 2004; Bitino, 2006;) rekomendacijų ir bendrųjų anketinės apklausos reikalavimų.

Anketą sudaro 20 klausimų. Iš jų 8 klausimai atviro tipo, 2 uždaro tipo, 7 mišraus tipo, 3 ranginės skalės tipo klausimai. Visi anketos klausimai buvo sugrupuoti į atskiras klausimų grupes sritys (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Anketos klausimų sritys ir jų fiksavimo klausimyne būdai

Duomenų sritis	Uždaro tipo klausimai	Atviro tipo klausimai	Ranginė skalė
Demografiniai ir bendrieji duomenys	+	+	
Sąmoningumas pasirenkant darbą paslaugų sferoje		+	
Svarbumas paslaugų sektoriaus vyrui užsiimti saviugdos forma		+	
Dėmesio pakankamumas paslaugų sektoriaus vyrų švietimui		+	
Saviugda sprendžiamos vyrų problemos		+	
Paslaugų sektoriaus privalumas ir trukdis darbe		+	
Užsiėmimas saviugdos forma	+	+	
Reikalingos sąlygos užsiimti saviugda paslaugų sektoriuje dirbantiems vyrams	+	+	
Specifinės sąlygos paslaugų sektoriaus vyrams užsiimti saviugda	+	+	
Informacijos pakankamumas apie paslaugų sektoriuje dirbančių vyrų švietimą		+	
Didžiausia kliūtis, trukdanti paslaugų sektoriuje dirbantiems vyrams užsiimti saviugda	+	+	
Mokymosi aplinkų įvertinimas			+
Savirealizacijos sferų svarbumas			+
Veiksniai, skatinantys užsiimti saviugda			+
Savęs tobulinimo būdas	+	+	
Noras išmokti naujus dalykus		+	
Būdas sužinoti apie paslaugų sektoriaus darbuotojams skirtus renginius	+	+	
Noras įgyti naujų kompetencijų		+	

Vykdamt apklausą (2014 m. rugsėjo mėn. – spalio mėn.), anketos buvo dalinamos įvairiose Klaipėdos miesto paslaugas teikiančiose įstaigose bei tyrėjui pažįstamiems asmenims. Iš viso buvo išdalinta 130 anketų, atgal grįžo 128 anketos. Anketų grįžtamumas – 98,46 %.

Empirinio tyrimo duomenų apdorojimo priemonės ir būdai. Kiekybinio tyrimo duomenų analizei buvo naudotas kompiuterinis statistinių programų paketas SPSS (angl. Statistical Package for Social Sciences) 17.0 versija. Darbe pateiktų paveikslų sudarymui naudota SPSS ir Windows Excel programos. Tyrime užsibrėžta ne didesnė nei 5 proc. leistina statistinių sprendimų paklaida.

Šiame darbe buvo taikomas Chi kvadratu kriterijus (χ^2). Šis rodiklis naudojamas, kai požymiai matuojami norminėje skalėje. Chi kvadratu kriterijus gali būti naudojamas požymių suderinamumui ir priklausomumui tikrinti. Interpretuojant buvo naudotasi *Chi-square Tests* lentelė ir joje vertinami *Pearson Chi-square* reikšmė (jei $p < 0,05$, reiškia kintamieji yra statistiškai priklausomi, susiję tarpusavyje; jei $p > 0,05$, reiškia, kintamieji statistiškai nepriklausomi, tarpusavyje nesusiję (Vaitkevičius, 2006).

Šiame darbe taip pat atlikta Spearman koreliacijos analizė. Koreliacija statistiškai reikšminga (p), kai duomenys atitinka griežtai apibrėžtus reikšmingumo lygmenis, dažniausiai 0,05 arba 0,01 lygmenį. Analizuojant koreliacinius duomenis, vadovautasi V. Čekanavičiaus, G. Murausko (2003) siūlomu koreliacijos koeficiento interpretavimu (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Koreliacijos koeficiento interpretavimas

<i>Ryšio stiprumo reikšmė (pagal Čekanavičių, Murauską, 2003)</i>	<i>Ryšio stiprumo apibūdinimas</i>
0,1 iki 0,3	Silpnas ryšys
0,31 iki 0,5	Vidutinis ryšys
0,51 iki 0,7	Pastebimas ryšys
0,71 iki 0,9	Stiprus ryšys
virš 0,9	Labai stiprus ryšys

Darbe taip pat naudotas Mann-Whitney testas. Pagal *Tests Statistics* lentelę buvo įvertinama *Asymp.Sig.* reikšmė (jei $p < 0,05$, tai skirtumas tarp dviejų nepriklausomų grupių yra statistiškai reikšmingas; jei $p > 0,05$, tai skirtumas tarp dviejų nepriklausomų grupių yra statistiškai nereikšmingas). *Ranks* lentelėje buvo vertinama skiltis *Mean Ranks* (vidutiniai rangai), kur skaičiai parodo, kurioje grupėje atsakymų reikšmės didesnės (Leonavičienė, 2006).

Etinių apklausos aspektų analizė. Tyrimų metodologiją aprašantys autoriai ir patys tyrėjai vienbalsiai sutinka dėl etinių aspektų paisymo tyrimo metu. Tiesa, patys tyrėjai ir formuoja bendras nuostatas, kas yra tinkama ir kas ne. Empirinis tyrimas atliktas atsižvelgus į šiuos etikos veiksnius (Babbie, 2004):

- *Savanoriškas sutikimas.* Atliekant tyrimą į respondentus kreipiamasi, jiems to neprašius. Jiems tyrimas reiškia skiriamą laiką, o kartais ir gana asmenišką informaciją atskleidimą nepažįstamam tyrėjui. Šio tyrimo metu respondentų savanoriškumo principas buvo gana lengvai įgyvendintas.
- *Galimas poveikis tyrimo dalyviams.* Poveikį tyrimo dalyviams galėtų padaryti tam tikri klausimai, verčiantys pasijusti nejaukiai, nesaugiai. Kadangi anketas respondentai pildė nedalyvaujant tyrėjui, dalyviai turėjo visišką laisvę rinktis. Jei klausimai juos verčia pasijusti nejaukiai, respondentai paprasčiausiai klausimyno nepildo. Taip pat žalos būtų padaryta, jei būtų atskleisti asmeniniai duomenys. Visi šio tyrimo duomenys užkoduoti ir moksliniame darbe pateikiami tik apibendrintai.
- *Anonimiškumas ir konfidencialumas.* Du pagrindiniai būdai apsaugoti respondentą. Anonimiškumas reiškia, kad individai, suteikiantys tyrimui informaciją, nebus įvardinti. Konfidencialumas – tyrėjas pasižada neatskleisti informacijos, kuri gali pakenkti individui. Visi gauti klausimynai turi savo identifikacijos numerius. Tolesniame duomenų apdorojimo etape naudojami tik priskirti numeriai.
- *Tikslus paaiškinimas.* Tyrimo dalyviai turi žinoti tikslią tyrimo temą, koks bus tyrimo būdas, užduotys, kuriuose jie dalyvaus. Būtina patikinti, kad asmenys nepatirs jokių papildomų keblumų ar rizikos, jų pavardės bus laikomos paslapyje. Atliekant tyrimus reikia gauti įstaigos, kurioje atliekamas tyrimas, vadovybės sutikimą.

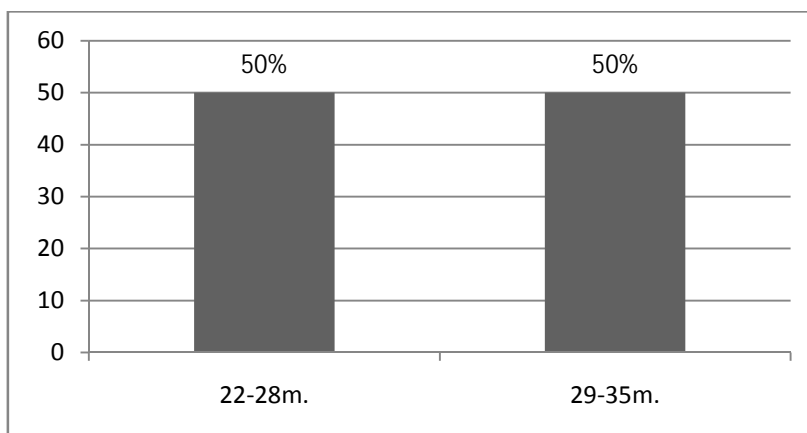
Siekiant nepažeisti socialinių tyrimų etikos, prieš dalinant anketas, buvo gautas žodinis respondentų sutikimas dalyvauti tyrime. Respondentai buvo supažindinti su atliekamo tyrimo tema, tikslais bei uždaviniais, anketos klausimais. Buvo akcentuojamas dalyvavimo anonimiškumo, savanoriško sutikimo principas, laisvo apsisprendimo galimybė atsisakyti dalyvauti tyrime bei pasitraukti iš jo. Tyrimo dalyviai anketas galėjo užpildyti jiems patogiu metu, parsinešti į namus ir atnešti užpildytas į darbovietę ar į specialią susitikimo vietą iki sutartos datos.

3.2. Tyrimo dalyvių charakteristika

Bendrieji duomenys. Analizuojant tyrimo duomenis, respondentų atsakymai buvo lyginami pagal šiuos kriterijus: amžių, darbo sferos rūšį bei išsilavinimą. Pagrindinis demografinis požymis, padėjęs atskleisti vyrų saviugdą poreikius, buvo amžius.

Amžius. Apklausoje dalyvavo 130 vyrų, kurie tikslingai buvo grupuojami į 2 amžiaus grupes: 22-28 m. ir 29-35 m. Laikytasi prielaidos, jog skirtingo amžiaus respondentų nuomonės gali skirtis dėl socialinės bei profesinės patirties skirtumų.

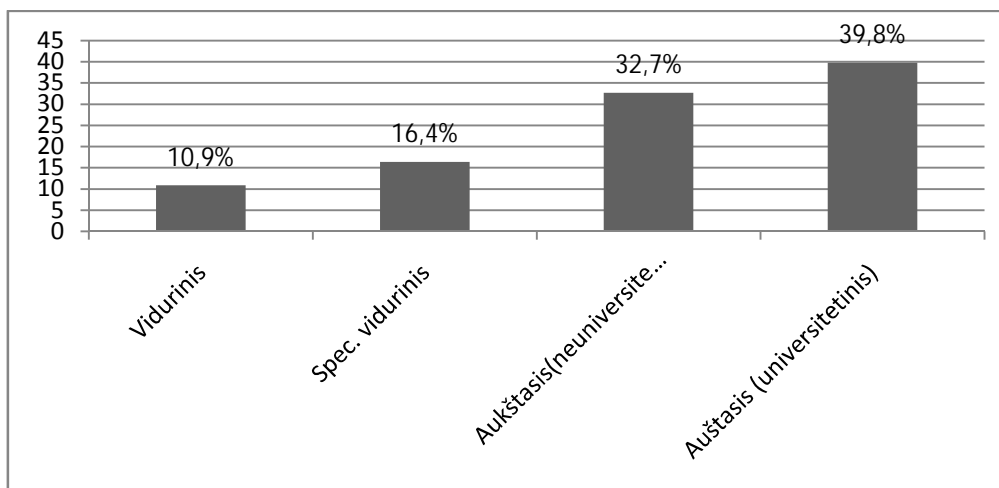
Kaip matyti iš 1 paveikslas, respondentai pagal amžių pasiskirstė tolygiai – po 50 % (1 pav.)

1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių

Išsilavinimas. Respondentų išsilavinimo lygis buvo suskirstytas į 4 išsilavinimo grupes: vidurinis, spec. vidurinis, aukštasis (neuniversitetinis) ir aukštasis (universitetinis). Nors anketoje buvo atsakymų variantas „kita“, tačiau neatsirado nė vieno respondento, patenkančio į šią grupę. Taigi apdorojant duomenis nuspręsta atsisakyti šio varianto.

Respondentai pagal išsilavinimą pasiskirstė netolygiai, tačiau daugiausia asmenų sudaro tie, kurie įgijo aukštąjį (universitetinį) išsilavinimą – 39,8 %, kiek mažiau aukštąjį (neuniversitetinį) išsilavinimą – 32,7 %, o mažiausiai – spec. vidurinį (16,4 %) ir vidurinį išsilavinimą (10,9 %) (2 pav.).

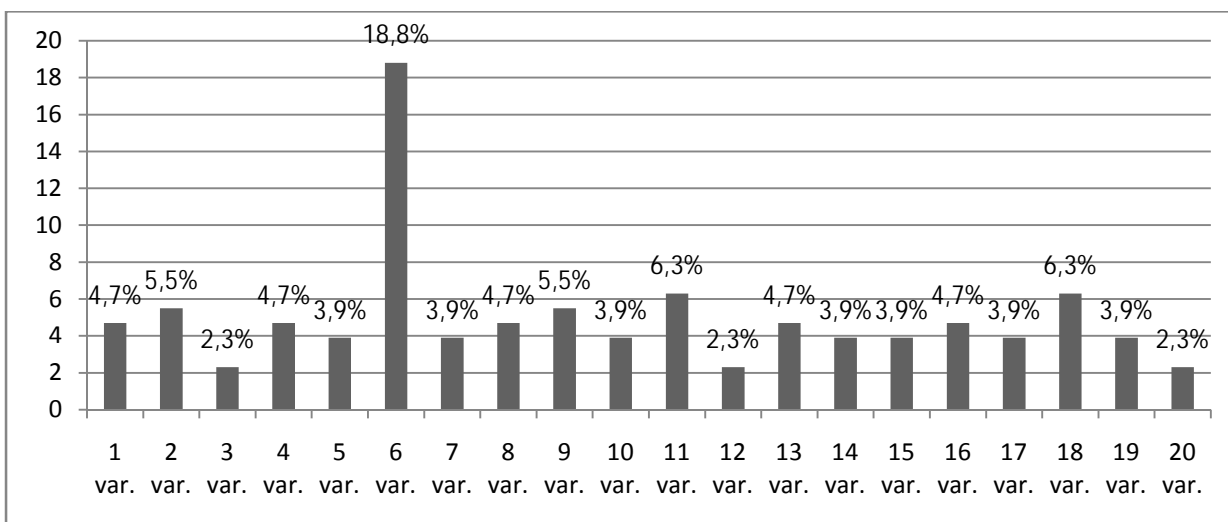

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą

Darbo sferos rūšis. Respondentų darbo sferos rūšys buvo suskirstytos į 28 grupes: prekyba; apgyvendinimas, maitinimas; buitinis aptarnavimas, prietaisų taisymas; transportas; sandėliavimas; nekilnojamas turtas, nuoma; moksliniai tyrimai; viešasis valdymas ir gynimas; socialinis draudimas, privatus draudimas; sveikatos priežiūra; aprangos priežiūra; atliekų tvarkymas; bendrasis verslo aptarnavimas, verslo veikla; finansinės paslaugos; grožio paslaugos; informacinės paslaugos; konfliktų

sprendimas; konsultacinės paslaugos; su mirtimi susijusios paslaugos; pramogų paslaugos; remonto paslaugos ir techninės priežiūros paslaugos; rizikos valdymas; ryšių paslaugos; socialinės priežiūros paslaugos; statybos darbai; švietimo ir lavinimo paslaugos; tiekimo paslaugos; valymo paslaugos. Darbo sferos rūšys suskirstytos remiantis prof. L. Žalimienės (2003) požiūriu apie paslaugų klasifikaciją pagal ekonominės veiklos rūšis. Kitų darbo sferos rūšių klasifikacijų aptikti nepavyko. Darbo sferos rūšių skirstymas šiuo principu teorinėje dalyje perkeltas į empirinę dalį.

Respondentai pagal darbo sferos rūšis pasiskirstė netolygiai, tačiau galima pažymėti, kad daugiausiai respondentų dirba viešojo valdymo ir gynimo srityje – 18,8 %, o mažiausiai – buitinio aptarnavimo, konfliktų sprendimo ir valymo paslaugų srityse po – 2,3 % (3 pav.).

<i>Variantai</i>	<i>Variantų reikšmės</i>
1 var.	Prekyba
2 var.	Apgyvendinimas, maitinimas
3 var.	Buitinis aptarnavimas
4 var.	Transportas
5 var.	Nekilnojamas turtas, nuoma
6 var.	Viešasis valdymas ir gynimas
7 var.	Socialinis draudimas, privatus draudimas
8 var.	Sveikatos priežiūra
9 var.	Bendrasis verslo aptarnavimas, verslo veikla
10 var.	Finansinės paslaugos
11 var.	Informacinės paslaugos
12 var.	Konfliktų sprendimas
13 var.	Pramogų paslaugos
14 var.	Remonto paslaugos ir techninės priežiūros paslaugos
15 var.	Rizikos valdymas
16 var.	Ryšių paslaugos
17 var.	Statybos darbai
18 var.	Švietimo ir lavinimo paslaugos
19 var.	Tiekimo paslaugos
20 var.	Valymo paslaugos

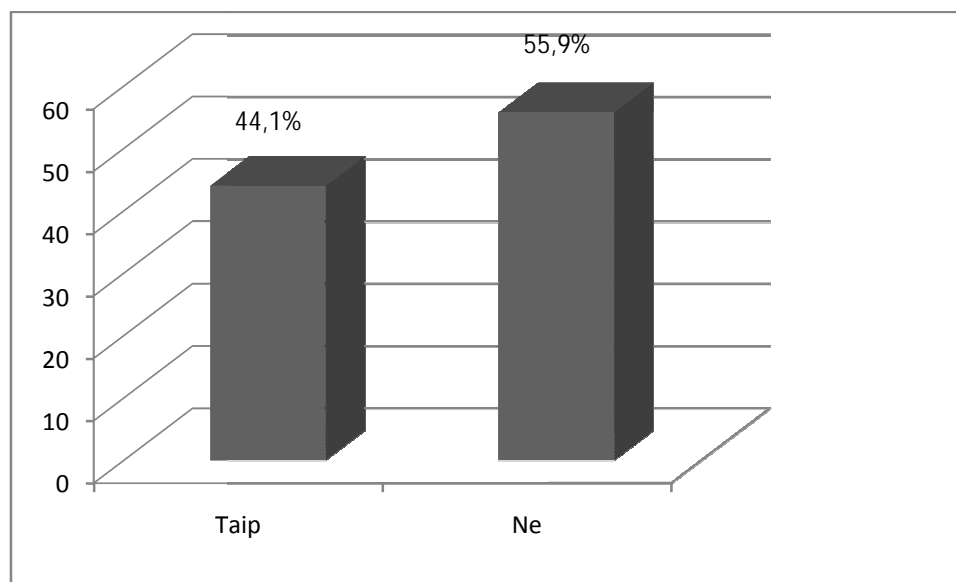
3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal darbo sferos rūšis

3.3. Tyrimo rezultatai

Nors atliekant empirinį tyrimą buvo pasitelktas tik vienas duomenų rinkimo instrumentas – anketinė apklausa raštu, tačiau anketos klausimyne tikslingai buvo suformuluota nemažai kokybinio pobūdžio atviro tipo klausimų. Apdorojant duomenis vadovautasi tiek kiekybinio, tiek ir kokybinio tyrimo dizaino strategija, tad, siekiant išsamiau atskleisti tyrimo rezultatus, kiekybiniai ir kokybiniai tyrimo duomenys pateikiami ir analizuojami bei interpretuojami atskirai.

3.3.1. Kiekybinių tyrimo duomenų analizė ir interpretacija

Uždaro tipo anketos klausimo, *ar šiuo metu užsiimate kokia nors saviugdosa forma, mokotės, tobulinate savo asmenybę*, duomenys pasiskirstė pakankamai tolygiai, tačiau, kaip matyti iš paveikslėlio duomenų, vis dėlto didesnę dalis teigia neužsiimanti saviugda (4 pav.).

4 pav. Vyrų, dirbančių paslaugų sektoriuje, užsiėmimas saviugda

Tegiamai atsakę respondentai savo poziciją tikslino tokiais atsakymais:

- „Derinu darbą su mokslais, turiu hobį“ (Re-3);
- „Mokausi, sportuoju, tai darau dėl savo sveikatos, bendro išprusimo, nes netobulėjantis žmogus yra neįdomus“ (Re-5);
- „Šiais metais baigsiu Klaipėdos Universiteto viešojo administravimo studijas“ (Re-64).

Nepaisant to, jog teigiamai atsakė virš 40 % apklaustųjų, vis tik nepakankamai respondentų užsiima saviugda. Vadinasi, nė pusė respondentų neužsiima saviugda. Galima daryti prielaidą, jog paslaugų sektoriaus vyrams saviugda yra svarbi, bet tikrai ne dominuojanti veikla.

Šiam požymiui įvertinti taikant χ^2 kriterijų amžiaus atžvilgiu, nustatyta, jog atsakymų skirtumai nėra statistiškai reikšmingi, nes $p=0,525$, $df=1$ (tai yra $>0,05$), vadinasi, respondentų atsakymų skirtumai į šį klausimą nėra priklausomi nuo respondentų amžiaus. Galima daryti prielaidą, jog amžius nėra svarbiausias kriterijus, nuo kurio tiesiogiai priklausytų paslaugų sektoriaus darbuotojų vyrų saviugdų interesai (žr. 5 pried. 1 lent.).

Taikant χ^2 kriterijų darbo sferos atžvilgiu, pastebėta, jog atsakymų skirtumai yra statistiškai reikšmingi, nes $p=0,021$, $df=19$ (tai yra $<0,05$), vadinasi galima manyti, jog skirtingas darbo pobūdis paslaugų sektoriuje turi reikšmės asmeniui renkantis saviugdų veiklas (žr. 5 pried. 2 lent.).

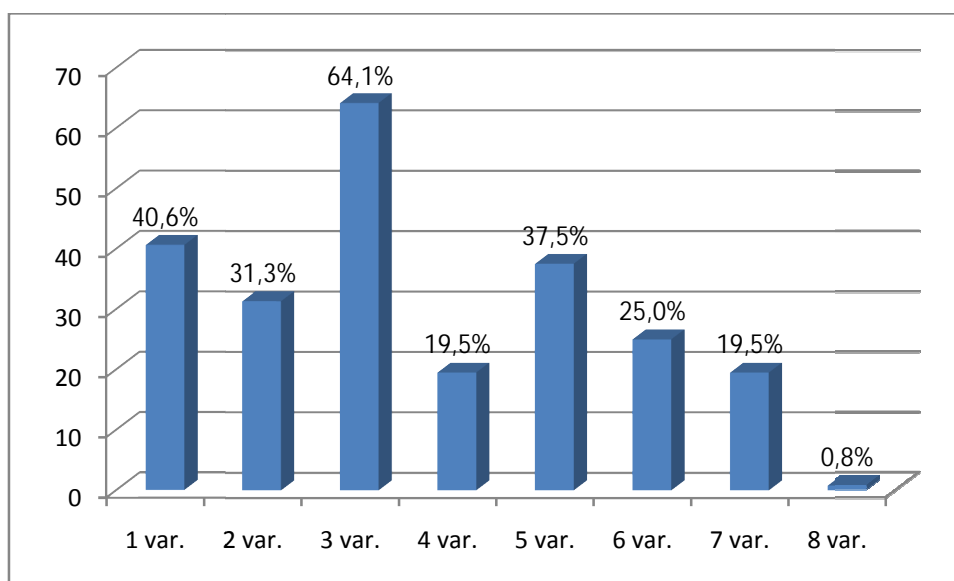
Taikant χ^2 kriterijų išsilavinimo atžvilgiu aptikta, kad atsakymų skirtumai į šį klausimą, taip pat yra statistiškai reikšmingi, nes $p=0,044$, $df=3$ (tai yra $<0,05$), vadinasi, išsilavinimas taip pat yra svarbus respondentų apsisprendimams užsiimti saviugda (žr. 5 pried. 3 lent.).

Į šį klausimą (*Ar šiuo metu užsiimate kokia nors saviugdų forma, mokotės, tobulinate savo asmenybę?*), teigiamai daugiausiai atsakė 22-28 m. amžiaus grupės respondentai, o daugiausiai neigiamų atsakymų pateikė 29-35 m. amžiaus grupės respondentai (žr. 5 pried. 1 pav.). Vadinasi, jaunesnės amžiaus grupės respondentai labiau linkę užsiimti kokia nors saviugdų forma, mokytis, tobulinti savo asmenybę.

Atlikus vidutinių rangų palyginimą pagal amžiaus grupes (Mann-Whitney testas), matyti, jog vidutiniai rangai (22-28 m. – 62,23; 29-35 m. – 65,79) rodo nežymų atsakymų skirtumą šiuo klausimu, tačiau jis nėra statistiškai reikšmingas ($p=0,526$, tai yra $>0,05$). Bet galima daryti prielaidą, jog vyresniems respondentams saviugda yra kiek svarbesnė nei jaunesniems (žr. 5 pried. 4 lent.).

Atlikus vidutinių rangų palyginimą pagal išsilavinimą (Kruskal Wallis testas), gauti statistiškai reikšmingi duomenys, nes $p=0,045$ (tai yra $<0,05$), tad galima manyti, jog saviugdų problema yra kiek svarbesnė aukštesnio išsilavinimo asmenims (žr. 5 pried. 5 lent.).

Į anketos klausimą, *kokių sąlygų reikia, kad paslaugų sferoje dirbantys vyrai galėtų sėkmingai mokytis, užsiimti jiems patinkančia saviugdų forma*, respondentų atsakymai pasiskirstė netolygiai (5 pav.).

<i>Variantai</i>	<i>Reikšmės</i>
1 var.	Suteikimas daugiau informacijos apie organizuojamus mokymus, karjeros galimybes
2 var.	Didesnė motyvacija iš darbdavio pusės
3 var.	Vidinis noras mokytis
4 var.	Pakankamai gera sveikata
5 var.	Galimybė pasirinkti mėgstamą užsiėmimą
6 var.	Gera materialinė padėtis
7 var.	Palaikymas, gaunamas iš artimiausios aplinkos (giminaičių, draugų ir kt.)
8 var.	Kita sąlyga

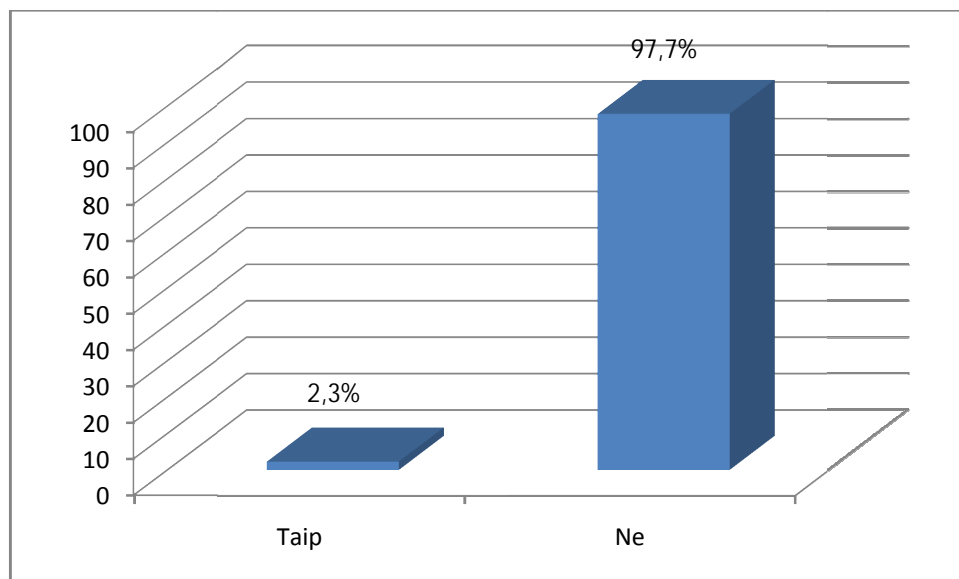
5 pav. Sąlygos, reikalingos paslaugų sektoriaus vyrams mokytis, užsiimti patinkančia saviugdosa forma

Kaip liudija tyrimo duomenys, svarbiausia sąlyga užsiimant saviugda respondentams yra *vidinis noras mokytis* (64,1 %), o mažiausiai svarbios sąlygos - *sveikata* bei *artimųjų palaikymas* (po 19,5 %). Šie duomenys leidžia daryti prielaidą, jog I subrendimo amžiaus vyriškiai, dirbantys paslaugų sektoriuje, sąmoningai siekia tobulėti, kaip asmenybės, nesiekdami aplinkos palaikymo ar nepasikliaudami vien užtikrinta materialine savo padėtimi.

Analizuojant sąlygas, reikalingas dirbantiems paslaugų sektoriuje vyrams užsiimti saviugda, taip pat buvo taikytas χ^2 kriterijus amžiaus ir išsilavinimo atžvilgiu. Nė vienu iš šių aspektų nenustatytas statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas, išskyrus variantą „Galimybė pasirinkti mėgstamą užsiėmimą“ amžiaus atžvilgiu (nes $p=0,011$, $df=1$ (tai yra $<0,05$)). Tai rodytų, jog noras save realizuoti per mėgstamus užsiėmimus gali būti siejamas su amžiaus kaita (žr. 5 pried. 6, 7 lent.).

Anketos klausimo, *kaip manote, ar yra kokių nors specifinių, ypatingų sąlygų būtent paslaugų sferoje dirbantiems vyrams, užsiimant saviugdosa veiklomis, lyginant su kitų sferų darbuotojais vyrais*, duomenys pasiskirstė netolygiai. Kaip matyti paveiksle, didžioji dalis respondentų teigia, jog paslaugų

sektoriuje dirbantiems vyrams užsiimant saviugda specifinių sąlygų nėra. Teigiamą poziciją galima tikslinti tik vieno respondento atsakymu (6 pav.).

6 pav. Specifinių, ypatingų sąlygų buvimas paslaugų sektoriuje dirbantiems vyrams

Tik vienas teigiamai atsakęs respondentas savo poziciją tikslino tokiu atsakymu:

- „Daug bendraujama su žmonėmis“ (Re-90).

Vadinasi, tik maža dalelė respondentų teigia specifinių sąlygų buvimą. Galima daryti prielaidą, jog respondentai nežino apie specifines sąlygas paslaugų sektoriaus vyrams užsiimant saviugda.

Šiam klausimui taikant χ^2 kriterijų amžiaus, išsilavinimo atžvilgiu, nė vienu iš šių aspektų nenustatytas statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas (žr. 5 pried. 8, 9 lent.).

Į šį klausimą (***Kaip manote, ar yra kokių nors specifinių, ypatingų sąlygų būtent paslaugų sferoje dirbantiems vyrams, užsiimant saviugdą, lyginant su kitų sferų darbuotojais vyrais?***), teigiamai daugiausiai atsakė 29-35 m. amžiaus grupės respondentai, o daugiausiai neigiamų atsakymų pateikė 22-28 m. amžiaus grupės respondentai (žr. 5 pried. 2 pav.). Vadinasi, kuo respondentai jaunesni, tuo jie mažiau nusimano apie specifinių sąlygų buvimą paslaugų sektoriuje dirbantiems vyrams užsiimant saviugda.

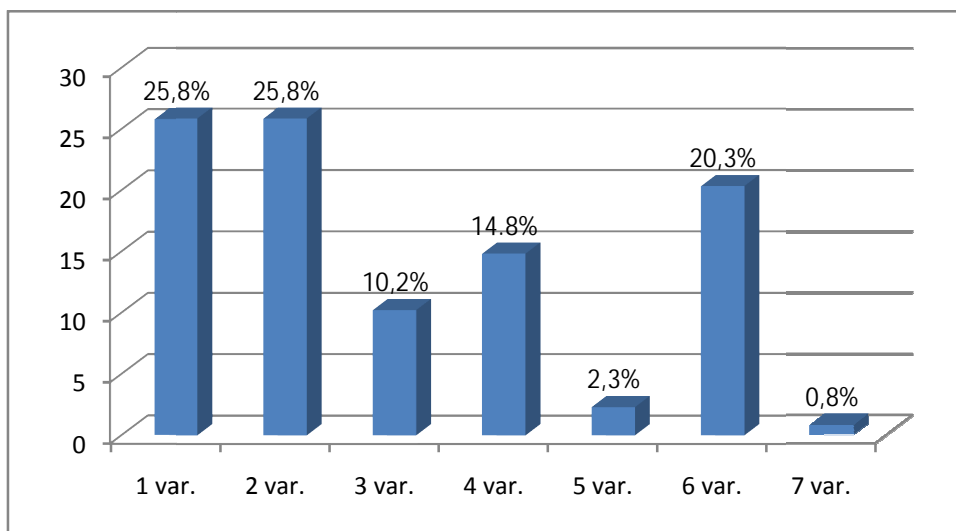
Į tą patį klausimą teigiamai daugiausiai atsakė vidurinio išsilavinimo respondentai, o daugiausiai neigiamų atsakymų pateikė spec. vidurinio išsilavinimo atstovai (žr. 5 pried. 3 pav.).

Atlikus vidutinių rangų palyginimą (Mann-Whitney testas) pagal amžiaus grupes, matyti, jog vidutiniai rangai (22-28 m. – 65,00; 29-35 m. – 64,00) rodo nežymų atsakymų skirtumą šiuo klausimu,

tačiau jis nėra statistiškai reikšmingas ($p=0,561$, tai yra $>0,05$). Bet galima daryti nedidelę prielaidą, jog jaunesniems respondentams ši problema yra kiek svarbesnė nei vyresniems (žr. 5 pried. 10 lent.).

Atlikus vidutinių rangų palyginimą pagal išsilavinimą (Kruskal Wallis testas), gauti duomenys nėra statistiškai reikšmingi, nes $p=0,587$ (tai yra $>0,05$), tad galima manyti, jog specifinių sąlygų problema yra kiek svarbesnė spec. vidurinio išsilavinimo asmenims (žr. 5 pried. 11 lent.).

Paprašius *nurodyti didžiausią kliūtį, trukdančią paslaugų sferoje dirbančiam vyrui užsiimti mėgstama savugdos forma, mokytis, dalyvauti renginiuose*, respondentų atsakymai pasiskirstė netolygiai (7 pav.).

<i>Variantai</i>	<i>Variantų reikšmės</i>
1 var.	Didelis dėmesys šeimai
2 var.	Didelis dėmesys darbui
3 var.	Sveikatos problemos
4 var.	Nepatenkinama finansinė padėtis
5 var.	Prasti gebėjimai mokytis
6 var.	Nenoras mokytis
7 var.	Kita

7 pav. Didžiausia kliūtis, trukdanti paslaugų sektoriuje dirbančiam vyrui užsiimti saviugda

Kaip liudija tyrimo duomenys, didžiausios kliūtys užsiimant saviugda respondentams yra „didelis dėmesys šeimai“ ir „didelis dėmesys darbui“ (po 25,8 %), o mažiausia kliūtis – „prasti gebėjimai mokytis“ (2,3 %). Šie duomenys leidžia daryti prielaidą, jog I subrendimo amžiaus vyriškiams, dirbantiems paslaugų sektoriuje, norint užsiimti saviugda ypač svarbu turėti laisvo laiko nuo šeimos ir darbo reikalų.

Šiam klausimui taikant χ^2 kriterijų amžiaus, išsilavinimo atžvilgiu, nė vienu iš šių aspektų nenustatytas statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas (žr. 5 pried. 12, 13 lent.).

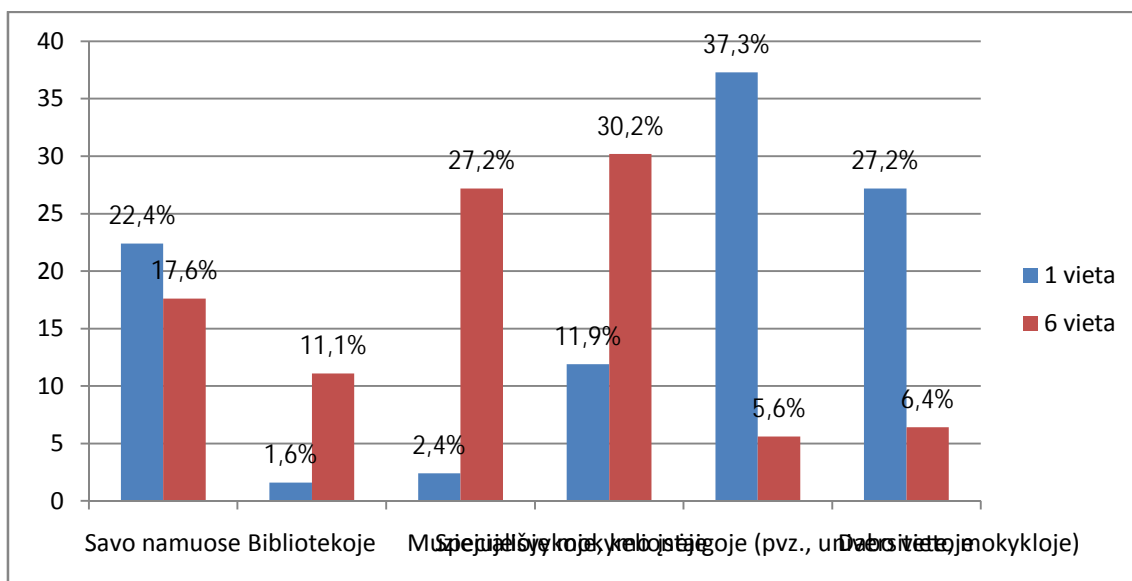
To paties klausimo 22-28 m. amžiaus grupės respondentų atsakymai pasiskirstė netolygiai. Daugiausiai procentų surinko variantas „*didelis dėmesys darbu*“ (28,1 %), o tai rodo, jog šios amžiaus grupės respondentams ypač svarbu turėti laisvo laiko nuo darbo reikalų, norint užsiimti saviugda. Kaip menkiausia kliūtis, buvo nurodytas variantas „*prasti gebėjimai mokytis*“ (3,1 %). Atsakymų skirtingumą galima paaiškinti tuo, jog, nepaisant panašaus respondentų amžiaus, susiduriama su skirtingomis gyvenimo problemomis, kurios ir daro nevienodą įtaką užsiėmimui saviugda (žr. 5 pried. 4 pav.).

29-35 m. amžiaus grupės respondentų atsakymai taipogi pasiskirstė netolygiai. Daugiausiai buvo pritarta variantai „*didelis dėmesys šeimai*“ (34,4 %), kas rodo, jog šios amžiaus grupės respondentams ypač svarbu turėti laisvo laiko nuo šeimos reikalų, norint užsiimti saviugda. Kaip menkiausia kliūtis buvo nurodyta „*prasti gebėjimai mokytis*“ (1,6 %). Vadinasi, atsakymai skiriasi, nes skiriasi žmonių gyvenimo sunkumai, nuo kurių priklauso užsiėmimas saviugda (žr. 5 pried. 4 pav.).

Atlikus vidutinių rangų palyginimą (Mann-Whitney testas) pagal amžiaus grupes, matyti, jog vidutiniai rangai (22-28 m. – 70,84; 29-35 m. – 58,16) rodo atsakymų skirtumą šiuo klausimu, kuris yra statistiškai reikšmingas ($p=0,048$, tai yra $<0,05$). Bet galima daryti prielaidą, jog jaunesniems respondentams ši problema yra šiek tiek svarbesnė nei vyresniems (žr. 5 pried. 14 lent.).

Atlikus vidutinių rangų palyginimą pagal išsilavinimą (Kruskal Wallis testas), gauti duomenys nėra statistiškai reikšmingi, nes $p=0,628$ (tai yra $>0,05$), tad galima manyti, jog ši problema yra kiek svarbesnė spec. vidurinio ir aukštojo (universitetinio) išsilavinimo asmenims (žr. 5 pried. 15 lent.).

Paprašius *įvertinti pateiktas mokymosi aplinkas nuo labiausiai Jums priimtinos iki mažiausiai*, duomenys pasiskirstė netolygiai (8 pav.).

8 pav. Mokymosi aplinkų įvertinimai respondentų požiūriu

Kaip liudija tyrimo duomenys, priimtinausia mokymosi aplinka respondentams yra „*speciali mokymosi įstaiga*“ (37,3 %) ir „*darbo vieta*“ (27,2 %), o mažiausiai priimtina – „*išvyka, kelionė*“ (30,2 %) bei „*muzejus*“ (27,2 %). Šie duomenys leidžia daryti prielaidą, jog paslaugų sektoriaus vyrai nepripratę prie netradicinių mokymosi aplinkų ir, priešingai, pripratę mokytis tradicinėje, jiems labiausiai pažįstamoje aplinkoje.

Analizuojant mokymosi aplinkas, priimtinausias dirbantiems paslaugų sektoriuje vyrams užsiimti saviugda, taip pat buvo taikytas χ^2 kriterijus amžiaus atžvilgiu. Nė vienam iš šių variantų nenustatytas statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas, išskyrus variantą „*Bibliotekoje*“ (nes $p=0,027$, $df=5$ (tai yra $<0,05$)), kas rodytų, jog noras mokytis bibliotekoje gali būti siejamas su amžiaus kaita (žr. 5 pried. 16 lent.).

Taikant χ^2 kriterijų išsilavinimo atžvilgiu, nustatyti statistiškai reikšmingi nuomonių skirtumai beveik visiems variantams, išskyrus vieną. Nustatytas statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas variantui „*Savo namuose*“ (nes $p=0,014$, $df=15$ (tai yra $<0,05$)), kas rodytų, jog noras mokytis savo namuose gali būti siejamas su išsilavinimo lygiu. Nustatytas statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas variantui „*Bibliotekoje*“ (nes $p=0,037$, $df=15$ (tai yra $<0,05$)), kas rodytų, jog noras mokytis bibliotekoje gali būti siejamas su išsilavinimo lygiu. Nustatytas statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas variantui „*Muziejuje*“ (nes $p=0,045$, $df=15$ (tai yra $<0,05$)), kas rodytų, jog noras mokytis muziejuje gali būti siejamas taip pat su išsilavinimo lygiu. Nustatytas statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas variantui „*Darbo vietoje*“ (nes $p=0,002$, $df=15$ (tai yra $<0,05$)), kas rodytų, jog noras mokytis darbo vietoje gali būti siejamas su išsilavinimo lygiu (žr. 5 pried. 17 lent.).

Šiam klausimui taikant Spearman ranginės koreliacijos koeficientą, nustatyti statistiškai reikšmingų ryšių tarp respondentų amžiaus, išsilavinimo ir mokymosi aplinkų nepavyko.

Paprašius respondentų *įvertinti tam tikras savirealizacijos veiklas*, išryškėjo tokie rezultatai (1 lentelė.).

4 lentelė. Įvairių savirealizacijos sferų svarba respondentų gyvenime

<i>Savirealizacijos sferos</i>	<i>Labai svarbu</i>	<i>Vidutiniškai svarbu</i>	<i>Mažai svarbu</i>
Savirealizacija šeimoje, emocinėje sferoje	48,0 %	35,4 %	16,5 %
Savirealizacija tėvystėje	27,8 %	32,5 %	39,7 %
Savirealizacija profesinėje veikloje, politikoje kultūroje	82,8 %	15,0 %	1,6 %
Savirealizacija visuomeninėje veikloje, politikoje, kultūroje	42,5 %	46,5 %	11,0 %
Savirealizacija kūrybinėse srityse	35,4 %	48,0 %	16,5 %
Savirealizacija asmenybės tobulinimo srityje	78,7 %	15,7 %	5,5 %
Kita	62,0 %	25,0 %	12,5 %

Aukščiausius įvertinimus („labai svarbu“) gavo šios savirealizacijos sferos: „Savirealizacija profesinėje veikloje, politikoje kultūroje“, „Savirealizacija asmenybės tobulinimo srityje“, „Kita“. Mažiausiai respondentams svarbi „Savirealizacija tėvystėje“.

Analizuojant savirealizacijos sferų svarbumą, taip pat buvo taikytas χ^2 kriterijus amžiaus atžvilgiu. Nė vienam iš šių variantų nenustatytas statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas, vadinasi, respondentų atsakymų skirtumai į šį klausimą nėra tiesiogiai priklausomi nuo respondentų amžiaus. Galima daryti prielaidą, jog amžius nėra svarbiausias kriterijus, nuo kurio tiesiogiai priklausytų paslaugų sektoriaus darbuotojų vyrų savirealizacija tam tikrose sferose (žr. 5 pried. 18 lent.).

Taikant χ^2 kriterijų išsilavinimo atžvilgiu aptikta, kad atsakymų skirtumai daugeliui variantų yra statistiškai reikšmingi. Nustatytas statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas variantui „Savirealizacija tėvystėje“ (nes $p=0,049$, $df=6$ (tai yra $<0,05$)), kas rodytų, jog svarba realizuoti save tėvystėje gali būti siejama su respondentų išsilavinimo lygiu.

Nustatytas statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas variantui „Savirealizacija profesinėje veikloje, darbe, karjeroje“ (nes $p=0,000$, $df=6$ (tai yra $<0,05$)), kas rodytų, jog svarba realizuoti save profesinėje srityje gali būti siejama su įgytu išsilavinimu.

Taip pat pastebėtas statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas variantui „Savirealizacija asmenybės tobulinimo srityse“ (nes $p=0,009$, $df=6$ (tai yra $<0,05$)), kas rodytų, jog svarba realizuoti save šiose srityse gali būti siejama su išsilavinimo kaita.

Nustatytas statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas variantui „Savirealizacija kita“ (nes $p=0,014$, $df=6$ (tai yra $<0,05$)), kas rodytų, jog svarba realizuoti save kitose srityse gali būti siejama su išsilavinimo kaita (žr. 5 pried. 19 lent.).

Šiam klausimui taikant Spearman ranginės koreliacijos koeficientą, aptikti statistiškai reikšmingų ryšių tarp respondentų amžiaus ir savirealizacijos sferų nepavyko.

Šiam klausimui taikant Spearman ranginės koreliacijos koeficientą, nustatyti statistiškai reikšmingi ryšiai tarp respondentų išsilavinimo ir tam tikrų savirealizacijos sferų. Nustatytas teigiamas statistiškai reikšmingas vidutinis ryšys tarp respondentų išsilavinimo ir jų nuomonės apie *savirealizaciją profesinėje veikloje, darbe, karjeroje* ($r=0,380$, $p=0,000$) $\leq 0,01$ lygmenyje. Vadinas, kuo respondento išsilavinimas aukštesnis, tuo jam labiau atrodo svarbi savirealizacija profesinėje veikloje (5 pried. 20 lent.).

Nustatytas teigiamas statistiškai reikšmingas silpnas ryšys tarp respondentų išsilavinimo ir jų nuomonės apie *savirealizaciją visuomeninėje veikloje, politikoje, kultūroje* ($r=0,206$, $p=0,020$) $\leq 0,05$ lygmenyje. Vadinas, kuo respondento išsilavinimas aukštesnis, tuo jam labiau atrodo svarbi savirealizacija visuomeninėje veikloje, politikoje, kultūroje (5 pried. 21 lent.).

Aptiktas teigiamas statistiškai reikšmingas silpnas ryšys tarp respondentų išsilavinimo ir jų nuomonės apie *kitą savirealizaciją* ($r=0,899$, $p=0,002$) $\leq 0,01$ lygmenyje. Vadinas, kuo respondento išsilavinimas aukštesnis, tuo jam labiau atrodo svarbi savirealizacija kitoje sferoje (5 pried. 22 lent.).

5 lentelė. Veiksniai, labiausiai skatinantys respondentus užsiimti saviugda

<i>Veiksniai</i>	<i>Labai svarbu</i>	<i>Vidutiniškai svarbu</i>	<i>Mažai svarbu</i>
Siekis tapti geriau dirbančiu, kompetentingesniu darbuotoju	78,9 %	19,5 %	1,6 %
Pasitenkinimo darbu, veikla siekis	76,4 %	22,8 %	0,8 %
Didesnio atlyginimo lūkesčiai	88,2 %	10,2 %	1,6 %
Karjeros galimybės	77,6 %	21,6 %	0,8 %
Savęs, kaip asmenybės savirealizacija gyvenime	79,5 %	18,9 %	1,6 %
Savęs, kaip vyro (stpriosios lyties atstovo) savirealizacija gyvenime	74,8 %	21,3 %	3,9 %
Naujų interesų paieška	46,5 %	48,0 %	5,5 %
Nerimas dėl konkurencijos darbo rinkoje	24,4 %	46,3 %	29,3 %
Poreikis įveikti turimus kompleksus	26,2 %	39,7 %	34,1 %
Noras pažinti naujoves, inovacijas visuomenėje, aplinkoje	68,3 %	28,6 %	3,2 %
Aktyvaus bendravimo, veiklos visuomenės gyvenime poreikis	40,8 %	54,4 %	4,8 %
Noras rodyti gerą pavyzdį vaikams, šeimos nariams, draugams	44,8 %	42,4 %	12,8 %
Kita	50,0 %	40,0 %	10,0 %

Respondentai nurodė, jog svarbiausi veiksniai, skatinantys užsiimti saviugda, yra: „*Siekis tapti geriau dirbančiu, kompetentingesniu darbuotoju*“, „*Pasitenkinimo darbu, veikla siekis*“, „*Didesnio atlyginimo lūkesčiai*“, „*Karjeros galimybės*“, „*Savęs, kaip asmenybės savirealizacija gyvenime*“, „*Savęs, kaip vyro (stpriosios lyties atstovo) savirealizacija gyvenime*“. Kaip mažiausiai svarbūs veiksniai buvo nurodyti „*Nerimas dėl konkurencijos darbo rinkoje*“, „*Poreikis įveikti turimus kompleksus*“.

Šiam klausimui taikant χ^2 kriterijų amžiaus atžvilgiu, nustatyta, jog atsakymų skirtumai tam tikriems variantams yra statistiškai reikšmingi. Nustatytas statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas variantui „*Savęs, kaip vyro (stipriosios lyties atstovo), savirealizacija gyvenime*“ (nes $p=0,001$, $df=2$ (tai yra $<0,05$)). Tai rodytų, jog vyrų savirealizacija, užsiimant saviugda, gali būti siejama su amžiaus kaita (žr. 5 pried. 23 lent.).

Išryškintas ir statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas variantui „*Nerimas dėl konkurencijos darbo rinkoje*“ (nes $p=0,006$, $df=2$ (tai yra $<0,05$)). Tai rodytų, jog vyrų noras įveikti nerimą dėl konkurencijos darbo rinkoje, užsiimant saviugda, gali būti siejamas su amžiaus kaita (žr. 29 pried. 3 lent.).

Taip pat matomas statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas variantui „*Poreikis įveikti turimus kompleksus*“ (nes $p=0,000$, $df=2$ (tai yra $<0,05$)). Tai rodytų, jog vyrų poreikis įveikti turimus kompleksus, užsiimant saviugda, gali būti siejamas su amžiumi (žr. 5 pried. 23 lent.).

Nustatytas statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas variantui „*Noras rodyti gerą pavyzdį vaikams, šeimos nariams, draugams*“ (nes $p=0,021$, $df=2$ (tai yra $<0,05$)). Tai rodytų, jog vyrų noras rodyti gerą pavyzdį asmenims, su kuriais dažniausiai bendrauja, užsiimant saviugda, gali būti siejamas su amžiaus kaita (žr. 5 pried. 23 lent.).

Šiam klausimui taikant χ^2 kriterijų išsilavinimo atžvilgiu, nustatyta, jog atsakymų skirtumai tam tikriems variantams yra reikšmingi. Nustatytas statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas variantui „*Savęs, kaip asmenybės, savirealizacija gyvenime*“ (nes $p=0,001$, $df=6$ (tai yra $<0,05$)). Tai rodytų, jog vyrų savęs, kaip asmenybės, savirealizacija gyvenime užsiimant saviugda, gali būti siejama su išsilavinimo lygiu (žr. 5 pried. 24 lent.).

Nustatytas statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas variantui „*Savęs, kaip vyro (stipriosios lyties atstovo), savirealizacija gyvenime*“ (nes $p=0,011$, $df=6$ (tai yra $<0,05$)). Tai rodytų, jog savęs, kaip vyrų, savirealizacija gyvenime, užsiimant saviugda, gali būti siejama su išsilavinimo lygiu (žr. 5 pried. 24 lent.).

Pastebėtas statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas variantui „*Nerimas dėl konkurencijos darbo rinkoje*“ (nes $p=0,047$, $df=6$ (tai yra $<0,05$)). Tai rodytų, jog vyrų noras įveikti nerimą dėl konkurencijos darbo rinkoje, užsiimant saviugda, gali būti siejamas su turimu išsilavinimu (žr. 5 pried. 24 lent.).

Šiam klausimui taikant Spearman ranginės koreliacijos koeficientą, nustatyti statistiškai reikšmingi ryšiai tarp respondentų amžiaus ir tam tikrų veiksmų, kurie skatina užsiimti saviugda. Nustatytas neigiamas statistiškai reikšmingas silpnas ryšys tarp respondentų amžiaus ir jų nuomonės apie *savęs, kaip vyro (stipriosios lyties atstovo), savirealizacijos gyvenime* ($r=-0,233$, $p=0,008$) $\leq 0,01$ lygmenyje. Vadinasi,

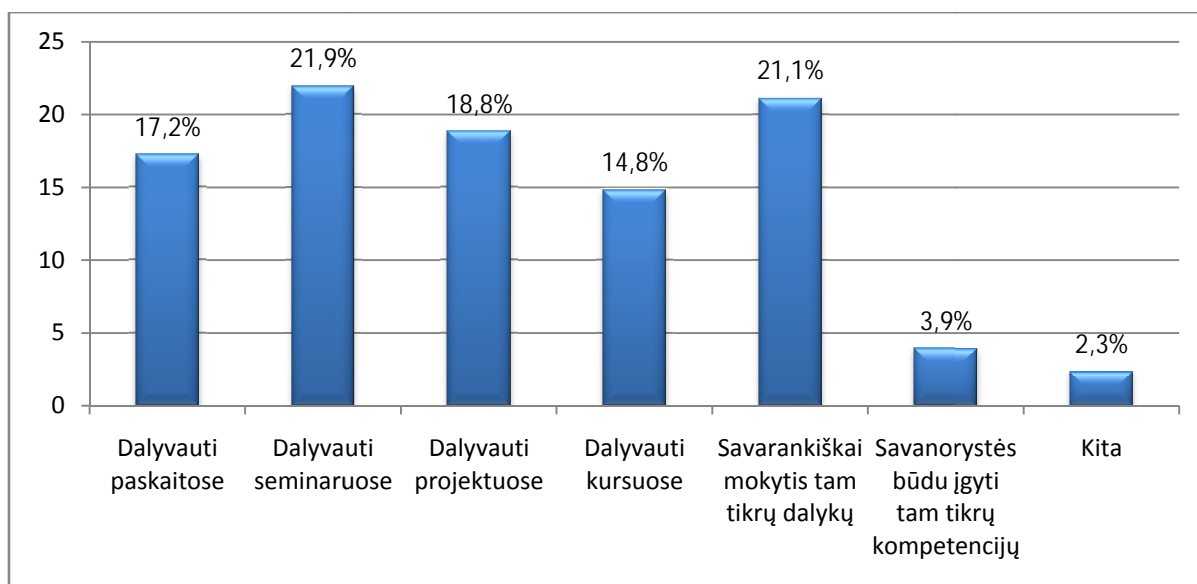
kuo respondentas jaunesnis, tuo jam mažiau atrodo svarbi savęs, kaip vyro, savirealizacija užsiimant saviugda (5 pried. 25 lent.).

Nustatytas neigiamas statistiškai reikšmingas vidutinio stiprumo ryšys tarp respondentų amžiaus ir jų nuomonės apie *poreikį įveikti turimus kompleksus* ($r=-0,372$, $p=0,000$) $\leq 0,01$ lygmenyje. Vadinasi, kuo respondentas jaunesnis, tuo jam mažiau atrodo svarbu įveikti turimus kompleksus užsiimant saviugda (5 pried. 26 lent.).

Taip pat nustatytas neigiamas statistiškai reikšmingas silpnas ryšys tarp respondentų amžiaus ir jų nuomonės apie *norą rodyti gerą pavyzdį vaikams, šeimos nariams, draugams* ($r=-0,197$, $p=0,027$) $\leq 0,05$ lygmenyje. Vadinasi, kuo respondentas jaunesnis, tuo jam mažiau atrodo svarbu rodyti gerą pavyzdį kitiems žmonėms (5 pried. 27 lent.).

Šiam klausimui taikant Spearman ranginės koreliacijos koeficientą ieškant ryšių tarp respondentų išsilavinimo ir veiksnių, darančių įtaką užsiėmimui saviugda, šių ryšių nustatyti nepavyko.

Anketos klausimo, *kaip, koku būdu šiuo metu norėtumėte save tobulinti* duomenys pasiskirstė įvairiai (9 pav.).

9 pav. Būdai, kuriais respondentai šiuo metu norėtų save tobulinti

Kaip liudija tyrimo duomenys, respondentai daugiausiai norėtų „*dalyvauti seminaruose*“ (21,9 %), „*savarankiškai mokytis tam tikrų dalykų*“ (21,1 %), bei „*dalyvauti projektuose*“ (18,8 %). Nevienodi respondentų savęs tobulinimo būdų pasirinkimai rodo, jog skiriasi respondentų norai, pomėgiai, įpročiai bei gyvenimo būdas.

Analizuojant šį klausimą, taip pat buvo taikytas χ^2 kriterijus amžiaus bei išsilavinimo atžvilgiu. Nė vienu iš šių aspektų nenustatytas statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas, vadinasi respondentų atsakymų skirtumai į šį klausimą nėra tiesiogiai priklausomi nuo respondentų amžiaus ar išsilavinimo. Galima prielaida, jog amžius ir išsilavinimas nėra tie svarbiausi kriterijai, nuo kurių tiesiogiai priklausytų paslaugų sektoriaus darbuotojų vyrų savęs tobulinimo būdų pasirinkimai (žr. 5 pried. 28, 29 lent.).

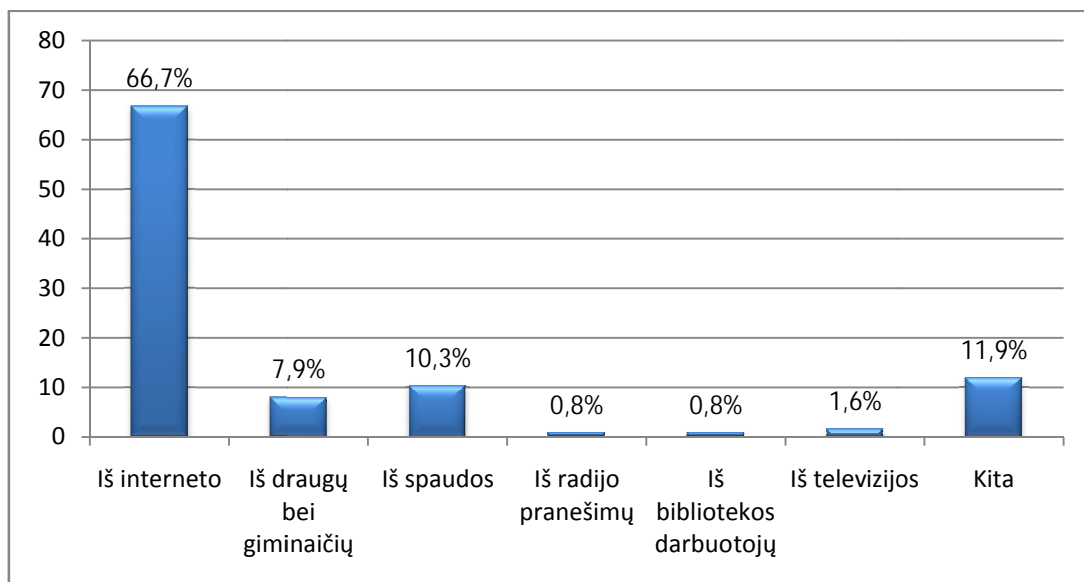
22-28 m. amžiaus respondentai labiausiai norėtų „savarankiškai mokytis tam tikrų dalykų“ bei „dalyvauti paskaitose“.

29-35 m. amžiaus asmenys labiausiai norėtų „dalyvauti seminaruose“, „dalyvauti projektuose“ bei „savarankiškai mokytis tam tikrų dalykų“. Atsakymų skirtingumą galima paaiškinti tuo, jog gyvenimo aplinkybių santalkose gali skirtis žmonių norai, pomėgiai, įpročiai bei gyvenimo būdas (5 pried. 5 pav.).

Atlikus vidutinių rangų palyginimą (Mann-Whitney testas) pagal amžiaus grupes, matyti, jog vidutiniai rangai (22-28 m. – 63,97; 29-35 m. – 65,03) rodo nežymų atsakymų skirtumą šiuo klausimu, tačiau jis nėra statistiškai reikšmingas ($p=0,869$, tai yra $>0,05$). Bet galima daryti nedidelę prielaidą, jog vyresniems respondentams ši problema yra kiek svarbesnė nei jaunesniems (5 pried. 30 lent.).

Atlikus vidutinių rangų palyginimą pagal išsilavinimą (Kruskal Wallis testas), gauti duomenys nėra statistiškai reikšmingi, nes $p=0,780$ (tai yra $>0,05$), bet vis tik galima manyti, jog ši problema yra kiek svarbesnė aukštesnio išsilavinimo asmenims (žr. 5 pried. 31 lent.).

Į klausimą, **koku būdu dažniausiai sužinote apie Jūsų darbo sferos darbuotojams skirtus renginius, kultūrinę, mokymosi veiklą**, respondentų atsakymai pasiskirstė netolygiai (10 pav.).

10 pav. Būdai, kuriais paslaugų sektoriaus respondentai sužino apie jiems skirtus renginius, kultūrinę, mokymosi veiklą

Kaip liudija tyrimo duomenys, respondentai daugiausiai rinkosi variantą „iš interneto“ (66,7 %), o tai leidžia teigti, jog paslaugų sektoriaus darbuotojai vyrai yra šiuolaikiški – naudojami informacinėmis technologijomis, kad gautų jiems reikalingą informaciją. Rečiausiai buvo pasirinkti variantai „iš radijo pranešimų“ ir „iš bibliotekos darbuotojų“ (po 0,8 %).

Analizuojant šį klausimą, taip pat buvo taikytas χ^2 kriterijus amžiaus bei išsilavinimo atžvilgiu. Nė vienu iš šių aspektų nenustatytas statistiškai reikšmingas nuomonių skirtumas, vadinasi respondentų atsakymų skirtumai į šį klausimą nėra aiškiai priklausomi nuo respondentų amžiaus ir išsilavinimo. Galima daryti prielaidą, jog amžius ir išsilavinimas nėra patys svarbiausi kriterijai, nuo kurių tiesiogiai priklausytų būdas, kaip sužinoti apie paslaugų sektoriaus darbuotojams skirtus renginius, kultūrinę, mokymosi veiklą (žr. 5 pried. 32, 33 lent.).

Abiejų amžiaus kategorijų respondentai daugiausiai pasirinko variantą „iš interneto“, o mažiausiai – „iš radijo pranešimų“, „iš bibliotekos darbuotojų“ ir „iš televizijos“. Atsakymų skirtingumą galima paaiškinti tuo, jog skiriasi žmonių informacijos paieškos pomėgiai bei galimybės (žr. 5 pried. 6 pav.).

Visų išsilavinimo kategorijų respondentai daugiausiai pasirinko variantą „iš interneto“, o mažiausiai – „iš radijo pranešimų“, „iš bibliotekos darbuotojų“ ir „iš televizijos“ (žr. 5 pried. 7 pav.).

Atlikus vidutinių rangų palyginimą (Mann-Whitney testas) pagal amžiaus grupes, matyti, jog vidutiniai rangai (22-28 m. – 61,93; 29-35 m. – 65,07) rodo nežymų atsakymų skirtumą šiuo klausimu, tačiau jis nėra statistiškai reikšmingas ($p=0,564$, tai yra $>0,05$). Bet galima daryti nedidelę prielaidą, jog vyresniems respondentams ši problema yra kiek svarbesnė nei jaunesniems (5 pried. 34 lent.).

Atlikus vidutinių rangų palyginimą pagal išsilavinimą (Kruskal Wallis testas), gauti duomenys nėra statistiškai reikšmingi, nes $p=0,780$ (tai yra $>0,05$), tad galima manyti, jog ši problema yra kiek svarbesnė aukštesnio išsilavinimo asmenims (žr. 5 pried. 35 lent.).

Apibendrinant kiekybinius tyrimo duomenis ir gautus rezultatus bei padarytas išvagas matyti, kad nė pusė respondentų neužsiima saviugda. Daroma prielaida, jog paslaugų sektoriaus vyrams saviugda yra svarbi, bet tikrai ne dominuojanti veikla. Daroma prielaida, jog amžius nėra svarbiausias kriterijus, nuo kurio tiesiogiai priklausytų paslaugų sektoriaus darbuotojų vyrų saviugdosa interesai. Galima manyti, jog skirtingas darbo pobūdis paslaugų sektoriuje turi reikšmės asmeniui renkantis saviugdosa veiklas. Išsilavinimas taip pat yra svarbus respondentų apsisprendimams užsiimti saviugda. Jaunesnės amžiaus grupės respondentai labiau linkę užsiimti kokia nors saviugdosa forma, mokytis, tobulinti savo asmenybę. Daroma prielaida, jog vyresniems respondentams saviugda yra kiek svarbesnė nei jaunesniems. Galima manyti, jog saviugdosa problema yra kiek svarbesnė aukštesnio išsilavinimo asmenims. Daroma prielaida, jog I subrendimo amžiaus vyriškiai, dirbantys paslaugų sektoriuje,

sąmoningai siekia tobulėti, kaip asmenybės, nesiekdami aplinkos palaikymo ar nepasikliaudami vien užtikrinta materialine savo padėtimi. Noras save realizuoti per mėgstamus užsiėmimus gali būti siejamas su amžiaus kaita. Tik maža dalelė respondentų teigia specifinių sąlygų buvimą užsiėmant saviugda. Daroma prielaida, jog respondentai nežino apie specifines sąlygas paslaugų sektoriaus vyrams užsiėmant saviugda. Kuo respondentai jaunesni, tuo jie mažiau nusimano apie specifinių sąlygų buvimą paslaugų sektoriuje dirbantiems vyrams užsiėmant saviugda. Į tą patį klausimą teigiamai daugiausiai atsakė vidurinio išsilavinimo respondentai, o daugiausiai neigiamų atsakymų pateikė spec. vidurinio išsilavinimo atstovai. Daroma nedidelė prielaida, jog jaunesniems respondentams ši problema yra kiek svarbesnė nei vyresniems. Galima manyti, jog specifinių sąlygų problema yra kiek svarbesnė spec. vidurinio išsilavinimo asmenims. Daroma prielaida, jog I subrendimo amžiaus vyriškiams, dirbantiems paslaugų sektoriuje, norint užsiimti saviugda ypač svarbu turėti laisvo laiko nuo šeimos ir darbo reikalų. Daroma prielaida, jog jaunesniems respondentams ši problema yra šiek tiek svarbesnė nei vyresniems, taipogi galima manyti, jog aptariama problema yra kiek svarbesnė spec. vidurinio ir aukštojo (universitetinio) išsilavinimo asmenims. Daroma prielaida, jog paslaugų sektoriaus vyrai nepripratę prie netradicinių mokymosi aplinkų ir, priešingai, pripratę mokytis tradicinėje, jiems labiausiai pažįstamoje aplinkoje. Noras mokytis bibliotekoje gali būti siejamas su amžiaus kaita. Noras mokytis savo namuose, bibliotekoje, muziejuje, darbo vietoje gali būti siejamas su išsilavinimo lygiu. Daroma prielaida, jog amžius nėra svarbiausias kriterijus, nuo kurio tiesiogiai priklausytų paslaugų sektoriaus darbuotojų vyrų savirealizacija tam tikrose sferose. Svarba realizuoti save tėvystėje gali būti siejama su respondentų išsilavinimo lygiu. Svarba realizuoti save profesinėje srityje gali būti siejama su įgytu išsilavinimu. Svarba realizuoti save kitose srityse gali būti siejama su išsilavinimo kaita. Kuo respondento išsilavinimas aukštesnis, tuo jam labiau atrodo svarbi savirealizacija profesinėje veikloje. Kuo respondento išsilavinimas aukštesnis, tuo jam labiau atrodo svarbi savirealizacija visuomeninėje veikloje, politikoje, kultūroje. Kuo respondento išsilavinimas aukštesnis, tuo jam labiau atrodo svarbi savirealizacija kitoje sferoje. Vyrų savirealizacija, užsiėmant saviugda, gali būti siejama su amžiaus kaita. Vyrų noras įveikti nerimą dėl konkurencijos darbo rinkoje, užsiėmant saviugda, gali būti siejamas su amžiaus kaita. Vyrų poreikis įveikti turimus kompleksus, užsiėmant saviugda, gali būti siejamas su amžiumi. Vyrų noras rodyti gerą pavyzdį asmenims, su kurias dažniausiai bendrauja, užsiėmant saviugda, gali būti siejamas su amžiaus kaita. Vyrų savęs, kaip asmenybės, savirealizacija gyvenime užsiėmant saviugda, gali būti siejama su išsilavinimo lygiu. Savęs, kaip vyrų, savirealizacija gyvenime, užsiėmant saviugda, gali būti siejama su išsilavinimo lygiu. Vyrų noras įveikti nerimą dėl konkurencijos darbo rinkoje, užsiėmant saviugda, gali būti siejamas su turimu išsilavinimu. Kuo respondentas jaunesnis, tuo jam mažiau atrodo svarbi savęs,

kaip vyro, savirealizacija užsiimant saviugda. Kuo respondentas jaunesnis, tuo jam mažiau atrodo svarbu įveikti turimus kompleksus užsiimant saviugda. Kuo respondentas jaunesnis, tuo jam mažiau atrodo svarbu rodyti gerą pavyzdį kitiems žmonėms. Nevienodi respondentų savęs tobulinimo būdų pasirinkimai rodo, jog skiriasi respondentų norai, pomėgiai, įpročiai bei gyvenimo būdas. Daroma prielaida, jog amžius ir išsilavinimas nėra tie svarbiausi kriterijai, nuo kurių tiesiogiai priklausytų paslaugų sektoriaus darbuotojų vyrų savęs tobulinimo būdų pasirinkimai. Daroma nedidelė prielaida, jog vyresniems respondentams ši problema yra kiek svarbesnė nei jaunesniems. Galima manyti, jog ši problema yra kiek svarbesnė aukštesnio išsilavinimo asmenims. Paslaugų sektoriaus darbuotojai vyrai yra šiuolaikiški – naudojami informacinėmis technologijomis, kad gautų jiems reikalingą informaciją. Daroma prielaida, jog amžius ir išsilavinimas nėra patys svarbiausi kriterijai, nuo kurių tiesiogiai priklausytų būdas, kaip sužinoti apie paslaugų sektoriaus darbuotojams skirtus renginius, kultūrinę, mokymosi veiklą. Daroma nedidelė prielaida, jog vyresniems respondentams ši problema yra kiek svarbesnė nei jaunesniems. Galima manyti, jog ši problema yra kiek svarbesnė aukštesnio išsilavinimo asmenims.

3.3.2. Kokybinių tyrimo duomenų analizė ir interpretacija

Rengiant anketinę apklausą, į klausimyną buvo tikslingai įtraukta nemažai atviro tipo klausimų. Kaip žinoma iš tyrimų praktikos, respondentai ne dažnai į šio tipo klausimus linkę atsakyti išsamiai, detaliam, tačiau vis tik atviro tipo klausimai leidžia išryškinti tuos aspektus ar ypatumus, kurių neatskleidžia atsakymai į uždaro tipo klausimus. Taigi nors atliktas vienas bendras tyrimas, tačiau kiekybinio pobūdžio tyrimo analizės dalį siekta papildyti kokybinės analizės įžvalgomis.

Į klausimą, **ar sąmoningai pasirinkote darbą būtent paslaugų sferoje (ar norėjote dirbti tai, ką dirbate)**, respondentai daugiausiai atsakė teigiamai (6 lent.).

6 lentelė. Respondentų sąmoningumas, pasirenkant darbą paslaugų sektoriuje

Kategorija	Iliustruojantis teiginys	Anketos numeris
<i>Sąmoningai</i>	• „Sąmoningai“; • „Taip. Pasirinkau sąmoningai. Taip norėjau dirbti tai ką dabar dirbu“; • „Taip, dirbu, ką norėjau dirbti“; • „Taip, dirbu, ką visada norėjau dirbti“; • „Taip, nes patinka bendravimas su klientais“; • „Norėjau dirbti savo sferoje ir dirbu“; • „Taip sąmoningai, nes tai susiję su mano hobiu“; • „Pasirinkau sąmoningai“.	Re1; Re8; Re20; Re34; Re59; Re60; Re64; Re79;

<i>Nesąmoningai</i>	• „Nesąmoningai. Nenorėjau, bet taip gavosi“; • „Ne, nes tuo metu kitų darbo pasiūlymų rinkoj nebuvo“; • „Atsitiktinai nes labai norėjau dirbti netinginiauti“; • „Ne“.	Re3; Re40; Re41; Re45; Re49; Re53;

Taigi galima daryti išvadą, jog respondentai paslaugų sektoriuje dirba pakankamai sąmoningai, yra patenkinti savo pasirinkimu. Nors iš atsakymų matyti, kad yra ir kitaip manančių, kitokios patirties I subrendimo amžiaus vyrų.

Į klausimą, *kodėl, Jūsų nuomone, paslaugų sferoje dirbančiam vyrui svarbu užsiimti kokia nors saviugdosa forma (savišvieta, saviaukla, lavinimasis, asmenybės ugdymas ir pan.)*, respondentai atsakė pakankamai skirtingai (7 lent.).

7 lentelė. Paslaugų sektoriuje dirbančių vyrų nuomonė dėl saviugdosa svarbos

<i>Kategorija</i>	<i>Iliustruojantis teiginys</i>	<i>Anketos numeris</i>
<i>Asmenybės tobulėjimas</i>	„Todėl, kad vyras neužsiimantis kokia nors saviugdosa forma netobulėja, tampta neįdomus kitiems žmonėms; „Žmogaus prigimtis augti ir tobulėti, kad ir kuo užsiimtum; „Tam, kad galėtum tobulėti ateityje, turėti daugiau patirties; „Kad būtų protingesnis arba bent jau mokėtų apsimesti“; „Ne tik paslaugų sferoje dirbančiam žmogui reikia ugdyti asmenybę, tik mokydamosiesi žmonės tobulėja“; „Įdomesnė asmenybė“; „Asmenybę ugdyti visada reikia“;	Re5; Re7; Re8; Re10; Re40; Re84; Re90;
<i>Kokybiškesnis darbas</i>	„Padeda darbuotojams tobulėti, išvengti klaidų, siekti užsibrėžto tikslo; „Tam, kad geriau atliktum darbą, tobulėtum“; „Kad geriau suteiktum paslaugas“; „Gerai susipažinti su darbu, norėti tai dirbti“; „Svarbu todėl, nes reikia išlaikyti profesinius įgūdžius ir tobulėti toliau; „Kad galėtum pritraukti klientus“; „Kad geriau atlieptų klientų lūkesčius“; „Kuo daugiau pats viską žinosi, tuo daugiau galėsi papasakoti klientams ir juos sudominti. Svarbu tobulėti ir judėti pirmyn, taip lengviau priimti svarbius sprendimus“;	Re16; Re17; Re18; Re31; Re42; Re49; Re57; Re64;
<i>Bendravimo lankstumas</i>	„Nes tenka bendrauti su įvairiais žmonėmis“; „Asmenybės ugdymas visada svarbu dėl bendravimo“; „Lengvesniam bendravimui“; „Manau, kad visa tai ateina savaime be to, o plėsti akiratį reikia nes bendrauji su žmonėmis“; „Todėl, kad daug kontaktuojama su žmonėmis“; „Lankstesnis bendravimas su žmonėmis“; „Dėl intensyvaus bendravimo su žmonėmis“; „Tobulėja santykiai su žmonėmis“;	Re43; Re79; Re80; Re41; Re81; Re85; Re127; Re104;
<i>Neatsilikimas nuo šiuolaikinio gyvenimo</i>	„Tam, kad tobulėti ir užimti svarbią vietą socialiniam gyvenime“; „Gyvenimas juda į priekį, viskas keičiasi, reikia suspėti su laiku, todėl būtina lavintis“; „Kad judėtum pirmyn“; „Nes viskas keičiasi reikia tobulėti“; „Reikia nuolat lavintis, kad neatsilikti nuo gyvenimo“;	Re48; Re50; Re51; Re62; Re44;
<i>Neturima nuomonės, nežinoma</i>	„Nežinau“; „Šio klausimo atsakymui neturiu komentaro; „Ne“; „Neturiu nuomonės“;	Re9; Re11; Re12; Re39; Re63; Re82;

Taigi respondentai nurodo skirtingas užsiėmimo saviugda priežastis, nes kiekvieno žmogaus požiūris į saviugdą, savo asmenybę, gyvenimą bei darbą skiriasi. Tačiau pažymėtina, jog nemažai paslaugų sektoriuje dirbančių vyrų linkę pripažinti, kad verta tobulinti savo asmenybę tiek dėl bendros gyvenimo ir bendravimo kokybės visuomenėje, tiek ir konkrečiai dėl geresnių rezultatų darbinėje veikloje (pvz., bendraujant su klientais, geriau suteikiant paslaugas, atliepti darbdavių ir klientų lūkesčius ir pan.).

Į klausimą, *kaip manote, ar dabartiniu metu mūsų visuomenėje pakankamai dėmesio skiriama paslaugų sferoje dirbančių vyrų švietimui, mokymuisi*, respondentai daugiausiai atsakė teigiamai, nors būta nuomonių, jog tiek informacijos, tiek ir veiklos paslaugų sferos darbuotojų tobulėjimui nepakanka (8 lent.).

8 lentelė. Respondentų nuomonė apie dėmesį, skiriamą paslaugų sektoriuje dirbančių vyrų švietimui, mokymuisi

<i>Kategorija</i>	<i>Iliustruojantis teiginys</i>	<i>Anketos numeris</i>
<i>Pakankamai</i>	„Pakankamai“; „Manau, kad taip, pakankamai dėmesio yra skiriama, nors kiekvienas tai atsakytų skirtingai“; „Per akis“; „Pakankamai“; „Taip jeigu yra noras yra įvairių kursų“; „Sakyčiau, pakankamai“; „Taip, per daug“; „Taip, organizuojama pakankamai užsiėmimų saviugdai“; „Dėmesio tam skiria suinteresuoti asmenys: darbdaviai arba patys darbuotojai“;	Re1; Re8; Re10; Re14; Re40; Re42; Re54; Re58; Re45;
<i>Nepakankamai</i>	„Dabartiniu metu mūsų visuomenėje apylamai labai mažai dėmesio skiriama dirbančių vyrų švietimui. Retas kuris dirba ir mokosi“; „Ne“; „Ne; „Kol kas dar ne, bet dėmesys ir informacijos kiekis didėja, ypatingai užsienio šalyse“; „Nepakankamai“; „Galėtų būti skiriama daugiau dėmesio“; „Galėtų būti labiau rūpinamasi šia sritimi“; „Manau švietimo dar trūksta“; „Gal ribotai“;	Re5; Re6; Re7; Re16; Re37; Re38; Re60; Re80;
<i>Nežinoma, neturima nuomonės</i>	„Nežinau“; „Nežinau“; „Nežinau“; „Negaliu pasakyti“; „Visuomenėje nežinau. Pas mus su švietimu ir mokymusi viskas gerai“; „Kadangi pats susikūriau sau verslą negaliu pasakyti kaip yra, nes neteko dirbti kitoje paslaugų sferoje“; „Dabar negaliu pasakyti“; „Nežinau“;	Re9; Re11; Re12; Re13; Re48; Re64; Re70; Re97;
<i>Nelabai pakankamai</i>	„Vidutiniškai“; „Nelabai“; „Nelabai, bet ir ne per mažai“;	Re2; Re35; Re62;

Iš teigiamai atsakusių respondentų pasisakymų matyti, jog daugeliu atvejų apklaustieji vyrai mano, jog tobulėjimas jų profesinėje srityje daugiausiai turėtų priklausyti nuo pačių darbuotojų iniciatyvos. O kai kurie tyrimo dalyviai teigia, kad visuomenės dėmesio jų švietimui ir mokymuisi net per daug. Galbūt tai liudytų apie situaciją, kai dalis darbuotojų yra nelabai motyvuoti nuolatiniam mokymuisi, tad nenoriai dalyvauja įvairiuose mokymuose.

Į klausimą, *kaip manote, kokias problemas Jūsų amžiaus vyrams gali padėti išspręsti tikslinga saviugda*, respondentai atsakė labai skirtingai (9 lent.).

9 lentelė. Respondentų nuomonė apie problemas, kurias gali išspręsti tikslinga saviugda

<i>Kategorija</i>	<i>Iliustruojantis teiginys</i>	<i>Anketos numeris</i>
<i>Darbinės problemos</i>	„Geresnė alga“; „Būti darbingam“; „Įsidarbinimo“; „Žinių pritaikymą šioje srityje, srities žinių praplėtimą“; „Stresą, pakeisti požiūrį į darbą“; „Kompetencijų trūkumą“; „Su darbu susijusias įvairias problemas“; „Darbines problemas bendraujant“;	Re6; Re56; Re57; Re58; Re66; Re67; Re75; Re104;
<i>Psichologinės problemos</i>	„Nervingumą“; „Savęs atradimo, suvokimo“; „Elgesio problemos“; „Pasitikėjimo savimi“; „Saviraiškos problemos“; „Žemą savivertės jausmą, tikslo užsibrėžimo nesugebėjimą, ugdyti savarankiškumą“; „Charakterio problemas“; „Laiko paskirstymo“;	Re3; Re4; Re13; Re14; Re15; Re16; Re17; Re18;
<i>Bendravimo problemos</i>	„Bendravimo, komunikavimo su žmonėmis“; „Komunikacijos, pasitikėjimo savimi“; „Bendravimo kultūros“; „Baimės bendrauti“; „Bendravimo“; „Jei ugdytumėmės labiau, tai bendravimo kultūrą, mažiau konfliktinių situacijų; „Bendravimo laisvumo“; „Konfliktų sprendimui“;	Re2; Re5; Re22; Re24; Re36; Re41; Re43; Re128;
<i>Gyvenimo problemos</i>	„Neatsilikti nuo naujovių, pilnai realizuoti“; „Įvairias gyvenimo problemas“; „Daug gyvenimo problemų“; „Visada spęsti visas gyvenimo problemas“; „Daug gyvenimiškų problemų“; „Sudėtingas gyvenimo problemas“;	Re44; Re87; Re91; Re93; Re100; Re107;
<i>Nekonkrečios problemos</i>	„Įvairias problemas, kuriose reikia greitai priimti sprendimus“; „Saviugda sprendžia visas problemas“; „Nuo žmogaus priklauso ką jis nori išspręsti, ko jam reikia gyvenime“; „Visokias“; „Čia kiekvieno individualus atvejis“; „Geriau išsiaiškina – savarankiškai“; „Labai daug, priklauso nuo kiekvieno asmeniškai“; „Įvairias, priklausomai nuo situacijos“;	Re1; Re7; Re8; Re20; Re27; Re31; Re46; Re50;
<i>Nežinoma, neturima nuomonės</i>	„Nežinau“; „Nežinau, aš tokių neturiu“; „Konkrečiai nežinau“;	Re9; Re51; Re81;

Kaip matyti iš išryškėjusių kategorijų, pagrindinės problemos, kurias galėtų padėti išspręsti saviugda, apklaustiems vyriškiams telkiasi ties darbine sritimi, savęs realizavimu nuolatinių naujovių pilname visuomenės gyvenime bei įvairaus pobūdžio komunikavimo gerinimo klausimais. Galima teigi, jog savo nuomonę šiuo klausimu išreiškę I subrendimo amžiaus vyrai įžvelgia nemažai bendravimo sunkumų tiek profesinėje, tiek ir asmeninėje erdvėje, tad galimybė įgyti daugiau patirties šioje srityje, imti labiau pasitikėti savimi jiems atrodo labai svarbi saviugdosa užduotis ir laukiamas rezultatas. Kita vertus, nemažai respondentų iškelia ir bendravimo kultūros stygiaus problemą, nepageidaujamo ir netinkamo viešo elgesio reguliavimo, sprendimų priėmimo sunkumus. Vis tik paslaugų sektoriaus darbuotojai linke

saviugdos naudą vertinti neišskiriant vien tik darbinės veiklos sferos, o pabrėždami bendrą asmens savirealizaciją gyvenime ir karjere.

Į klausimą, *kuo darbas paslaugų sferoje laikytas privalumu, o kokiais atžvilgiais jis yra trukdis vyriškai realizuoti save*, respondentai atsakė labai skirtingai. Respondentai savo poziciją tikslino tokiais atsakymais:

- „Privalumas, kada vyras dirba jam patinkančioje srityje, tada jis gali puikiai realizuoti save, jeigu sritis neatitinka jo pomėgių, tada būtinas švietimas ir tai jau yra trukdis realizuoti save, nes nauja sritimi reikia patikėti iš naujo“ (Re-64);
- „Privalumas kad esi matomas; Trukdis taip pat kad esi matomas“ (Re-65);
- „Paslaugų sfera yra pliusas bendraujant ir imant žinias iš kitų žmonių. Trukdis gal kai bendravimas būna monotoninis nekintant informacijai“ (Re-60);
- „Privalumas – bendravimas, nuolatinė kaita. Trukdis – šeima, nes per daug laiko atima“ (Re-4);
- „Privalumas tame, kad paslaugų sektoriuje dirbantys vyrai turi daugiau galimybių kilti karjeros laiptais, o trukdis tame, kad dažnai nelieka laiko papildomiems darbams, mokslams kurie padėtų realizuoti save kitoje sferoje“ (Re-5);
- „Moko bendravimo, tačiau tam tikrais atvejais kai kurie darbai nėra laikomi vyriški“ (Re-7);
- „Privalumas tuom, jog gali išmokti tai, ko gal nemokėtum pasirinkęs kažką kito ne savo sferoje. Trukdis yra tai, kad nėra laiko darbo atžvilgiu pasireikšti kitose sferose“ (Re-8);

Taigi respondentai nurodo skirtingus darbo paslaugų sektoriuje privalumus, nes kiekvieno žmogaus požiūris į šį darbo sektorių, patirtis jame skiriasi. Su privalumu vyrams realizuoti save, dirbant šiame sektoriuje, siejasi buvimas viešojoje erdvėje, bendravimas su žmonėmis, savirealizacija patinkančioje srityje ir tobulėjimas bei didesnės galimybės daryti karjerą. Darbas paslaugų sektoriuje, kaip trukdis save realizuoti, yra laikomas tada, kai darbas nėra laikomas vyrišku, mėgiamu, kuomet atima daug laiko iš kitų savirealizacijos sferų, būnama viešumoje, stokojama įvairialypio bendravimo.

Būta ir nemažai tokių respondentų, kurie šiuo klausimu nieko nenusimano arba yra abejingi, pavyzdžiui:

- „Negalvoju apie tokius dalykus“ (Re-14);
- „Nematau privalumų, trūkumų taip pat“ (Re-125);
- „Neturiu nuomonės“ (Re-66);
- „Nežinau“ (Re-128).

Kaip matyti iš šių atsakymų, tie respondentai, kurie neturi nuomonės ar negalvoja apie savo darbo privalumus ir trūkumus, nėra, ko gero, labai geri darbuotojai arba tai rodo, kad paslaugų sektoriuje jie dirba laikinai, nesieja su šia sfera savo profesinių perspektyvų.

Į klausimą, *ar Jums asmeniškai pakanka informacijos apie paslaugų sferoje dirbančių vyrų švietimą, mokymąsi, organizuojamus renginius*, daugiausiai respondentų atsakė teigiamai, teigdami, jog informacijos pakanka.

Respondentai teigiamą poziciją tikslino tokiais atsakymais:

- „Taip, man pakankamai užtenka informacijos (Re-8);
- „Pakanka, bet galėtų būti daugiau (Re-19);
- „Man asmeniškai pakanka“ (Re-114);
- „Apie viską daug informacijos“ (Re-124).

Iš teigiamai atsakiusių respondentų pasisakymų matyti, jog daugeliu atvejų apklausti vyrai mano, jog informacijos apie paslaugų sektoriaus vyrų švietimą pakanka, kadangi, tikriausiai, patys ganėtinai nemažai šia sritimi domisi bei ieško informacijos.

Neigiamus atsakymus iliustruoja šie respondentų atsakymai:

- „Nepakanka“ (Re-3);
- „Nelabai“ (Re-13);
- „Galėtų būti daugiau info“ (Re-52).

Kai kurie tyrimo dalyviai teigia, kad informacijos apie aptariamo sektoriaus darbuotojų švietimą nepakanka. Galbūt tokia pozicija liudytų apie tai, kad dalis darbuotojų per mažai domisi šia sritimi, nesistengia aptikti daugiau informacijos šiuo klausimu.

Būta ir kitokių atsakymų į šį klausimą, pavyzdžiui: „Niekas tokios informacijos nesuteikia, nebent to labai norėsi ir ieškosi būtent tokio tipo informacijos“ (Re-5); „Nežinau“ (Re-11). Kaip matyti iš šių respondentų pasisakymų, svarbiausia apie paslaugų sektoriaus darbuotojams skirtus mokymus informacijos ieškoti pačiam, o jeigu šiuo klausimu nenusimanoma, vadinasi darbuotojams neaktualu tobulėti bei tapti geresniu darbuotoju.

Į klausimą, *kokių naujų dalykų šiuo metu norėtumėte išmokti*, respondentai atsakė labai skirtingai (10 lent.).

10 lentelė. Nauji dalykai, kuriuos norėtų išmokti respondentai

<i>Kategorija</i>	<i>Iliustruojantis teiginys</i>	<i>Anketos numeris</i>
<i>Sportiniai, koviniai, techniniai</i>	„Pilotuoti lėktuvą, noriu mokėti išrinkti AK 47 ir atgal surinkti...“; „Kovos menų“; „Šaudymo“; „Šaudymo automatiniu ginklu“; „Dziudo imtynių“; „Boksuotis“; „Kikbokso technikos“; „Vairuoti tanką“; „Karate technikos“; „Kung-fu“;	Re13; Re14; Re15; Re17; Re21; Re22; Re23; Re24; Re38;
<i>Meniniai</i>	„Kurti dainą, groti grupėje“; „Groti pianinu“; „Tapyti“; „Rašyti eilėraščius“; „Dainuoti chore“; „Groti gitara“; „Šokti ant ledo“; „Groti muzikos instrumentu“;	Re3; Re103; Re105; Re108; Re110; Re112; Re116; Re74;
<i>Bendravimo menas, psichologinės kompetencijos</i>	„Bendravimo meno“; „Komunikacija, bendravimo su klientais“; „Derybų meno“; „Bendrauti, komunikuoti“; „Bendravimo, savireguliacijos žinių trūkumą“; „Psichologinio bendravimo“; „Psichologinio bendravimo įgūdžių“;	Re4; Re5; Re20; Re26; Re59; Re66; Re72;
<i>Užsienio kalbos</i>	„Norvegų kalbos“; „Prancūzų kalbos; „Užsienio kalbų“; „Patobulinti vieną iš užsienio kalbų“;	Re18; Re19; Re28; Re50;
<i>IT dalykai</i>	„Kompiuterinio raštingumo“; „Naujos kalbos programavimo“; „Išmokti dirbti SPSS programa“; „Naudotis naujomis programomis“;	Re40; Re6; RE33; Re41;
<i>Kulinariniai</i>	„Norėčiau išmokti gerai gaminti maistą“; „Kepti picą“;	Re106; Re114;
<i>Nežinoma, neturima nuomonės, nieko</i>	„Negaliu konkrečiai įvardyti“; „Nieko“; „Jokių“; „Nežinau šiuo metu“; „Nežinau šiuo metu“; „Nežinau dabar“; „Kol kas jokių“; „Šiuo metu nenorėčiau“;	Re1; Re9; Re12; Re25; Re29; Re34; Re35; Re42;
<i>Kita</i>	„Norui mokytis ribų nėra“; „Kaip susikurti verslą nešantį planą ir būti vadovu“; „Yra daug dalykų, kuriuos norėčiau išmokti, neužtektų jų net išvardyti. Norėčiau išmokti pildyti šią anketą“; „Mokausi tai, ko noriu“; „Organizavimo, laiko paskirstymo principų“;	Re7; Re2; Re8; Re27; Re45;

Kaip matyti iš išryškėjusių kategorijų, respondentus ypač domina mokytis sportinių, kovinių dalykų, taipogi to, kas susiję su bendravimu bei žmogaus psichologija. Aktualu ir darbas informacinėmis technologijomis, o stebėtina tai, jog vyriškius domina meniniai bei kulinariniai dalykai. Būta ir tokių respondentų, kurie nežino, ko norėtų išmokti, ar išvis nenori nieko.

Į klausimą, *kokių naujų kompetencijų norėtumėte įgyti, kad atlieptumėte visuomenės lūkesčius ateityje*, respondentai atsakė labai skirtingai. Respondentai savo poziciją tikslino tokiais atsakymais:

- „Profesinių kompetencijų užsienio kalbomis“ (Re-71);
- „Vadovavimo bei kalbų“ (Re-2);
- „Bet kokia kompetencija atliepia tam tikrus lūkesčius“ (Re-7);
- „Daugiau psichologinių įgūdžių“ (Re-73);

- „Noriu būti kompetentingas savo srities žinovas, kad mano klientai gautų visą reikiamą ir jiems naudingą informaciją iš manęs. Taip pat visas naujoves pateikti jiems greičiau. Įgyti jų pasitikėjimą“ (Re-64);
- „Visų įmanomų“ (Re-66);
- „Savo darbo srityje“ (Re-62);
- „Platus spektras“ (Re-54)
- „Teisingai suprasti informacinius masinius sprendimus“ (Re-56).

Iš šių respondentų pasisakymų galima išvelgti, jog paslaugų sektoriaus vyrams ypatingai svarbu įgyti kompetencijų, kurios praverstų jų darbe, pagerintų darbo kokybę, padėtų dirbant su žmonėmis. Be to, respondentams aktualios įvairaus pobūdžio kompetencijos, ne vien susijusios su darbu.

Buvo ir tokių respondentų, kurie nepageidautų įgyti jokių naujų kompetencijų, ar nežino, kokių norėtų, pavyzdžiui:

- „Nežinau“ (Re-9);
- „Kol kas jokių“ (Re-12);
- „Jokių naujų“ (Re-60);
- „Nežinau, kokie bus visuomenės lūkesčiai ateityje“ (Re-61);
- „Viskam savas laikas, gyveni ir tobulėjai. Neturiu nuomonės“ (Re-4);
- „Niekas nežino, kokie visuomenės lūkesčiai bus ateityje, gal dabartinių kompetencijų užteks“ (Re-5);

Šie atsakymai rodytų, jog kai kuriems respondentams nelabai aktualu tobulėti, būti konkurencingu, tenkinamasi dabartiniais sugebėjimais.

Atviro tipo klausimai leidžia išvelgti ir tam tikras respondentų vidines nuostatas. Pavyzdžiui, būta ir piktokos nuomonės šiuo klausimu: „Man tikrai nėra svarbu visuomenės lūkesčiai. Lūkesčius gali jie kelti patys sau“ (Re-8). Tokio pobūdžio atsakymas galėtų rodyti, jog darbo pobūdis paslaugų sektoriuje kelia įtampą, kartais prasiveržiančia susierzinimu, pykčiu ir pan.

Respondentų atsakymai skiriasi, nes kiekvieno žmogaus poreikiai bei įnoriai skirtingi. Vadinasi, esama tokių paslaugų sektoriaus vyrų, kurie norėtų įgyti tam tikrų naujų kompetencijų, kad atlieptų visuomenės lūkesčius ateityje, tačiau yra ir tokių, kurie nežino, kokių naujų kompetencijų norėtų arba išvis jų nenori.

Apibendrinant tyrimo kokybinių duomenų analizę ir interpretaciją galima teigti, jog respondentai paslaugų sektoriuje dirba pakankamai sąmoningai, yra patenkinti savo pasirinkimu, nors yra ir kitaip manančių, kitokios patirties I subrendimo amžiaus vyrų. Respondentai nurodo skirtingas užsiėmimo saviugda priežastis, nes kiekvieno žmogaus požiūris į saviugdą, savo asmenybę, gyvenimą bei darbą skiriasi, tačiau pažymėtina, jog nemažai paslaugų sektoriuje dirbančių vyrų linkę pripažinti, kad verta tobulinti savo asmenybę tiek dėl bendros gyvenimo ir bendravimo kokybės visuomenėje, tiek ir konkrečiai dėl geresnių rezultatų darbinėje veikloje. Iš teigiamai atsakusių respondentų pasisakymų matyti, jog daugeliu atvejų apklaustieji vyrai mano, jog tobulėjimas jų profesinėje srityje daugiausiai turėtų priklausyti nuo pačių darbuotojų iniciatyvos, o kai kurie tyrimo dalyviai teigia, kad visuomenės dėmesio jų švietimui ir mokymuisi net per daug (galbūt tai liudytų apie situaciją, kai dalis darbuotojų yra nelabai motyvuoti nuolatiniam mokymuisi, tad nenoriai dalyvauja įvairiuose mokymuose). Pagrindinės problemos, kurias galėtų padėti išspręsti saviugda, telkiasi ties darbine sritimi, savęs realizavimu nuolatinių naujovių pilname visuomenės gyvenime bei įvairaus pobūdžio komunikavimo gerinimo klausimais. Galima teigi, jog savo nuomonę šiuo klausimu išreiškę vyrai įžvelgia nemažai bendravimo sunkumų tiek profesinėje, tiek ir asmeninėje erdvėje, tad galimybė įgyti daugiau patirties šioje srityje, imti labiau pasitikėti savimi jiems atrodo labai svarbi saviugdą užduotis ir laukiamas rezultatas. Nemažai respondentų iškelia ir bendravimo kultūros stygiaus problemą, nepageidaujamo ir netinkamo viešo elgesio reguliavimo, sprendimų priėmimo sunkumus. Paslaugų sektoriaus darbuotojai linkę saviugdą naudoti vertinti neišskiriant vien tik darbinės veiklos sferos, o pabrėždami bendrą asmens savirealizaciją gyvenime ir karjere. Respondentai nurodo skirtingus darbo paslaugų sektoriuje privalumus, nes kiekvieno žmogaus požiūris į šį darbo sektorių, patirtis jame skiriasi. Su privalumu vyrams realizuoti save, dirbant šiame sektoriuje, siejasi buvimas viešojoje erdvėje, bendravimas su žmonėmis, savirealizacija patinkančioje srityje ir tobulėjimas bei didesnės galimybės daryti karjerą. Darbas paslaugų sektoriuje, kaip trukdis save realizuoti, yra laikomas tada, kai darbas nėra laikomas vyrišku, mėgiamu, kuomet atima daug laiko iš kitų savirealizacijos sferų, būnama viešumoje, stokojama įvairialypio bendravimo. Tie respondentai, kurie neturi nuomonės ar negalvoja apie savo darbo privalumus ir trūkumus, nėra, ko gero, labai geri darbuotojai arba tai rodo, kad paslaugų sektoriuje jie dirba laikinai, nesieja su šia sfera savo profesinių perspektyvų. Iš teigiamai atsakusių respondentų pasisakymų matyti, jog daugeliu atvejų apklausti vyrai mano, jog informacijos apie paslaugų sektoriaus vyrų švietimą pakanka, kadangi, tikriausiai, patys ganėtinai nemažai šia sritimi domisi bei ieško informacijos. Kiti tyrimo dalyviai teigia, kad informacijos apie aptariamo sektoriaus darbuotojų švietimą nepakanka. Galbūt tokia pozicija liudytų, kad dalis darbuotojų per mažai domisi šia sritimi, nesistengia aptikti daugiau informacijos šiuo klausimu.

Remiantis respondentų pasisakymais, svarbiausia apie paslaugų sektoriaus darbuotojams skirtus mokymus informacijos ieškoti pačiam, o jeigu šiuo klausimu nenusimanoma, vadinasi darbuotojams neaktualu tobulėti bei tapti geresniu darbuotoju. Respondentus ypač domina mokytis sportinių, kovinių dalykų, taipogi to, kas susiję su bendravimu bei žmogaus psichologija, aktualu ir darbas su informacinėmis technologijomis. O stebėtina tai, jog vyriškius domina meniniai bei kulinariniai dalykai. Vyrams ypatingai svarbu saviugdos būdu įgyti kompetencijų, kurios praverstų jų darbe, pagerintų darbo kokybę, padėtų bendraujant su žmonėmis.

IŠVADOS

1. Saviugdodos vyksmui reikalingas sąmoningas žmogaus apsisprendimas tobulėti, savarankiškos pastangos siekti užsibrėžtų tikslų, o saviugdodos metodų esama daug ir įvairių. Saviugdodos kontekste tampa aktualus asmenybės augimas, karjeros siekimas, realių gyvenimo tikslų išsikėlimas, pasitikėjimo savimi ugdymas. Saviugda padeda žmogui tapti laisvam, kuriančiam ir atsakingam, išreiškiančiam save, jaučiančiam savo vertę ir savo būklės prasmę. Patriarchalinės nuostatos tebėra gana populiarios Lietuvoje, nes vyriškumas tapatinamas su sugebėjimu uždirbti, išlaikyti šeimą, tačiau pastaruoju metu vyras yra skatinamas rūpintis savo vaiku, padėti motinai auklėti savo vaiką nuo pat mažų dienų, pasiimti tėvystės atostogų. Dabartinėje pokyčių visuomenėje vyriškumo samprata nėra stabili, įgyja naujų ypatumų, o šiuolaikinėje visuomenėje vyriškumo raiškos nuostatos keičiasi. Vyriškumas pasižymi tokiais savybėmis, kaip fizinė jėga, galia, racionalumas ir kontrolė. Vyras turi turėti tokias pačias tobulėjimo galimybes kaip ir moters. Neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų įvertinimas ir pripažinimas vis labiau aktualėja, yra kuriamos sistemos tokio pobūdžio mokymosi pasiekimams įvertinti ir pripažinti juos formalizuojant bei suteikiant sertifikatus.
2. 22-35 metai edukologiniu atžvilgiu yra pirmojo subrendimo amžiaus laikotarpis, kuomet dauguma jaunų žmonių įgyja pageidaujamą išsimokslinimą, kaupia bendrąją darbinę ir profesinę patirtį, kuri susijusi su savos šeimos (arba partnerystės ryšių) kūrimu, šeimos gyvenimo būdo vizijos realizavimu. Šio amžiaus vyrai turėtų: rasti partnerę, išmokti gyventi su sutuoktine, sukurti šeimą, auginti vaikus, tvarkyti namų ūkį, pradėti profesinę karjerą, imtis pilietinės atsakomybės, rasti tinkamą socialinę grupę. Paslaugų sektorius yra vienas perspektyviausių, sparčiai besiplėtojančių ūkio šakų Lietuvoje. Paslaugos yra visų šiuolaikinės ekonomikos sričių dalis ir jos yra labai įvairios. Šiame sektoriuje vyksta aktyvi konkurencija, todėl tokių organizacijų darbuotojai privalo nuolat tobulėti. Kadangi šio sektoriaus darbuotojai dažniausiai nuolat kontaktuoja su klientais, jie turi būti komunikabilūs, įgiję įvairių kompetencijų, gebantys dirbti su informacija. Galiame pažymėti, jog paslaugų sektoriaus darbuotojams vyrams būdingos tokios savybės, kaip dėmesys klientams, įsiklausymas į jų poreikius, paslaugumas, bendravimo lankstumas. Tai ypatybės, kurias ypač sustiprinti gali tikslinga įvarirapusė saviugda.

3. Darbo įvade iškeltoji hipotezė – *tikėtina, jog kuo labiau paslaugų sektoriuje dirbantys 22-35 m. amžiaus vyrai įvertina saviugdos naudą, tuo didesnis yra jų pasitenkinimas savo profesiniais ir asmeniniais pasiekimais* – pasitvirtino: tyrimas parodė, kad I subrendimo amžiaus vyrai vertina saviugdos naudą, nes jos dėka galima įgyti daugiau pasiekimų profesinėje ir asmeninėje srityse.

Trymas atskleidė, jog I subrendimo amžiaus paslaugų sektoriaus darbuotojams vyrams saviugda yra svarbi, bet ne dominuojanti veikla, saviugda labiau linkę užsiimti yra jaunesnės amžiaus grupės respondentai. Šie vyriškiai sąmoningai siekia tobulėti, kaip asmenybės, nesiekdami ypatingo artimiausios aplinkos palaikymo ar nepasikliaudami vien užtikrinta materialine savo padėtimi. Vyrams, siekiantiems užsiimti saviugda, ypač svarbu turėti laisvo laiko nuo šeimos ir darbo reikalų. Jie nepripratę prie netradicinių mokymosi aplinkų, o linkę mokytis tradicinėje, jiems labiausiai pažįstamoje aplinkoje. Amžius nėra svarbiausias kriterijus, nuo kurio tiesiogiai priklausytų paslaugų sektoriaus darbuotojų vyrų saviugdos nuostatos ir savirealizacija tam tikrose sferose. Kaip parodė tyrimas, amžius ir išsilavinimas nėra svarbiausi kriterijai, nuo kurių tiesiogiai priklausytų šio sektoriaus darbuotojų vyrų savęs tobulinimo būdų pasirinkimai. Tiek iš kiekybinių, tiek iš kokybinių tyrimo rezultatų matyti, jog tyrime dalyvavę vyrai yra šiuolaikiški: pritaria naujovėms, supranta būtinybę atliepti nuolat kintančios visuomenės iššūkius, naudojami informacinėmis technologijomis, kad gautų jiems reikalingą informaciją.

Tyrimo rezultatai leidžia teigti, jog didesnė dalis respondentų paslaugų sektoriuje dirba pakankamai sąmoningai, yra patenkinti savo pasirinkimu, nors yra ir kitai manančių vyrų. Nemažai vyrų linkę pripažinti, kad įvairiomis saviugdos veiklomis verta tobulinti savo asmenybę tiek dėl bendros gyvenimo ir bendravimo kokybės visuomenėje, tiek ir konkrečiai dėl geresnių rezultatų darbinėje veikloje. Pagrindinės problemos, kurias galėtų padėti išspręsti saviugda, telkiasi ties darbine sritimi, savęs realizavimu nuolatinių naujovių pilname visuomenės gyvenime bei ties įvairaus pobūdžio komunikavimo gerinimo klausimais. Vyrai išvelgia nemažai bendravimo sunkumų tiek profesinėje, tiek ir asmeninėje erdvėje, tad galimybė įgyti daugiau patirties šioje srityje, imti labiau pasitikėti savimi jiems atrodo labai svarbi saviugdos užduotis ir laukiamas rezultatas. Respondentus ypač domina įvairios sporto sritys, koviniai menai bei praktikos, tai, kas susiję su bendravimu bei žmogaus psichologija. Aktualu ir darbas su informacinėmis technologijomis, taip pat respondentus domina meniniai bei kulinariniai dalykai. Būta ir tokių respondentų, kurie teigė nežinantys, ko norėtų išmokti, kokie jų ateities siekiai, tačiau tai tikrai nėra vyraujanti tendencija. Tyrimo rezultatai leidžia teigti, jog paslaugų sektoriuje dirbantiems vyrams ypatingai svarbu įgyti kompetencijų, kurios pagerintų jų darbo kokybę ir padėtų bendraujant su kitais žmonėmis.

LITERATŪRA

1. Albrechtas J. 2005. Asmenybė ir karjera. Vilnius: Naujoji matrica.
2. Anužienė B., Andriekienė R. M., Jatkauskas E., Lubrickienė I. 2008. Andragogikos technologijos: nuo koncepcijos kūrimo iki jos įgyvendinimo. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
3. Armstrong K. J., Weidner T. H. 2011. Preferences for and barriers to formal and informal athletic training continuing education activities. *Journal of athletic training*, 46 (6), p. 680-687.
4. Armstrong K. J., Weidner T. H. 2010. Formal and informal continuing education activities and athletic training professional practice. *Journal of athletic training*, 45 (3), p. 279-286.
5. Autukevičienė B. 2007. Studento praktikanto ir pradedančio dirbti ikimokyklinio ugdymo pedagogo saviugdos ir karjeros planavimo ypatumai. *Pedagogika*. T. 86. [žiūrėta 2012-12-18]. Prieiga per internetą <http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2007/86/44-51.pdf>
6. Bahrani T., Sim T. S. 2012. Informal language learning setting: technology or social interaction? *The Turkish Online Journal of Educational Technology* – April, volume 11 Issue 2, p. 142-149.
7. Baiyun C., Bryer T. 2012. Investigating Instructional Strategies for Using Social Media in Formal and Informal Learning. *International Review of Research in Open & Distance Learning*, Vol. 13 Issue 1, p. 87-104.
8. Baublienė R. 2003. Asmenybės raida ir nuolatinė saviugda. Kaunas: LKKA.
9. Bodakas K. D. 2011. Atrasti save — suprasti kitus: saviugdos pakopos ir sėkmingas bendradarbiavimas. Vilnius: Lietuvos Valdorfo pedagogikos centras.
10. Burke P. J. 2011. Masculinity, subjectivity and neoliberalism in men's accounts of migration and higher educational participation. *Gender & Education*; Mar, Vol. 23 Issue 2, p. 169-184.
11. Butvilienė J. 2011. Neformalus suaugusiųjų švietimas: privataus mokymų sektoriaus atvejis p. 17-22.
12. Cane J., Policastri A. 2011. Instructional design and assessment. Using facebook as an informal learning environment. *American Journal of Pharmaceutical Education*; 75 (10) Article 207, p. 1-8.
13. Chen B., Bryer T. 2012. Investigating Instructional Strategies for Using Social Media in Formal and Informal Learning. *The International Review Of Research In Open And Distance Learning*, Vol 13, No 1, p. 88-104.
14. Cymbaliuk D. 2007. Andragogų praktikų kvalifikacijos kėlimas ugdant verslumą. Savišvieta. Vilnius: Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacijos leidykla.
15. Clus M. L. 2011. Informal learning in the workplace: A review of the literature. *Australian Journal of Adult Learning*, Vol. 51 Issue 2, p. 355-373.

16. Cohen-Miller A. 2012. Interdisciplinary Projects Emerging Naturally. *Adult learning*; Nov, Vol. 23 Issue 4, p. 196-200.
17. Čechamirienė G., Jadzgevičienė V., Stankevičienė E. 2009. VPU personalo poreikio mokytis informacinių ir komunikacinių technologijų tyrimas. *Pedagogika*. Nr. 96, p. 122-128.
18. Černius V. 2006. Žmogaus vystymosi kelias. Nuo vaikystės iki brandos. Kaunas: Pasaulio lietuvių centras.
19. Dromantienė L. 2003. Lyčių lygybės politika Europos Sąjungoje. *Socialinis darbas*. Nr. 1(3), p. 105-116. [žiūrėta 2014-10-07]. Prieiga per internetą file:///C:/Users/Vilija/Downloads/12_dromantiene.pdf
20. Europos sąjungos pagrindinių teisių chartija. [žiūrėta 2012-12-20]. Prieiga per internetą <http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/dat/32007X1214/hm/C2007303LT.01000101.htm>
21. Fokienė A. 2007. Neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų vertinimas profesijos mokytojų rengime: poreikiai ir prielaidos. *Profesinis rengimas: tyrimai ir aktualijos*. Nr. 14., p. 36- 51.
22. Gečienė I. 2008. Lyčių vaidmenų stereotipai užimtumo srityje. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
23. Gedvilienė G., Bortkevicienė V. 2012. Profesinio rengimo socialinių partnerių kvalifikacijos tobulinimo poreikiai. *Tiltai*, p. 97-107.
24. Giddens A. 2005. *Sociologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
25. Golding B. G. 2011. Social, local, and situated: recent findings about the effectiveness of the older men's informal learning in community contexts. *Adult education quarterly*, May 2011, Vol. 61 Issue 2, p.103-120.
26. Gumbrevičiūtė-Kuzminskienė, D. 2011. Lygių galimybių principo įgyvendinimas Europos Sąjungos ir Lietuvos darbo teisėje: daktaro disertacijos santrauka. Vilnius: Mykolo Riomerio universiteto leidykla.
27. Hassan A., Pudis S. 2011. The Informal Environmental Education Value Practices Among Adults in Sabah, Malaysia. *Journal of Turkish Science Education (TUSED)*; Mar, Vol. 8 Issue 1, p. 19-28.
28. Ivanauskienė F., Šidlauskienė, V. 2008. *Lytis. Ugdymas. Socialinė aplinka: studijų knyga*. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
29. Jankauskaitė M. 2005. Lyčių dialogui atvira bendruomenė: kodėl reikia ir kaip galima siekti lyčių lygybės. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras.
30. Jatkauskienė B., Tolutienė G. 2012. *Aiškinamasis andragogikos žodynas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

31. Jenkins P. 2011. Formal and informal music education practices. *Philosophy of Music Education Review*, Vol. 19 Issue 2, p. 179-19.
32. Jovaiša L. 2011. *Edukologija*. I tomas. Vilnius: Agora.
33. Jovaiša L. 2010. *Saviugda šiandien*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
34. Jubas K. 2011. Everyday scholars: framing informal learning in terms of academic disciplines and skills. *Adult education quarterly*, 61 (3), p. 225-243.
35. Kanapickaitė J. 2007. *Andragoginiai meninio ugdymo ypatumai*. Savišvieta. Vilnius: Lietuvos suaugusiųjų švietimo asocijos leidykla, p. 13-18.
36. Kolbergytė A., Indrašienė V. 2013. Saviugdų formavimosi kontekstas. *Socialinis darbas*. Nr. 12(1), p. 137-150.
37. Komisijos komunikatas Europos parlamentui, tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. 2010-2015 m. moterų ir vyrų lygybės strategija. 2010. [žiūrėta 2013-03-27]. Prieiga per internetą <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0491&from=lt>
38. Komisijos komunikatas. Suaugusiųjų mokymasis: mokytis niekada nevēlu. 2006. [žiūrėta 2013-03-27]. Prieiga per internetą <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0614:FIN:LT:PDF>
39. Laužackas R. 2008. *Kompetencijomis grindžiamų mokymo/studijų programų kūrimas ir vertinimas*. Monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
40. Laužackas R., Gedvilienė G., Tutlys V., Juozaitienė D. 2008. Mokytojų kvalifikacijos tobulinimo poreikiai. *Pedagogika*, Nr. 89, p. 29-44.
41. Lietuvos gyventojų nuolatinis mokymasis. Statistinio tyrimo rezultatai. 2005. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės leidykla.
42. Lietuvos Respublikos Švietimo Įstatymas. 2011. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos švietimo aprūpinimo centras.
43. Linauskaitė A. (sud.). 2005. *Mokymasis visą gyvenimą ir karjeros raida žinių visuomenėje*. Tiltai. Priedas: Mokslo darbai, Nr. 28.
44. Lisboa E. S., Continho C. P. 2011. Informal learning in social networks: a study of the Orkut social network. *Issues in educational research*, Vol. 21 Issue 2, p. 162-174.
45. Lemme B. H. 2003. *Suaugusiojo raida*. Kaunas: UAB „Poligrafija ir informatika“.
46. Linauskaitė A. (sud.). 2005. *Mokymasis visą gyvenimą ir karjeros raida žinių visuomenėje*. II-oji tarptautinė mokslinė konferencija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

47. Lisbôa E. S., Coutinho C. P., 2011. 2011. Informal learning in social networks: A study of the Orkut social network. *Issues in Educational Research*, 21(2), p. 162-174.
48. Maslauskaitė A. 2004. Lytis, globa ir kultūriniai gerovės kapitalizmo barjerai Lietuvoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2004/3, p. 39-
49. Maslow A. H. 2009. *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: „Apostrofa“.
50. Mauricas Ž. 2013. Sveiki atvykę į moterų ekonomikos amžių! [žiūrėta 2015-01-11]. Prieiga per internetą <http://www.delfi.lt/verslas/verslas/sveiki-atvyke-i-moteru-ekonomikos-amziu.d?id=61212737>
51. Medonis A., Blauzdys V. 2008. Žinių poreikis ir poveikis fizinei savimokai. *Pedagogika*, p. 145-150.
52. Medonis A., Blauzdys V. 2012. Paauglių asmeninių kompetencijų ugdymosi aktualinimas prasminga fizine saviugda. *Pedagogika*, p. 78-85.
53. *Men In Families and Family Policy in a Changing World*. 2011. New York: United Nations. [žiūrėta 2012-12-18]. Prieiga per internetą <http://www.un.org/esa/socdev/family/docs/men-in-families.pdf>
54. Miškinis K. 2003. *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: AB „Aušra“.
55. *Moterys, darbas, šeima. Lyčių vaidmenys užimtumo sferoje: sociokultūrinis aspektas*. 2008. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
56. Nacionalinė antidiskriminacinė 2009-2011 metų programa. 2008.
57. Navaitis G. 2007. Vyrų nuostatos į saviraišką tėvystėje. *Acta Paedagogica Vilnensia*; Vol. 19, p. 127-134.
58. *Neformaliojo suaugusiųjų švietimo plėtra Lietuvoje: finansavimo alternatyvų analizė: tyrimo ataskaita*. 2007. Vilnius: Danielius.
59. Ollis T. 2011. Learning in social action: The informal and social learning dimensions of circumstantial and lifelong activists. *Australian Journal of Adult Learning* Volume 51, Number 2, July, p. 248-268.
60. Park Y., Heo G. M., Lee, R. 2011. Blogging for informal learning: analysing blogger's perception using learning perspective. *Educational technology & society*, 14 (2), p. 149-160.
61. Pavilionienė M. A. 2010. Pranešimas konferencijoje „Lyčių lygybė: dabartis ir perspektyvos“. *Lygios galimybės, kurios pakeitė pasaulį. Socialinių mokslų studijos*. Nr. 1 (5), p. 365-370.
62. Petnuchova J. 2012. Non-formal and Informal Education: Where Does It Go in the Slovak Republic? *US-China Education Review B*; Jun, Vol. 2 Issue 6b, p. 614-625.

63. Piburn D. E. 2010. Where in the World are the Men in Early Care and Education?: Updates and Program Highlights from around the Globe. YC: Young Children; Mar, Vol. 65 Issue 2, p. 46-50.
64. Pickering D. 2011. Informal learning and social capital in the Dublin Computer Clubhouse, Primary geography, Vol. 96 Issue 3, p. 143-148.
65. Radžiūnienė L. 2010. Tėvo tapatybės pokyčiai ir tėvų judėjimai. Lyčių studijos ir tyrimai. 8 (8), p. 83-92. [žiūrėta 2012-12-18]. Prieiga per internetą http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/lyciu_studijos/2010_8/radziuniene.pdf
66. Raven N. 2012. Addressing male higher education progression. Widening Participation & Lifelong Learning; Aug, Vol. 14 Issue 2, p. 59-74.
67. Reingartienė J. 2004. Europos lyčių lygybės strategija: kintančios lyčių politikos privalumai ir grėsmės. Sociologija. Mintis ir veiksmai 2004/3, p. 13–27.
68. Riedinger K., Marbach-Ad G., Mc Ginnis J. R., Hestness E., Pease R. 2011. Transforming elementary science teacher education by bridging formal and informal science education in an innovative science methods course. J Su Educ Technol, 20, p. 51-64.
69. Rudytė K. 2011. Savaiminio mokymo(si) kaip kitoniško prasingumas vaikams. Mokytojų ugdymas. Nr. 17 (2), p. 38–56. Šiaulių universiteto leidykla.
70. Sajienė L. 2009. Profesijos mokytojų karjeros planavimas: poreikiai ir problemos. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos, p. 44–53.
71. Shin R. 2011. Social Justice and Informal Learning: Breaking the Social Comfort Zone and Facilitating Positive Ethnic Interaction. Studies in Art Education I Volume 53, No. 1, p. 71-87.
72. Stankūnienė V., Maslauskaitė A. (red. ir sud.) 2009. Lietuvos šeima: tarp tradicijos ir naujos realybės. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
73. Starr J. 2009. Saviugdosa vadovas: asmeninio ugdymo pagrindai ir įgūdžiai. Vilnius: Verslo žinios.
74. Suaugusiųjų švietimas. 2013. [žiūrėta 2013-12-30]. Prieiga per internetą <http://www.smm.lt/web/lt/smm-svietimas/suaugusiųjų-svietimas> Suaugusiųjų švietimas: aktualijos ir tendencijos, 2012, lapkritis NR. 19 (83).
75. Suaugusiųjų švietimas Europoje: tendencijos ir problematika. 2006. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija.
76. Survutaitė D., Žalytė A. 2006. Pradinį ugdymą studijuončiųjų pedagoginė saviugda, p. 74 – 79.
77. Šidlauskienė V. 2010. Europos sąjungos lyčių lygybės politikos iššūkiai Lietuvos mokyklai. Mokytojų ugdymas. Nr.15 (2), p. 14–27.

78. Taljūnaitė M. 2005. Atstovavimo principas kaip lyčių lygybės aspekto integravimo priemonė. Lyčių studijos ir tyrimai, Nr. 1, p. 5-8.
79. Tamošiūnienė L. 2006. Suaugusiųjų mokymosi dimensijos kompleksiniame švietimo ir mokymosi realybės modelyje: daktaro disertacijos santrauka: socialiniai mokslai, edukologija (07 S). Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
80. Tamura E. H. 2010. Value messages collide with reality: Joseph Kurigara and the power of informal education. *History of Education Quarterly*, Vol. 50 No. 1 January, p. 1– 33 p.
81. Teresevičienė M., Gedvilienė G., Zuzevičiūtė V. 2006. *Andragogika*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
82. Tereškinas. A. 2011. Vyrų pasaulis: vyrai ir žaizdos vyriškumas Lietuvoje. Vilnius: „Baltų lankų“ leidyba.
83. Tereškinas A. 2010. Men and Social Suffering in Contemporary Lithuania. *Anthropology of East Europe Review*, 28 (1) Spring, p. 23-39.
84. Tereškinas A. 2007. Esė apie skirtingus kūnus: kultūra, lytis, seksualumas. Vilnius: „Apostrofa“.
85. Tereškinas A., Reingardienė J. 2005. Men and Fatherhood. *New Forms of Masculinity in Europe*. Vilnius: Eugrimas. [žiūrėta 2012-12-18]. Prieiga per internetą http://lygybe.lt/ci.admin/Editor/assets/Raportas_maketas.pdf
86. Tereškinas A. 2004. Vyrų, vyriškumo formos ir maskulinizmo politika šiuolaikinėje Lietuvoje: mokslinis – mokomasis leidinys. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
87. Tracey O. 2011. Learning in social action: The informal and social learning dimensions of circumstantial and lifelong activists. *Australian Journal of Adult Learning*, Vol. 51 Issue 2, p. 248-268.
88. Uznieienė R. 2009. Medijinis ugdymas: švietimas, lavinimas ir mokymas apie žiniasklaidą. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
89. Vaivada S., Blinstrubas A., Mockevičienė D. 2012. Skirtingų lygių asmeninių žinių fenomenai asmenybės dimensijoje: asmenybės saviugdų kontekstas. *Studijos šiuolaikinėje visuomenėje*. Nr. 3 (1). Šiauliai: VšĮ Šiaurės Lietuvos kolegija, p. 256-268.
90. Valantiejus A. (red.). 2004. *Sociologija. Mintis ir Veiksmas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. Nr. 3.
91. Zulumskytė A. 2006. Moteriškumo ir vyriškumo ugdymas šiuolaikinėje šeimoje: jaunų suaugusiųjų požiūris. *Krikščioniška šeima ir visuomenė*. Nr. 31. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, p. 200-222.

92. Zuzevičiūtė V. 2006. Suaugusiųjų mokymosi poreikiai ir jų tyrimas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
93. Zuzevičiūtė V., Teresevičienė M. 2007. Universitetinės studijos mokymosi visą gyvenimą perspektyvoje. Monografija. Kaunas. Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
94. Žemaitaitė I. 2007. Neformalusis suaugusiųjų švietimas: plėtros tendencijos dabartinėje Europoje. Monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras.

SANTRAUKA

Vilija Gedvilaitė. „Paslaugų sektoriuje dirbančių 22-35 metų vyrų saviugdos poreikiai“. Klaipėdos universiteto Pedagogikos fakulteto Edukologijos magistrantūros studijų programos baigiamasis darbas. Vadovė - doc. dr. Aušrinė Zulumskytė. Klaipėdos universitetas: Klaipėda, 2015. - 84 psl.

Raktiniai žodžiai: saviugda, vyrai, vyriškumas, paslaugų sektorius, poreikiai.

Darbo objektas: paslaugų sektoriaus darbuotojų vyrų saviugda. *Darbo tikslas:* atskleisti 22-35 metų amžiaus paslaugų sektoriaus darbuotojų vyrų saviugdos poreikius. *Darbo uždaviniai:* išanalizuoti šiuolaikinių vyrų saviugdos teorinius aspektus; išnagrinėti I subrendimo vyrų amžiaus ypatumus, paslaugų sektoriaus ypatybes; ištirti 22-35 metų amžiaus vyrų paslaugų sektoriaus darbuotojų vyrų saviugdos poreikius.

Pirmajame skyriuje aptariama saviugdos esmė, jos svarba brandžios asmenybės savirealizacijai lyčių skirtumų aspektu. Aptariamos šiuolaikinių vyrų saviugdos poreikių ir socialinių vaidmenų kaitos visuomenėje sąsajos. Aptariama vyrų motyvacija saviugdai, neformaliojo ir savaiminio mokymosi pripažinimo problemiškas.

Antrajame skyriuje analizuojama 22-35 metų vyrų psichosocialinė charakteristika, atskleidžiami ugdymo ir ugdymosi galimybių bruožai. Aptariamas šiuolaikinis paslaugų sektorius, kaip profesinės karjeros erdvė. Atskleidžiami vyrų profesinės veiklos paslaugų sektoriuje ypatumai, lemiantys jų saviugdos poreikius.

Trečiajame skyriuje pateikta empirinio tyrimo analizė, atskleistos 22-35 m. amžiaus vyrų, dirbančių paslaugų sektoriuje, saviugdos realijos ir perspektyvos. Empirinis tyrimas buvo atliktas 2014 m. rugsėjo mėn. – 2015 m. sausio mėn., jame iš viso dalyvavo 130 paslaugų sektoriuje dirbančių vyrų iš Klaipėdos miesto, kurie atsakė į 20 anketos klausimų.

Atlikus empirinį tyrimą paaiškėjo, jog paslaugų sektoriaus vyrams saviugda yra svarbi, bet tikrai ne dominuojanti veikla. Vyriškiai, dirbantys paslaugų sektoriuje, sąmoningai siekia tobulėti, kaip asmenybės, nesiekdami aplinkos palaikymo ar nepasikliaudami vien užtikrinta materialine savo padėtimi. Vyriškiams, dirbantiems paslaugų sektoriuje, norint užsiimti saviugda ypač svarbu turėti laisvo laiko nuo šeimos ir darbo reikalų. Respondentai paslaugų sektoriuje dirba pakankamai sąmoningai, yra patenkinti savo pasirinkimu, nors yra ir kitaip manančių, kitokios patirties vyrų. Nemažai paslaugų sektoriuje dirbančių vyrų linkę pripažinti, kad verta tobulinti savo asmenybę tiek dėl bendros gyvenimo ir bendravimo kokybės visuomenėje, tiek ir konkrečiai dėl geresnių rezultatų darbinėje veikloje.

SUMMARY

Vilija Gedvilaitė. Self-educational needs of 22-35 years old men working in service sector. Master thesis of education science Master's degree programme. Tutor of the work docent doctorate - A.Zulumskytė, Klaipeda University: Klaipeda, 2015. – 84 p.

Keywords: self-education, men, masculinity, service sector, needs.

Object: self-education of men working in service sector; *Aim:* find out self-educational needs of 22-35 years old men working in service sector; *Problems:* analyse out theoretic aspects of self-education of contemporary men; analyse out peculiarities of the first maturity men, peculiarities of service sector; study out self-educational needs of 22-35 years old men working in service sector.

The essence of self-education and its importance for mature personality's self-realization is analysed in the first chapter. Connection of self-educational needs and social roles change of contemporary men in society are analysed. Self-educational motivation of men, problems of recognition of non-formal and informal learning is analysed.

Psychosocial characteristic of 22-35 years old men is analysed in the second chapter. Features of educational and self-educational possibilities are found out. Contemporary service sector as a professional career space is analysed. Peculiarities of men professional activity in service sector are found out.

Analysis of empirical investigation is in the third chapter. Self-educational realia and perspectives of 22-35 years old men working in service sector are found out. Empirical investigation was carried out since September in 2014 to January in 2015. There were 130 service sector men from Klaipeda who attended in the empirical investigation. Those men filled in a questionnaire of 20 questions.

Empirical investigation showed that self-education to men of service sector is important but not the dominant activity. Men working in service sector consciously try to have as more perfect their personality as they can. It is very important to these men to have a free time from family and job affairs if they want to educate themselves. The respondents work in service sectors rather consciously, they are happy for their selection to work in this sphere, though there are some respondents who think in another way. A lot of men working in this sector tend to admit that it is worth to educate themselves due to life and communication quality as well as better achievements in job.